

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ'

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1948

ΑΡΙΘ. 83

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ

(ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ)

Α'.

1. Το πρώτο ειδικό συμπέρασμα τῶν σκέψεων πού εἶχαν ἐκτεθῆ στό προηγούμενο ἄρθρο γιά τίς σχέσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ πρός τό αἶτημα τῆς προόδου, εἶναι νά ξεχωρίσωμε καθαρά τόν Χριστιανισμό ἀπό τή «συντηρητικῆ» λεγομένη νοοτροπία, ὅσο ἡ νοοτροπία αὐτή εἶναι ἀντίθετη στό αἶτημα τῆς προόδου κα' ἔχει γιά σύνθημά της τό «μὴ γίνει τὰ κακῶς κείμενα». Τό σύνθημα αὐτό τό παρουσιάζουν δύο κατηγορίες ἀνθρώπων. Ἀπό τό ἕνα μέρος οἱ εὐχαριστημένοι μέ τὰ «κείμενα», οἱ «κρατοῦντες», οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν λόγους νά θέλουν ἔτσι τὰ πράγματα ὅπως εἶναι. Ἀπό τό ἄλλο μέρος οἱ ἀπαισιόδοξοι, πού δέν εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπό τὰ «κείμενα», ἀλλά καί δέν νομίζουν ὅτι εἶναι δυνατόν νά τ' ἀλλάξουν καί παίρνουν τὰ πράγματα μοιρολατρικά. Ὁ Χριστιανισμός δέν εἶναι οὔτε ἡ θρησκεία τῶν «κρατούντων», οὔτε μοιρολατρεία. Γι' αὐτόν τόν λόγο στόν διχασμό μεταξύ συντηρητικῆς καί προοδευτικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς ζωῆς ἡ θέσι τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι στήν προοδευτικῆ γραμμῆ καί γι' αὐτό εἴπαμε ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ὡς κοινωνικό φαινόμενο, εἶναι στήν οὐσία προοδευτικός.

2. Ὁ ζωντανός Χριστιανισμός εἶναι ἀκόμη ἀντίθετος καί πρός τήν στατικῆ ὀνειροπόλησι, πού ἀποτελεῖ τή βάση στή διάφορα συστήματα, ὅσα θέλουν νά ἐπιβάλλουν ἕνα νέο καθεστῶς. Δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε, ὅτι ὑπάρχει συντηρητικῆ πλευρά καί γιά τό μέλλον. Ὑπάρχει καί ἡ μελ-

λοντικῆ συντηρητικῆ γραμμῆ. Ὅλοι οἱ ἐπαναστάται εἶναι πέρα γιά πέρα συντηρητικοί καί ὅλα τὰ διάφορα ἐπαναστατικά συστήματα εἶναι συντηρητικά γιά τό μέλλον. Ὅλα αὐτά τὰ συστήματα ζητοῦν νά ἐπιβάλλουν ἕνα καθεστῶς καί ὕστερ' ἀπ' αὐτό, λένε, θά εἶναι ὅλα καλά, ὅλοι θά πρέπει νά εἶναι εὐχαριστημένοι, τό μὴ γίνει τὰ κακῶς κείμενα» θά γίνεται δόγμα γιά τό καθεστῶς πού θά ἐγκαθιδρυθῆ μέ τήν ἐπανάστασι.

Ἀντίθετη πρός αὐτό εἶναι ἡ κινήτικῆ ἀντίληψη, πού θέλει τήν ἀδιάκοπη πορὰ πρός τήν τελειότητα. Αὐτή εἶναι ἡ ἀντίληψη ἢ σύμφωνη μέ τήν χριστιανικῆ θεώρησι τῆς ζωῆς. Αὐτό φαίνεται ἰδίως στήν ἀτομικῆ ζωῆ τοῦ Χριστιανοῦ, ἀγωνιστοῦ τοῦ καλοῦ ἀγῶνος. Ὅσο προχωρεῖ ὁ Χριστιανός, τόσο ἀγωνίζεται περισσότερο καί οὔτε ὑπάρχει στή ζωῆ αὐτῆ στιγμή πού νά μπόρῃ νά νομίση ὁ Χριστιανός ὅτι ἔφθασε στό «ἄκρον ἄωτον» τῆς τελειότητος καί δέν χρειάζεται καλύτερευσι, πρόοδο πρός τό καλό, ἀγῶνα. Τό ἀντίθετο ἀκριβῶς συμβαίνει. Νά γιατί τὰ μεγάλα ἀναστήματα τῆς Χριστιανισμοῦ ἐνοιωθῆν τόν ἑαυτό τους ἁμαρτωλό, ὅσο προχωροῦσαν πρός τήν τελειότητα, ὅπως ὁ ὀρειβάτης πού νοιώθει τοῦ οὐρανοῦ τό ὕψος τόσο περισσότερο, ὅσο τόν βλέπει ἀπό ψηλότερες κορυφές, ὅπως ὁ σοφός ἐπιστήμων πού νοιώθει τήν ἀνθρώπινη ἄγνοια τόσο περισσότερο, ὅσο προχωρεῖ στήν ἐρευνά του.

3. Καί μέ τόν χριστιανικό πολιτισμό

λοιπόν θα χρειάζεται η αδιάκοπη πρόοδος, δηλαδή πρέπει η αδιάκοπη αλλαγή, που θα έρχεται σαν φυσικός νόμος να κατευθύνεται προς το καλύτερο. Και με τον Χριστιανικό πολιτισμό δεν θα νομίσουμε ποτέ ότι το παρόν είναι τόσο καλό, ώστε να μη χρειάζεται να γίνει καλύτερο. Αντίθετα, θα ζητάμε πάντοτε το καλύτερο και θα αγωνιζόμαστε γι' αυτό. Με τον χριστιανικό πολιτισμό όμως θα έχουμε τη συνείδηση της κινήσεως προς το συνεχώς καλύτερο, μιάν εξασφαλισμένη κατεύθυνση που συνεχίζεται σταθερά. Κι' αυτή η κατεύθυνση προς ένα σωστό προσανατολισμό, η αδιάκοπη κίνηση, η αδιάκοπη πρόοδος, η αδιάκοπη φορά προς την τελειότητα, αυτή η κίνηση και όχι τάχα ή στατική εξασφάλιση της τελειότητας και μάλιστα από τη μιá στιγμή στην άλλη, θα διακρίνει τον χριστιανικό πολιτισμό από το σημερινό κατάντημα.

4. Αλλά ο Χριστιανισμός, σαν πολιτισμός, δεν είναι ούτε κίνηση επιστροφής σε προηγούμενες εποχές. Δεν είναι ούτε κίνηση επιστροφής στην αρχαία Έκκλησία. Ποτέ ο Χριστιανισμός δεν λέει «πίσω», εκτός μόνο στην περίπτωση που λέει «πίσω στον Χριστό», πίσω στις αιώνιες αξίες που θεμελιώνονται σ' αυτό το πρόσωπο. Όσο όμως για τα ανθρώπινα, ξέρει ο Χριστιανός ότι κάθε εποχή έχει την ιδιομορφία της και ποτέ δεν λέμε «πίσω σ' αυτή ή εκείνη την εποχή». Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι παλαιότερες εποχές δεν μᾶς βοηθούν. Τό αντίθετο συμβαίνει, όπως θα ιδούμε παρακάτω. Αλλά οι παλαιότερες εποχές βοηθούν, καθοδηγούν, εμπνέουν. Ποτέ όμως δεν πρόκειται να επιστρέψουμε σ' αυτές.

5. Μένει όμως και κάτι άλλο: Μένει η νοστροπία που νομίζει ότι ο Χριστιανισμός θα χρησιμοποιηθῆ σαν μέσον για την επιτυχία του σκοπού. Βέβαια ο Χριστιανισμός, σαν πνευματικός πολιτισμός, έχει αποτελέσματα το φύλαγμα των παραδόσεων, των νόμων, την εμπέδωση της Ιεραρχίας, της αγάπης, την ενότητα στις αξίες τις πολιτιστικές, αλλά ποτέ ο Χριστιανισμός

δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθῆ σαν μουσείο των παραδόσεων, ή σαν μέσον με σκοπό τις αξίες αυτές. Και πρέπει να καταπολεμηθῆ κάθε τάση να ταυτισθῆ ὁ Χριστιανισμός προς τὴν σχολή τῆς ὠφελιμοκρατίας και να νομισθῆ ότι ὁ Χριστιανισμός ἐπιβάλλεται γιὰ λόγους σκοπιμότητος, ἔστω και ἠθικῆς σκοπιμότητος. Ὁ Χριστιανισμός, φυσικά, φέρνει ἀποτελέσματα εὐεργετικά, ἀλλὰ δὲν εἶναι μέσον γιὰ τὴν ἐπιτυχία σκοποῦ. Εἶναι ἀξία, εἶναι σκοπὸς και ὄχι μέσον. Ἀπλή ἀλήθεια αὐτό, ἀλήθεια, ὅμως, πού πολὺ συχνὰ τὴν ξεχνοῦμε.

Β'.

Πρέπει τώρα να ξεχωρίσουμε τον Χριστιανισμό και από τη νεωτεριστική πλευρά. Ὁ Χριστιανισμός, εἶπαμε, δὲν εἶναι «συντήρησις». Δὲν εἶναι ὅμως και μοντερνισμός. Ἡ γραμμή πού πήρε ὁ μοντερνισμός στηρίζεται σὴν ἀφελή πρότασι, τὴν ἀκριτή ἐκείνη πρότασι πού μπερδεύει τὸ χρονικὰ νεώτερο με τὸ ἀξιολογικὰ καλύτερο. Νομίζει ότι κάθε τι τὸ νεώτερο χρονικὰ εἶναι και ἀξιολογικὰ ἀνώτερο και ξεχνᾷ ότι μιὰ τέτοια ἀντίληψη οὔτε a priori εἶναι σωστή, οὔτε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία συνάγεται. Ξεχνᾷ ότι ἡ φθορὰ ἐρχεται νεώτερη, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀκμή, ότι τὰ γεράματα εἶναι χρονικὰ ἐπόμενα ἀπὸ τὰ νεῦα και ότι ἡ κατὰπτωσι ἀκολουθεῖ τὴν πρόοδο σὲ ὄρισμένους πολιτισμούς, ἀκόμη ότι ὄρισμένα σύγχρονα ποιητικὰ τερατουργήματα δὲν ἀποτελοῦν, φυσικά, πρόοδο, μπερδεύα στα ἡμιερικά ἐπη!

Στὴν ἀντίληψη αὐτὴ τοῦ «χρόνου», τοῦ ἀφελοῦς μοντερνισμοῦ, πού ἦταν τῆς μόδας σὴν Εὐρώπῃ τοῦ 19ου και τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὑπάρχει ἡ ἴδια πλάνη, τὸ ἴδιο λάθος και γι' αὐτὸ χρειάζεται τὸ ἴδιο ξεχώρισμα. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο πρέπει νὰ ἔχουμε πάντοτε ὑπ' ὄψιν μας τὴ διαφορά πού χωρίζει τὸ προοδευτικὸ σύστημα, ὅπου ἡ πρόοδος εἶναι «ἔργος» (με τὴν ἔννοιαν πού ἀναπτύχθηκε σὸ προηγούμενο ἄρθρο), ἀπὸ τὸν μοντερνισμό, πού νομίζει ότι ἐπέτιχε τὴν πρόοδο με μόνον στοιχείο τὸ νεώτερο.

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ ξεχωρίζει τὸν Χριστιανισμό ἀπὸ τὸν μοντερνισμό, εἶναι ὅχι ὅτι τάχα ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι λιγώτερο προοδευτικὸς ἀπὸ τὸν μοντερνισμό, ἀλλὰ τοῦτο. Ὅτι ὁ μοντερνισμὸς μ' ἓνα τρόπο ἀφελῆ, ἀκριτο, μοιρολατρικὸ, μηχανιστικὸ, παίρνει κάθε νεώτερο γιὰ ἀνώτερο, ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς δίνει μιὰ κριτικὴ θεώρησι τῆς ζωῆς, μιὰν ἀντιμετώπισι καὶ μιὰν ἔννοια ξεχωριστὴ καὶ ἐργάζεται καὶ προσπαθεῖ κριτικὰ καὶ δημιουργικὰ, ὥστε ὅχι νὰ τὸ υποδέτομε, ἀλλὰ νὰ εἶναι πραγματικὰ ἀνώτερο τὸ νεώτερο.

Καὶ ὁ Χριστιανισμὸς παίρνει ἀπάνω του τὴν εὐθύνη τῆς κριτικῆς αὐτῆς, τὴν εὐθύνη νὰ στέκεται μπροστὰ σὲ κάθε νεώτερο καὶ νὰ τοῦ ζητᾷ τὴν ταυτότητά του, νὰ ἐξετάζη τὴν ποιότητά του. Δὲν ἦλθε ὁ Χριστιανισμὸς γιὰ νὰ κάμη ὑποκλίσεις πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, πράγμα ποῦ, φυσικὰ, εἶναι εὐκόλο. Ὁ Χριστιανισμὸς ἦλθε γιὰ νὰ ἐλέγχι μὲ κριτήρια ὀρισμένα ποῦ τοῦ ἐδόθησαν καὶ ν' ἀναλάβῃ ὅχι μόνον τὴν εὐθύνη, ἀλλὰ καὶ τὸν ἡρωισμό τῆς κριτικῆς αὐτῆς.

Καὶ εἶναι ἡρωισμὸς ἡ κριτικὴ. Γιατί πολλές φορές θὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία στὸν μοντερνισμό νὰ μιλήσῃ γιὰ ἀντίδρασι. Πολλές φορές ὁ Χριστιανισμὸς χαρακτηρίσθηκε «ἀντιδραστικὸς» καὶ πολλές φορές (ὅχι πάντοτε) αὐτὸ ἔδειχνε ὅτι ἡ χριστιανικὴ σκέψι ἔκαμε τὸ καθήκον τῆς.

Γ'.

Τὸ ζήτημα ἂν ἡ συνεχὴς βελτίωσις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἂν ἐπομένως ἡ πρόοδος μὲ τὴν ἔννοια ποῦ τῆς ἐδόσαμε παραπάνω, προχωρεῖ ἢ πρέπει νὰ προχωρῇ μὲ τρόπο ὁ μ α λ ὁ, ἀβίαστο, ἐξελικτικὸ, ἢ, ἀντίθετα, πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ ἀπότομη μεταβολή, τὸ ἄλλα, ἡ μετατροπὴ ποῦ πραγματοποιεῖται μὲ τὴ βία, ἢ ἐπανάστασι, τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπασχολεῖ τὴν ἀνθρώπινη σκέψι ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καί, φυσικὰ, εἶναι καὶ στίς ἡμέρες μας θέμα ἀντιλογίας.

Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα μορφή παίρνει τὸ θέμα αὐτὸ μὲ τὴν ὕλιστικὴ ἀντίλη-

ψι, καὶ μάλιστα τὸν κομμουνιστικὸ ὕλισμό. Σύμφωνα μὲ τὸν διαλεκτικὸ λεγόμενον ὕλισμό, τὰ οικονομικὰ καὶ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα εἶναι στὴν οὐσία τους φαινόμενα ὕλικὰ, φαινόμενα φυσικὰ, διέπονται ἐπομένως ἀπὸ τοὺς νόμους ποῦ κυβερνοῦν τὴν ὕλικὴ φύσι, ἀφοῦ τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν φύσι αὐτὴ δὲν ὑπάρχει. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὅμως ὁ ὕλισμὸς ἔχει στηριχθῆ στὸ δαρβινικὸ σχῆμα καὶ τὸ δαρβινικὸ σχῆμα στηρίζεται πάνω στὴν ἐξέλιξι, ἐπικυρώνοντας τὸ γνωστὸ ἀξίωμα, ποῦ κυρίως διέτύπωσε ὁ Λάμπνιτς. «Ἡ φύσις δὲν κάνει πηδήματα» (natura non facit saltos). Ἀπὸ ἐδῶ ὅμως βγαίνει ἓνα δίλημμα γιὰ τὸν ὕλισμό: Ἡ θὰ μείνῃ συνεπὴς στὴν ὕλιστικὴ ἐκδοχή, ὅποτε θὰ δεχθῇ ὅτι, ὅπως στὴν ὕλικὴ φύσι κυριαρχεῖ ἡ ἐξέλιξι, ἔτσι καὶ στὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἡ πρόοδος θὰ προχωρῇ ἐξελικτικὰ καὶ ὅχι μὲ ἐπανάστασι, γιατί ἡ ἐπανάστασι εἶναι κάτι τὸ ἀφύσικο, ἀντίθετο στοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἡ θὰ δεχθῇ ὅτι ἡ πρόοδος στὰ ἀνθρώπινα πράγματα δὲν διέλεται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξι, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῇ μὲ ἐπανάστασι. Στὴ δεύτερη ὅμως αὐτὴ περίπτωση τὸ ὕλιστικὸ σχῆμα σπᾶσι καὶ ἀναγνωρίζεται ὅτι ὁ ἀνθρώπινος βίος καὶ μάλιστα ὁ κοινωνικὸς καὶ οικονομικὸς, διέλεται ἀπὸ νόμους διαφορετικοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποῦ κυβερνοῦν τὴν ὕλικὴ φύσι.

Τὸ δίλημμα αὐτὸ ἀποφεύγει ἡ μορφή ἐκείνη τοῦ ὕλιστικοῦ σοσιαλισμοῦ, ποῦ μένει συνεπὴς στὴν ἰδέα τῆς ἐξελίξεως καὶ ἀποκλείει τὴν ἐπανάστασι. Ὁ κομμουνισμὸς ὅμως, ποῦ γι' αὐτὸν τόσο ὁ ὕλισμὸς ὅσο καὶ ἡ ἐπανάστασι εἶναι οὐσιώδη, ὁ κομμουνισμὸς βροίσκεται στὸ δίλημμα, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀποφύγῃ. Γι' αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι καὶ στὴ φύσι ὑπάρχουν πηδήματα, ὅτι «natura facit saltos», μὴλο ποῦ αὐτὸ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ δαρβινικὸ σχῆμα. Ὅπως ὅποτε, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέσι τοῦ ζητήματος στὴν ἔρευνα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἶναι φανερὸ πόσο λίγη σοβαρότητα ἔχει μιὰ προσπάθεια, νὰ διατυπώνωνται οἱ φυσικοὶ νόμοι μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ φαίνωνται ὅτι χωρᾶνε στὸ σχῆμα ποῦ ὑπαγορεύει ἡ

σκοπιμότης τῶν ἐπιδιώξεων ἑνὸς πολιτικού κόμματος.

Ἐννοεῖται ὅτι ὅλο αὐτὸ τὸ δίλημμα ὑφίσταται στὸ ὕλιστικὸ σύστημα, ἐνῶ ἐξαφανίζεται ὅταν βᾶσι ἔχομε τὴ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία. Δὲν ἔχομε ἀνάγκη ἡμεῖς σάν Χριστιανοὶ νὰ λύσομε τὸ ζήτημα ἂν εἴ φύσις κάνει πηδήματα ἢ ὄχι. Τὸ ζήτημα ἂν ἢ φύσις κάνει ἢ δὲν κάνει πηδήματα, δὲν κρίνει τὸ ζήτημα ἂν ἢ ἐπανάστασι ἔχει ἢ δὲν ἔχει τὴ θέσι τῆς στή διαμόρφωσι τῆς οικονομικῆς, τῆς κοινωνικῆς, τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἀντίθετα πρὸς τὸν σχηματικὸν τρόπον πού ἔχει στή σκέψιν τοῦ ὀλισμοῦ, ἡμεῖς δὲν εἴμαστε δούλοι κανενὸς σχήματος. Ἐἴτε δεχθοῦμε ὅτι ἡ φύσις κάνει πηδήματα, εἴτε ὅτι δὲν κάνει, δὲν ἔχομε ἀνάγκη οὔτε τοῦ ἑνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου γιὰ τὴ θεώρησι τῆς πορείας τῆς ἱστορίας καὶ τῆ διατύπωσι τοῦ τί πρέπει νὰ γίνη γιὰ νὰ ἔχομε ἕνα αὐριο καλύτερο ἀπὸ τὸ σημερο. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὅπως κ' ἂν εἶναι, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ φύσις δὲν κάνει πηδήματα, οἱ ἄνθρωποι κάνουν καὶ πρέπει νὰ κάνουν πηδήματα, ἀπότομες μεταβολές γιὰ νὰ διορθώσωσιν ὅ,τι κακὸ. Μπορεῖ ἡ μηχανικὴ ἀναγκαιότης νὰ μὴν κἀν πηδήματα, ὅμως ἡ ἀνθρώπινος ἐλευθέρως ἔλαβε πολλὰς φορές προχωρεῖ μὲ πηδήματα. Καὶ ἂν στή φυσικὴ ἀναγκαιότητα ὑπάρχει ἐξέλιξι, στήν ἀνθρώπινον ἐνέργεια, ἄρα στὸ «ἔργον» πού λέγεται πρόοδος, δὲν χρειάζεται νὰ ὑπάρχη ἀναγκαστικὰ ἐξέλιξι καὶ ν' ἀποκλείεται ἢ per saltum δημιουργία, ἄρα ἡ ἐπανάστασις.

Τέτοια per saltum μὲ πηδήματα δημιουργία εἶναι στὸν Χριστιανισμὸν κάθε ἄλλο παρὰ ἄγνωστον. Τί ἄλλο ἀνώτερον πράγμα ὑπάρχει στὸν Χριστιανισμὸ ἀπὸ τὴ μετάνοια; Ἡ μετάνοια τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι ἕνα ἄλλα. Ποτὲ δὲν γίνεται μὲ τὴν ἐξέλιξιν μετάνοια. Προχωρεῖ ὁ Ὑπουργὸς τῆς Βασιλισσᾶς τῆς Κανδάκης μέσα στήν ἄμαξά του, χωρὶς νὰ ξέρη οὔτε ὅτι ὑπάρχει κἀν Χριστιανισμὸς, καὶ μέσα σὲ λίγες στιγμὲς ἔχει γίνῃ κἀνα Χριστιανὸς ἱεροπόστολος⁽¹⁾. Ὁ δεσμοφύλακας τῶν Φιλίπ-

πων μέσα σὲ λίγες στιγμὲς γίνεται μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας⁽²⁾. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ πού ἐσταυρώθηκαν μαζί μὲ τὸν Κύριον ἦταν ἕνας κοινὸς ληστής-ὑστερ' ἀπὸ λίγες στιγμὲς εἶναι ὁ πρῶτος πού ἀνεβαίνει στὸν οὐρανὸ μετὰ τὴν σταύρωσι. Δὲν γίνεται ἡ μετάνοια σιγά-σιγά, ἡ μετάνοια γίνεται ἀπότομα, μὲ ἄλλα, per saltum. Αὐτὸ τὸ ξέρει ὁ Χριστιανός.

Θὰ ἦταν λοιπὸν ὀλόκληρα λαθεμένο νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ φορὰ πρὸς τὴν τελειότητα μὲ τὴ δύναμι πού δίνει ἡ χριστιανικὴ πίστις, ταυτίζεται μὲ τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀποκλείει τὴν ἀπότομη μεταβολή. Ἀκόμη περισσότερο: Μπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι βασικά, ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι οὔτε ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως, ἂν τὴν πάρωμε «καθ' ἑαυτήν». Ὑπάρχουν ἐπαναστάσεις πού εὐλογήθηκαν πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ συνείδησι. Κι' ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομε ὑπ' ὄψιν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821, πού ἐλευθέρωσε τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Αὐτὰ γιὰ τὴν ἐπανάστασι γενικά. Γιὰ τὴ συγκεκριμένη, αὐτὴν ἢ ἐκείνη τὴν ἐπανάστασι, τὸ θέμα εἶναι, φυσικὰ, θέμα ἐλέγχου μὲ βᾶσι τὰ χριστιανικὰ κριτήρια. Κι' ἕνας τέτοιος ἐλεγχὸς τῶν ἐπαναστάσεων πού ἔχει νὰ μᾶς δείξῃ ἡ ἱστορία καὶ μάλιστα ἡ πρόσφατη, παρουσιάζει ὀνόματα ὅπου ἔρχονται σὲ ἀπόλυτη καὶ ἀγεφύρωτη ἀντίθεσι ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος κ' ἡ ἐπανάστασι ἀπὸ τὸ ἄλλο:

α) Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐπανάστασι εἶναι ἐπανάκαισις, πού ὅλα θὰ τὰ γιαιορέψῃ. Θὰ κάμωμε ἐπανάστασι, λένε. Καὶ ἔπειτα; Δὲν ὑπάρχει «ἔπειτα», εἶναι ἡ ἀπάντησις. Ἡ ἐπανάστασις εἶναι ἡ αἰτάρκεια. Μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψιν εἶναι γεμιᾶτος ὁ ἀφελὴς ἐκείνος ἀγνὸς ἰδεολόγος τῆς ἐπαναστάσεως, πού πάει νὰ σκοτωθῇ στήν ἐπανάστασι καὶ δὲν ρωτᾷ ἂν μετὰ τὴν ἐπανάστασι θὰ ἐπικρατήσῃ κἀτι καλύτερο ἀπὸ κείνο πού τὸν ἔκαμε νὰ ἐπαναστατήσῃ. Τὴν ἐπανάστασι τὴν κάνουν ἔτσι σάν ἕνα εἶδωλο. Κι' ὁ Χριστιανισμὸς χτυπάει κάθε εἰδωλοατρεία.

(1) Βλ. Πράξ. Ἀποστόλων κεφ. θ' 26—39.

(2) Πράξ. Ἀποστόλων κεφ. ις' 30-32.

β) Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐπανάστασι τὰ δικαιολογεῖ ὅλα. Μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν ἀντιπάθεια γιὰ τὴν ἐπανάστασι δὲν ὀφείλεται τόσο στὴν ἀπότομη μεταβολὴ πού φέρνει, οὔτε κἀν στὴ βία «καθ' ἑαυτήν», οὔτε κἀν στὴ σκληρότητα, ἐκεῖ ὅπου ἡ σκληρότης χρειάζεται, ἀλλὰ στὸ ἀσύδοτο, στὸ ἀχαλινότο, στὴν ἐκτροπὴ, στὴν ἠθικὴ χρεωκοπία, στὴν κατάλυσι κάθε φραγμοῦ, στὸν ξεπεσμό πού παθαίνει ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότης, πού δὲν λογαριάζεται γιὰ τίποτε σχεδὸν μπροστὰ στὴν ἐπανάστασι, πού φαίνεται ὅτι δικαιολογεῖ τὸ κάθε τι. Ἡ ἐπανάστασι νομίζει ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸν ἠθικὸ φραγμό, κ' αὐτὸ εἶναι τὸ μοιραῖο τῆς σφάλας, γιατί, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ διατυπώσωμε ἔτσι, μπορεῖ ἡ ἐπανάστασι, ὅπως ὁ ἀπολυταρχισμὸς ἄλλοτε, νὰ εἶναι *legibus soluta*: Δὲν εἶναι ὅμως *moribus soluta*! Καὶ ἡ συνέχεια πηγαίνει ἀδιάκοπη. Ἡ ἐπανάστασι νομίζει ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς νόμους, κ' αὐτὸ εἶναι τὸ κακὸ θεμέλιόμα της. Ἡ ἐπανάστασι νομίζει ὅτι εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸν Θεό, κ' αὐτὴ ἡ ἀνόνητη φαντασίωσι εἶναι ὁ κύριος ὄλων τῶν ἐπαναστάσεων ὅσες ἐσηγύχθησαν σὲ ἀρνητικὰς, ἀντιχριστιανικὰς, κοσμοθεωρίας.

Δ'.

Ἀπὸ ὅσα ἀναπτύχθησαν παραπάνω γιὰ τὴν καθολικότητα τῆς προόδου, φαίνεται καὶ τί πρέπει νὰ ἐμπούμε γιὰ τὶς εἰδικὰς μεταρρυθμιστικὰς κινήσεις πού παρουσιάζονται κάθε τόσο, γιὰ τίς προσπάθειες πού σκοποῦ ἔχουν αὐτὴν ἡ ἐκείνη τὴ μεταρρύθμισι στὴν ἀτομικὴ, τὴν κοινωνικὴ, τὴν πολιτικὴ ζωὴ. Γιὰ τίς κάθε λογῆς δηλαδὴ μεταρρυθμιστικὰς κινήσεις καὶ τὰ προγράμματα πού ὁλοένα βλέπομε νὰ φανερώωνται.

Ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἡ στατικὴ θεώρησι τῆς ζωῆς εἶναι βασικὰ ἐσφαλμένη. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σωστὸ ν' ἀποκορούσαμε ἐκ τῶν προτέρων παρόμοια μεταρρυθμιστικὰ σχέδια. Τὸ ἀντίθετο θὰ ἐσημαίνε προσκόλλησι στὸ παρελθόν, προσκόλλησι, πού, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, δὲν εἶναι σωστὴ. Ἀλλὰ πρέπει

ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ τονισθῆ ἡ ἀντίθεσι τοῦ ἔργου ἐνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ ὅπως τὸν περιγράψαμε, πρὸς τοὺς «διαφοροὺς «ρεφορμισμοὺς», πού μὲ μιὰν ἀφελῆ μονομέρεια διακηρύττουν ὅτι θ' ἀλλάξῃ ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν πραγματοποιηθῆ αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ μεταρρύθμισι.

Ἡ καλλιτέρευσι πού ἐπιποθεῖ ἡ ἀνθρωπότης δὲν εἶναι ζήτημα κάποιας μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ ζήτημα καθολικῆς προόδου. Ὅπως εἶδαμε, μονομένη προόδου δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ μονομένης μεταρρυθμίσεως οὔτε ἀποτέλεσμα φέρνουν, ἀλλ' οὔτε καὶ μποροῦν νὰ γίνωιν. Μόνον μέσα στὸ πλαίσιο τῆς καθολικῆς προόδου, στὸ ἔργο ἐνὸς χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἔχουν νόημα παρόμοιες προσπάθειες. Ἄλλως τε στὴ βᾶσι ἐνὸς τέτοιου ρεφορμισμοῦ ὑπάρχει, ἐκτυνεῖδητα ἢ ἀσυνεῖδητα, μιὰ μηχανιστικὴ ἀντίληψι. Ἡ ἀντίληψι ὅτι αὐτὸ ἡ ἐκεῖνο τὸ σχέδιο, αὐτὴ ἡ ἐκείνη ἡ μεταρρύθμισι, θὰ φέρῃ, μόνη τῆς, αὐτόματα, σὰν μηχανικὰ, τὴν ἀνύψωσι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀντίληψι αὐτὴ ξεχνᾷ ὅλως διόλου τὸν κύριον παράγοντα, τὸν ἄνθρωπον, τὴν προσωπικότητά του, τὴν ψυχὴ του.

Γιὰ ν' ἀναφέρω μερικὰ παραδείγματα, ἡ ἀντίληψι ὅτι μ' αὐτὴ ἡ ἐκείνη τὴν τεχνικὴ βελτίωσι (π.χ. μὲ τὴ διάδοσι τοῦ ἠλεκτρισμοῦ), μὲ τὴν αὔξησι τῆς παραγωγῆς οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπομένως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θερμίδων πού θὰ εἶναι στὴ διάθεσι τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἔχωμε τὸν καινούργιον πολιτισμό, ἡ ἀντίληψι αὐτὴ δὲν εἶναι παρὰ ἐκδίλωσι ἐνὸς ὕλισμοῦ, ὁμολογημένου ἢ ἀνομολογητοῦ. Ἀλλὰ μηχανιστικὰς, ἐπομένως ὕλιστικὰς μὲ μιὰ πλατύτερη ἔννοια, εἶναι καὶ οἱ ἀντιλήψεις ἐκεῖνες πού περιμένουν τὸν πολιτισμὸ νὰ ἔλθῃ ἀπὸ προγράμματα, συστήματα, κανόνες μονομένων, ὅταν δὲν ὑπάρχη τὸ ὀργανικὸ σύνολο πού εἶναι ἀπαραίτητο ὅπως ἐξηγήθηκε παραπάνω, ὅταν εἰδικότερα δὲν ἀναγνωρίζεται στὸν ἀνθρώπινον παράγοντα ἡ ἐξέχουσα σημασία του.

Ἐδῶ ὑπάρχουν ἰδίως καὶ οἱ διαφορὰς ἐκπαιδευτικὰς καὶ νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις, ὅταν παρου-

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ

Με πολλήν χαράν δημοσιεύομεν τὴν κατωτέρω ἐργασίαν τοῦ διακεκριμένου ἐπιστήμονος E. H. Hauser, ὁ ὅποιος εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ τὴν ἀποστείλῃ χάριν τῶν «Ἀκτίνων». Ὁ κ. Hauser εἶναι καθηγητὴς τῆς Χημείας τοῦ Ἰνστιτούτου Τεχνολογίας, Cambridge Massachusetts U. S. A. καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἐπιστημόνων, οἱ ὅποιοι θερμότερα ἀπεστήριξαν τὴν Διηλώσειν τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν (βλ. «Ἀκτίνες» 1948 σ. 273).

Πρὸ εἰκοσιπενταετίας καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Βρεττανὸς φυσιολόγος καὶ φιλόσοφος Henry Havelock Ellis εἰς τὸ βιβλίον του «Ὁ Χορὸς τῆς ζωῆς», ἔγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἐάν ποτε εἰς τὸν ροῦν τοῦ πολιτισμοῦ διαπιστώσωμεν σοβαρῶς ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ἀντίθετοι, τοῦτο σημαίνει ὅτι ὑπάρχει κάποιον λάθος εἴτε εἰς τὴν θρησκείαν εἴτε εἰς τὴν ἐπιστήμην. Αὐτὴ ἡ ἡμέρα δὲν πρέπει νὰ ἔλθῃ ποτέ, διότι ἐάν ἔλθῃ θὰ σημάνῃ τὸ τέλος τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, μετὰ τῆς αὐτῆς εἰλικρινείας ὅτι ὀλονὲν καὶ μελανότερα νέφη συσσωρεύονται, καὶ εἶναι καιρὸς οἱ ἐπιστήμονες νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ γεγονός τοῦτο, καὶ νὰ ἐνώσουν τὰς προσπάθειάς των διὰ νὰ ἀποφου-

χθῆ παγκόσμιος καταστροφῆ, ἀποδεικνύοντες ὅτι ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἀντίθετοι. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο, πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ υποβάλωμεν τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζει σήμερον ὁ κόσμος εἰς μίαν ἀντικειμενικὴν ἀνάλυσιν. Ἀφοῦ δὲ εὑρεθῆ ἡ βασικὴ αἰτία ἣτις προεκάλεσεν ὅλα τὰ δεινὰ, θὰ εἶναι πολὺ εὐκολώτερον νὰ διορθωθῆ ἡ κατάστασις».

Ἡ ἐπιστήμη εἶναι δυναμικὴ ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι, κατὰ ἓνα μεγάλον βαθμὸν, στατικός. Ὅπως εἶπεν ὁ A. N. Whitehead εἰς τὸ βιβλίον του «Ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ κόσμος τῆς σήμερον»: «Ἡ θρησκεία δὲν πρόκειται ν' ἀνακτήσῃ τὴν παλαιὰν τῆς δύναμιν, ἐάν δὲν ἀντιμετωπίσῃ

σιάζονται μονωμένους, χωρὶς ζωντανὴ ἐπαφή μετὰ τὸ σύνολο τῶν πνευματικῶν πολιτικῶν ἀξιῶν καὶ χωρὶς ν' ἀναγνωρίζουν στὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου τὴν σπουδαιότητα ποῦ ἔχει. Τὰ διάφορα εκπαιδευτικὰ προγράμματα εἶναι χίμαιρες, ὅταν δὲν ἔχουν γιὰ στήριγμα τὴν προσωπικότητα ποῦ θὰ τὰ ἐφαρμόσῃ. Κι' ἐξ ἄλλου ἡ ἰδέα ὅτι γιὰ νὰ ὑπάρξῃ δικαιοσύνη στὴν ἀνθρώπινη συμβίωσι ἀρκεῖ νὰ ψηφίζονται διάφοροι νόμοι, νὰ μεταρρυθμίζονται τὰ πολιτεύματα, νὰ γίνονται καινούριοι κώδικες, ἀποδείχθηκε πὸς εἶναι οὐτοια.

Χρειαζονται, βέβαια, καλὰ πολιτεύματα καὶ νόμοι. Ἀλλὰ χωρὶς τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ μέσα στὴν ψυχὴ

τοῦ θὰ πᾶρῃ δύναμι ὁ νόμος, δὲν ἔχομε δικαιοσύνην, ἀλλὰ ἔχομε χίμαιρα καὶ ἀδίκον.

Ὅλες, λοιπόν, αὐτὲς οἱ μεταρρυθμίσεις κ' ὅταν σ' ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι σωστές, ἔχουν νόημα μόνο ὅσο βρίσκονται ὀργανικὰ ἐνωμένους μ' ἓνα ὁλοκληρωμένο ἔργον χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, μετὰ τὴν ἔννοια ποῦ εἶδαμε πρὶν. Ἄλλοιῶς δὲν εἶναι παρὰ οὐτοπίες ἀπατηλές, ποῦ ὀδηγοῦν στὴν ἀποτυχία καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν, μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἐγκαταλείπονται τὰ μεταρρυθμιστικὰ σχέδια καὶ στὰ σημεῖα ὅπου εἶναι σωστά καὶ ἔτσι νὰ κερδίξῃ ἔδαφος ἡ ἀντίδρασις κ' ἡ ἀπισθοδρομικότης.

Καὶ τὸ τελευταῖον αὐτό, δυστυχῶς, τὸ εἶδαμε πολλὰς φορὰς στὰ χρόνια μας.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

τὴν ἀλλαγὴν ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὡς καὶ ἡ ἐπιστήμη. Αἱ ἀρχαὶ τῆς εἶναι αἰώνιοι, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις τῶν ἀρχῶν τούτων ἀπαιτεῖ διαρκῆ ἐξέλιξιν. Ἡ θερησκευτικὴ σκέψις ἐξελιίσεται εἰς μίαν αὔξουσαν ἀκριβειαν ἐκφράσεως, ἀπηλλαγμένης ἀπὸ ἐπικρίτους ἐντυπώσεις, καὶ ἡ ἀλληλεπίδρασις μεταξὺ θερησκείας καὶ ἐπιστήμης εἶναι ἕνας μεγάλος παράγων διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς.

Ἡ ἐπιστήμη ἐν τούτοις πρέπει νὰ κάμῃ ὀρισμένας ὑποχωρήσεις. Ἡ ἐπιστήμη ἀπ' ἑαυτῆς βασιλεύει ἐπὶ ὑποθέσεων αἱ ὁποῖα τελικῶς διατυπώνονται εἰς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν κλασσικοὺς νόμους. Ἰσχύουν μέχρις ὅτου νέαι παρατηρήσεις μᾶς ὀδηγήσουσι εἰς νέας ὑποθέσεις, καὶ μέχρις ὅτου ἀναγκασθῶμεν νὰ καταργήσομεν καὶ ἀντικαταστήσομεν παλαιούς νόμους οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐθεωροῦντο σταθεροί.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λημονῶμεν, ὅτι αἱ ἰδέαι τὰς ὁποίας ἔχομεν σχηματίζει περὶ τῶν ἡλιακῶν συστημάτων ἢ τῆς συστάσεως τοῦ ἀτόμου εἶναι τύποι, καίτοι ἔχομεν ἀποκτήσει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτάς, ὥστε νὰ τὰς νομίζομεν ὡς πραγματικότητας. Τοῦτο εἶναι ἕνα ἐκ τῶν μεγαλύτερων μας σφαλμάτων, διότι ὅπως οἱ κλασσικοὶ νόμοι τῆς δυναμικῆς καὶ τοῦ ἠλεκτρομαγνητισμοῦ ἀπεδείχθησαν ἀνίσχυροι καὶ ἐδέησε ν' ἀντικατασταθῶν μὲ τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος καὶ τῶν κβάντα, ἢ ὅπως ὁ τύπος τοῦ ἀπλοῦ ἀτόμου ἐδέησε ν' ἀντικατασταθῆ ἀπὸ τὴν νεώτεραν θεωρίαν περὶ ἠλεκτρονίων, δὲν γνωρίζομεν τότε θὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ αἱ νέαι αὐτὰ θεωρίαι θὰ καταργηθοῦν, καὶ τότε θὰ πρέπει καὶ πάλιν ν' ἀντιμετωπίσομεν τὸ μυστήριον τῆς πραγματικότητος.

Τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἀντίθετοι πρέπει ν' ἀναλυθῆ καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἀπάντησις εἰς μίαν τοιαύτην ἔρευναν ἀντιτίθεται πρὸς μίαν τοιαύτην ὑπόθεσιν. Κανεὶς δὲν δύναται ν' ἀρνῆθῃ, ὅτι ὁ συνδυασμὸς τῆς ἑβραϊκῆς θερησκείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἔδωσε δύναμιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν. Μετὰ τῆς ἰδίας εἰλικρινείας κάθε ἀντικειμενικὸς ἐπιστήμων ἔρευνῆ-

τῆς ὀφείλει νὰ παραδεχθῆ ὅτι χωρὶς τὸν Χριστιανισμὸν ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης θὰ ἴητο ἐξ ἴσου ἀδύνατος ὅσον ἀδύνατος εἶναι ἡ ζωὴ χωρὶς τροφήν. Τοῦτο δύναται πλήρως ν' ἀποδειχθῆ. Ὁ Robert S. Ingersoll κάποτε ἔγραψεν: «Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀγνωοῦμεν εἶναι ὁ Θεός. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον γνωρίζομεν εἶναι ἡ Ἐπιστήμη». Ἐὰν αἱ λέξεις αὐταί, τὰς ὁποίας εἶπε ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον φανατικούς ἀγνωστικιστὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀναλυθοῦν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν τελευταίων ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων, πρέπει τότε νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὅσον περισσότερον εὐρύνομεν τοὺς ὀρίζοντας τῆς ἐπιστήμης, τόσο ἐκ παραλλήλου εὐρύνομεν καὶ τοὺς ὀρίζοντας τῆς ἀγνοίας, καὶ τοῦτο διότι ἐρχόμεθα ὀλονέν καὶ περισσότερον εἰς ἑσφαρὴν μὲ τὸ ἀγνωστον ἢ, διὰ νὰ χρησιματούσω τὰς λέξεις τοῦ Ingersoll, μὲ τὸν Θεὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐὰν ριθκομεν ἐν βλέμμα εἰς τὴν στάσιν, τὴν ὁποίαν λαμβάνει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἀνθρωπότης ἔναντι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θερησκείας, θὰ ἴδωμεν ὅτι ὄχι μόνον ὀλονέν καὶ περισσότεροι διάσημοι ἐπιστήμονες αἰσθάνονται σήμερον τὴν ἀνάγκην τῆς πίστεως ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ βῆσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ἐπίσης ὅτι ὀλονέν καὶ περισσότερον ὁ λαός, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐπιστημονικὴν προαυδαίαν, ἀντιλαμβάνεται σήμερον ὅτι ἡ πίστις εἶναι ἡ μόνη ἔλπις διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ πλήρους χάος. Αὐτὰ εἶναι τὰ γεγονότα. Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν σημερινῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρίσκεται ὁ κόσμος, τὰ γεγονότα ἐξηγοῦνται ἀπ' ἑαυτῶν. Ἡ προσπάθεια διὰ νὰ ἐπέλθῃ ρῆξις μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θερησκείας, καὶ ἰδιαίτερος τοῦ Χριστιανισμοῦ, προέρχεται ἀπὸ τὸν φόβον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, μήπως ὁ Χριστιανισμὸς, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ἐπιστήμης, ἀποτελέσῃ μίαν υπεράνθρωπον καθολικῆς φύσεως παγκόσμιον δύναμιν, ἣτις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δαμασθῆ κατὰ τὰς ὀρέξεις των. Ἐρῆσεν ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ ἔρευνῆται τῆς ἐπιστήμης πρέπει νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ δείξουν εἰς τὸν κόσμον

ὅτι δὲν ἀνήκουν εἰς ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Μόνοι οἱ Χριστιανοὶ ἢ μόνοι οἱ ἐπιστήμονες δὲν δύνανται νὰ σώσουν τὸν πολιτισμὸν μας. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν πρόοδον. Ἄλλὰ ὑπὲρ πάντων ἄλλων, ἡ θρησκεία εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ κατευθύνῃ τὴν πρόοδον πρὸς ἕνα καλύτερον κόσμον, κατοικοῦμενον ἀπὸ καλλιτέρους ἀνθρώπων. Ἡμεῖς οἱ ἐπιστήμονες, οἱ ὁποῖοι θέλομεν νὰ ὀνομαζώμεθα Χριστιανοὶ εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον, πρέπει νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὸ ἔργον διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου διότι τότε μόνον τὸ ἔργον μας καὶ ἡ ζωὴ μας θὰ καταστοῦν ἄξια τῆς ἐντολῆς, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἁγ. Γραφήν: «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν».

Εἰς ὅλους ὅσοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ θέμα τοῦ ἄρθρου μου δύναμαι ἐκδήμωσ νὰ συστήσω τὰ ἐπόμενα βιβλία:

1) Jerome Alexander, «Life», Rein-

hold Publishing Corp., New York (1948).

2) Douglas W. Hill, «Science», Chemical Publishing co., Brooklyn.

3) Alexander D. Lindsay, «Religion, Science and Society», Yale University Press, New Haven, Connecticut (1943).

4) Lecompte Du Nouy, «Human Destiny», Longmans, Green and co., New York (1947).

5) C. E. Raven, «Science, Religion and the Future», Cambridge University Press, Cambridge, (1944).

6) William Dampier Whetham, «A History of Science and its Relations with Philosophy and Religion», The Macmillan co., New York (1942).

7) Ἄρθρα ἐξεχόντων ἐπιστημόνων ἐπὶ τοῦ θέματος «My Faith» (τί πιστεύω), τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ «American Weekly» ἀπὸ τοῦ 1947 καὶ συνεχίζονται ἀκόμη.

E. H. HAUSER

ΟΙ ΣΙΑΜΑΙΟΙ

«Τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ
θανάτου τούτου;» (Ρωμ. ζ' 24).

Ὅταν κυττάζω μέσα μου, φοβᾶμαι!
Στὸ στήθος μου ἔκαν «ἄλλον» κουβαλῶ.
Σὲ κάποιον δρόμο πᾶμε οἱ δύο.. ποῦ πᾶμε;
Μοῦ φαίνεται σὰ νὰ παραιμιλῶ.

Ὅταν αὐτὸς στ' αὐτὶ μοῦ κουβεντιάζει.
Σὰν τὴν ἀράχνη μὲ φυλάει! Κι' ἀνθὸς
τὸ βλέμμα του εἶναι τοῦ κακοῦ. Μοῦ τάζει
τὸ πᾶν. Κ' εἶναι τὸ βλέμμα του ὁ Βυθός.

Τί βλέμμα! Δίκσκοπο μαχαίρι. Φλόγα
ποῦ χύνεται βαθειά μου καφτερή.
Δόντι ποῦ ἀλέθει τὴν καρδιά μου. Ρόγα,
χιμῶ γεμάτη, ἀλλὰ φαρμακερή.

Δὲν ξέρω τί τὸν ἔφερε δῶ κάτου.
Δὲν ξέρω τί, κοντά του, καρτερῶ.
Εἶναι τὸ σῶμα του... σῶμα θανάτου!
Ὡ αὐτὸ τὸ ξέρω, Κύριε! Δὲν μπορῶ...

Ποῦ νὰ κυττάζω μέσα μου! Φοβᾶμαι
αὐτὸν τὸ θάνατό μου. Σὰ γλυφὸ
νερὸ τὸν πίνω... Μὴν ἀργῆς! Καὶ κάμε
στάχτη τὸν σιαμαῖο μου ἀδελφὸ.

Μ' ἀκοῦς; Σὲ θέλω! Μιά ψυχὴ σὲ κράζει,
στὴν ἀβυσσο σκυμμένη τοῦ χαμοῦ.
Αὐτὸ τὸ φίδι-πρόσωπο μὲ σκιάζει.
Ἀπόστρεψέ το, Κύριε, ἀπ' ἐμοῦ!.

ΙΩΣΗΦ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΟΝΟΣ

A. Cressy Morrison

Με τό άρθρον αυτό, ἀρχίζομεν τήν δημοσίευσιν ἀποσπασμάτων ἀπό τό βιβλίον «Ο άνθρωπος δέν εἶναι μόνος» (Man does not Stand Alone) τοῦ A. Cressy Morrison, τό ὅποτον τόσῃ διαδοσιν εἶχε εἰς τήν Ἀμερικήν.

Ὁ συγγραφεύς ὅπως γνωρίζουν ἤδη οἱ ἀναγνώσται τῶν «Ἀκτίων», διατέλεις Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Νέας Ἰόρκης, εἶναι δέ μέλος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ἐρευνῶν τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ Ἀμερικανικοῦ Μουσείου Φυσικῆς Ἱστορίας, τοῦ Ἀμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Νέας Ἰόρκης, τοῦ Βασιλικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἀθλοθέτης ἐπιστημονικῶν βραβείων κλπ.

Εἰς τό τεῦχος τοῦ Μαρτίου, μάλιστα, εἶχε δημοσιεῦθῃ ἤ ἐκ μέρους τοῦ προσοπογραφή τῆς «ἀηλώσεως» τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων, Λογοτεχνῶν καί Καλλιτεχνῶν.

Ἐκφράζων καί περισσώτερον ἐμπράκτως τήν συμφωνίαν του πρὸς τήν «ἀηλωσιν» αὐτήν, ὁ κ. Morrison εἶχε τήν καλωσύνην νά στείλῃ ἀντίτυπον τῆς ἐργασίας του «ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι μόνος», διὰ νά τήν ἐμφανίσῃ εἰς τό ἑλληνικόν κοινόν ἀπό τῶν στήλων τῶν «Ἀκτίων», τῇ εὐγενεῖ συγκαταθέσει καί τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Fleming H. Revell Co New York, London, Edinburg.

Ἡ πρώτη δημοσίευσίς τοῦ ἔργου τοῦτου ἐγένετο τό 1944, ἀλλ' ὅταν ὁ σ. κατεχόμενος περίληψιν αὐτοῦ εἰς τό γνωστόν ἀμερικανικόν περιοδικόν «Reader's Digest», ὁπῆρξε τόση ἡ συζήτησις, ὥστε ἐγένετο ἀφορμὴ ἀναδημοσίεωσις ἐπισημμένης, ἣ ὅποια ἔτυχε τῆς ἰδίας ὑποδοχῆς. Τό ἀντίτυπον τό ὅποτον ἔχομεν ὑπ' ὄψει μας, εἶναι ἀπό τήν ἴην ἀνατύπωσιν (δύην χιλιάδα). Τήν περίληψιν αὐτήν εἶχον μεταφράσει καί αἱ «Ἀκτίνες» (1917 σ. 72-76).

Εἰς τό βιβλίον παρουσιάζεται, εἰς σειράν 17 ἀρθρῶν, μέ ἐκλαϊκευτικὴν μέθοδον καί χωρὶς ἀκόμη, ἀλλὰ μέ τὰ δεδομένα τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης: «δέν ὑπάρχει πιθανότης ἐνός πρὸς ἑκατομύρια, ὅτι ἡ ζωὴ εἰς τὸν πλανήτην μας εἶναι σύμπτωσις».

ΤΟ ΛΟΓΙΚΟΝ ΔΙΑΤΙ

Ὁ χρυσοῦς αἰὼν διὰ τὸν «φυσικόν» φιλόσοφον ἔφθασεν εἰς τό ζενίθ του μεταξὺ τοῦ 1820 καί 1850. Εἰς τὰ θαύματα τῆς Φύσεως ἀνεζήτησεν ἀποδείξειν τῆς ὑπάρξεως ὀρισμένου σχεδίου εἰς τήν Δημιουργίαν. Ἐπέστησε τήν προσοχὴν εἰς τήν εὐφυίαν, μέ τήν ὅποian ἔχει κατασκευασθῆ ὁ ἄνθρωπος ὀφθαλμῶς μέ τὰς μικροσκοπικὰς καί τηλεσκοπικὰς προσαρμογὰς του. Ἐσημείωσε τήν θαυμαστὴν εὐκαμψίαν καί προσαρμοστικότητά τῶν ἀνθρωπίνων ἀρθρώσεων. Ἐθαύμασε τὰ μυστήρια τῆς ἀναπαραγωγῆς καί ὅλας τὰς λεπτότητας καί τὴν ἀκρίθειαν τῶν ἐνεργει-

ῶν, μέ τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος καί κάθε ζωντανὸν ὄν περνοῦν τὴν ζωὴν των. Ἐτόνισε τὰς μοναδικὰς χημικὰς λειτουργίας τῶν ζωντανῶν ὄντων, ὅπως εἶναι ἡ πέψις καί ἀφομοίωσις τῆς τροφῆς. Πράγματι ὅλαι αἱ ἐνέργειαί τῆς φύσεως εἶχον ἐκ νέου παρατηρηθῆ. Αἱ ἐνέργειαί αὐταὶ θεωρούμεναι μέ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς εὐσεβοῦς φιλοσοφίας, ἦσαν δι' αὐτὸν ἀποφασιστικαὶ τελολογικαὶ ἀποδείξεις τῆς ὑπάρξεως σχεδίου εἰς τὴν Φύσιν, καί συνεπῶς, καί ἐνός Σχεδιαστοῦ. Ὁ Paley ἐχρησιμοποίησεν ἐν προκειμένῳ τὴν εἰκόνα τῆς ἀνευρέσεως ἐνός ὀρολογίου καθ' ὁδόν. Ὁ μηχανισμὸς του ἦτο πολὺ ὀλιγώτερον ἀξιοθαύμαστος ἀπὸ πολλὰς ἄλλας ἀποδείξεις τῆς ὑπάρ-

ξεως σχεδίου εἰς τὴν Φύσιν. Ἀπὸ αὐτὸ ὠδηγήθη διὰ τὴν ἐπιστήσιν τὴν προσοχὴν εἰς τὸ ὅτι ἓνα παρόμοιον γεγονός θὰ ἐπιθεῖν, ἐν τούτοις, καὶ τοὺς μᾶλλον σκεπτικιστὰς περὶ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς διανοητικῆς λειτουργίας ποὺ χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν μηχανικὴν. Προσέθεσε δὲ ὅτι τὸ ὠρολόγιον αὐτό, προικιζόμενον καὶ μὲ τὴν δύναμιν νὰ δώσῃ ὑπαρξιν καὶ εἰς ἄλλα ὠρολόγια, δὲν θὰ παρουσίαζε μεγαλύτερον θαῦμα ἀπὸ τὴν ἀναπαραγωγὴν ἀνθρώπων καὶ ζώων. Τόσον ἐκτεταμένη καὶ τόσον πειστικὴ ἦτο ἡ μέθοδος αὐτὴ τοῦ συλλογισμοῦ, ὥστε ἐκκληροδοτήθη εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἀκαδημίαν τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας τὸ ποσὸν τῶν 48.000 δολλαρίων, εἰς ἐνίσχυσιν μιᾶς ἐρεῦνης εἰς τὰ διάφορα πεδία τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία θὰ ἀπεδείκνυε τελικῶς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦσαν δώδεκα περίπου τόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐγράφησαν ἀπὸ μέλη τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἄλλους. Αἱ μελέται αὐταὶ παρουσίασαν μὲ φαινομενικὴν πειστικότητά τὴν μαρτυρίαν ἐνὸς σχεδίου, καὶ ἀπέδειξαν εἰς τοὺς φιλοσόφους τῆς περιόδου ἐκείνης τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς Ὑπερτάτου Ὄντος.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Δαρβίνου ἔφερεν εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἀνθρωπότητος μίαν νέαν ἀντίληψιν «τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ καλύτερου προσαρμοζομένου» καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ περιεκτικὴ μελέτη τοῦ Δαρβίνου καὶ ὁ τεράστιος ἀριθμὸς ἐνισχυτικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἔφερε πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεώς του, προσέδωσαν πειστικότητα.

Μέχρι σήμερον τὸ σύνολον τῶν ἀποδείξεων του καὶ τὰ μεταγενέστερα γεγονότα, τὰ ὁποῖα παρουσίασαν οἱ διάδοχοί του, ἔχουν στηρίξει τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελιξεως καὶ τὴν ἔχουν φέρει κατὰ πολὺ πέραν τῶν ἀποδείξεων τοῦ Δαρβίνου. Πλέον τῶν ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἔχουν παρέλθει ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαρβίνου, καὶ ἡ γυνῶσις ἔχει τεραστίως ἀναπτυχθῆ. Καίτοι αἱ θεωρίαι τοῦ Δαρβίνου ἴστανται ὡς βράχος ἀπιστεῦτου δυνάμεως, ἀποκαλύπτεται τώρα εἰς τὸν φιλοσοφικὸν κόσμον ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀποδεικτικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα μᾶς ὀδηγοῦν εἰς ἄλλα πιθανὰ τελικὰ συμ-

περάσματα. Ἡ σύγχρονος ἐπιστήμη τῆς Γενετικῆς προβάλλει ἐρωτήματα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολος ἡ ἀπάντησις, καὶ ἄλλαι νέαι ἀνακαλύψεις ἀφίνου εἰς τὸ ἔργον τοῦ Δαρβίνου τὴν σημασίαν ἐνὸς μόνου μεγάλου βήματος εἰς τὴν πρόδον τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Χωρὶς μὲ τούτο νὰ μειώνωμεν, οὔτε τὴν ἀκρίθειαν τῶν συμπερασμάτων του, οὔτε τὸ μεγαλειῶδες τῆς ἐργασίας τοῦ Δαρβίνου, κανεὶς τώρα δὲν εἰμπορεῖ νὰ συμπεράνῃ, ὅπως ἔκαμεν ὁ Χαίκελ, ὅτι, ἐάν τοῦ δοθῆ νερὸ, διάφοροι χημικαὶ οὐσαὶ καὶ ἀρκετὸν χρονικὸν διάστημα, θὰ ἠμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ ἓνα ἀνθρώπον.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Δαρβίνου ἐξέτειναν τὰ συμπεράσματά του εἰς τὰς ἀκρότητας τοῦ ὀλιστικῆς ἀθεϊσμοῦ. Ἀντιθέτως, ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἠσθάνθησαν τὴν ἔμπνευσιν τῆς πίστεως εἰς μίαν Ὑπερτάτην Διάνοιαν καὶ ἓνα σκοπὸν εἰς ὅλα τὰ πράγματα ἐπῆραν τὸ ἄλλο ἄκρον καί, ἐνῶ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν θέσεων τοῦ ἀθεϊσμοῦ, ἠρνοῦντο ἐπίσης καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἐξελιξεως. Σήμερον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λάθουν τοιαύτην σθεναρὰν θέσιν, οὔτε οἱ ἐξελικτικοί, οὔτε οἱ σκεπτόμενοι θρησκευτικῶς, διότι ἡ ἐπιστήμη ἔχει τώρα φέρει εἰς φῶς γεγονότα, τὰ ὁποῖα αἴρουν κατὰ πολὺ τὰς φαινομενικὰς διαφορὰς καὶ ρίπτουν φῶς καὶ εἰς τὰς δύο παρατάξεις.

Ἀρκετὰ παραδόξως, αἱ νέαι ἀνακαλύψεις καὶ εὐρύτεραι εὐκαιρίαι δι' ἐξερευνησεις φέρουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὰ συμπεράσματα τῶν «φυσικῶν» φιλοσόφων, τὰ ὁποῖα εἶχον τελειῶς ἐπισκιασθῆ μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐργασίας τοῦ Δαρβίνου. Τὰ θορυβώδη ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ἐδείξαν τὴν προσαρμογὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Φύσιν, θὰ ἔπρεπε τώρα νὰ ἀκολουθηθοῦν ὑπὸ μιᾶς ἀνανεωμένης ἐρεῦνης τῶν ἀποδείξεων τῆς προσαρμογῆς τῆς Φύσεως εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἐρεῦνης, ἡ ὁποία, κατὰ τὰ τελευταῖα ὀγδοήκοντα ἔτη, εἶχε σχετικῶς παραμεληθῆ. Σκοπὸς μου εἶναι νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῶν σκεπτομένων ἀνθρώπων ἐπὶ γεγονότων, ποὺ τώρα ἀποδεικνύονται εὐκόλως καὶ τὰ ὁποῖα τείνουν νὰ ὑποστηρίξουν μίαν πίστιν εἰς αὐτὴν

τὴν προσαρμογὴν⁽¹⁾ καὶ νὰ ὑποδείξουν τὸν σκοπὸν τῆς.

Ἡ ὕπαρξις ἐνὸς ὑπερτάτου ὄντος ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἀπειροὺς διαρρυθμίσεις, ἀνευ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ καθ' ἑαυτὴν θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ δείγματα τῆς διανοίας του εἶναι μέρος ἐνὸς προγράμματος, ἐφαρμοζομένου ὑπὸ τῆς Ὑπερτάτης Διανοίας. Διὰ νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Osborn, «ἐξ ὄλων τῶν ἀκατανοήτων πραγμάτων εἰς τὸ Σύμπαν, ὁ ἄνθρωπος ἱσταται εἰς τὴν πρώτην σειρὰν, καὶ ἐξ ὄλων τῶν ἀκατανοήτων πραγμάτων εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ὑπερτάτη δυσκολία συγκεντρώνεται εἰς τὸν ἀνθρώπινον ἐγκέφαλον, τὴν διάνοιαν, τὴν μνήμην, τὰς ἐμπνεύσεις, τὴν δύναμιν ἀνακαλύψεως, τὴν ἔρευναν καὶ τὴν κατάκτησιν τῶν ἐμποδίων». Ὁ συγγραφεὺς πιστεύει, ὅτι ὁ ἀναγνώστης τῆς παρουσίας συντόμου περιλήψεως τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ ὅτι τὸ τεράστιον χάσμα μεταξὺ τοῦ ἐκπληκτικοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ζῶντων ὄντων εἶναι ὀλιγώτερον «ἀκατανοήτων» ἀπὸ ὅσον ὑπέθετεν ὁ Osborn εἰς τὴν ἐποχὴν του.

Τὸ ἄγνωστον αὐξάνει κατὰ ἀριθμητικὴν πρόοδον, καθὼς ἐκάστη μονὰς γνώσεως ἀποκτάται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ἡ διάσπαισις τοῦ ἀτόμου τοῦ Dalton, τὸ ὁποῖον εἶχε θεωρηθῆ ὡς μικρογραφία μιᾶς οἰκοδομικῆς πλίνθου, εἰς ἀστερισμὸν πού ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἕνα πυρῆνα καὶ κινούμενα ἠλεκτρόνια ἐν εἶδει πλανητῶν, διήνοιξε πεδῖον διὰ μίαν ριζικῶς διάφορον ἀντίληψιν τοῦ Σύμπαντος καὶ τῆς πραγματικότητος. Ἡ μεκρά ὁμοιομορφία τῶν διακεκρυμένων ἀπ' ἀλλήλων ἀτόμων δὲν προσκολλᾷ πλέον τὴν φαντασίαν εἰς τὴν ὄλην καὶ ἡ νέα γνῶσις ἀφίνει θέσιν διὰ μίαν διάνοιαν πού δρᾷ ὀπισθεν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως.

Αὐτὸ εἶναι ἕνα φῶς εἰς τὸ ἀπειρον μυ-

στήριον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος περιβάλλει τὸ φαινομενικῶς ἀκατάληπτον, τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἀναγνώρισιν μιᾶς παγκοσμίου καὶ Ὑπερτάτης Διανοίας.

Ο ΜΟΝΑΔΙΚΟΣ ΜΑΣ ΚΟΣΜΟΣ

Ὑποθέσατε ὅτι παίρνετε δέκα δεκάρες καὶ τὰς σημειώνετε ἀπὸ τὸ 1 ἕως τὸ 10. Τὰς ρίπτετε εἰς τὴν τσέπην σας καὶ τὰς ἀνακατεύετε ἐπὶ πολὺ. Τώρα δοκιμάσατε νὰ τὰς ἀνασύρετε κατὰ συνέχειαν ἀπὸ τὸ 1 ἕως τὸ 10, ἐπαναφέροντες καὶ πάλιν ἕκαστον κέρμα εἰς τὴν τσέπην σας.

Ἡ πιθανότης νὰ ἀνασύρετε τὸν ἀριθμὸν 1, εἶναι 1 ἐπὶ τῶν 10. Ἡ πιθανότης νὰ ἀνασύρετε τὸ 1 καὶ τὸ 2, κατὰ σειρὰν, θὰ ἦτο 1 πρὸς 100. Ἡ πιθανότης νὰ ἀνασύρετε τὸ 1, 2 καὶ 3, κατὰ συνέχειαν, θὰ ἦτο μία ἐπὶ χιλιάδων. Ἡ πιθανότης νὰ ἀνασύρετε 1, 2, 3 καὶ 4, κατὰ σειρὰν, θὰ ἦτο μία ἐπὶ τῶν 10.000, καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρις ὅτου ἡ πιθανότης νὰ ἀνασύρετε ἀπὸ τὸ 1 ἕως τὸ 10, κατὰ σειρὰν, θὰ ἔφθανε τὸν ἀπίστευτον μαθηματικὸν τύπον 1 ἐπὶ 10 δισεκατομμυρίων.

Ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον παρουσιάζομεν ἕνα τόσο ἀπλοῦν παράδειγμα, εἶναι νὰ δεῖξωμεν πόσον τεραστίως πολλαπλασιάζονται οἱ ἀριθμοὶ προκειμένου περὶ πιθανότητος.

Τόσον πολλοὶ οὐσιώδεις συνθήκαι εἶναι ἀναγκαῖαι, διὰ τὴν ὑπαρξιν ζωῆς ἐπὶ τῆς Γῆς μας, ὥστε εἶναι μαθηματικῶς ἀδύνατον τὸ ὅτι ὄλαι αὐταὶ ἡμποροῦσαν, κατὰ τύχην, νὰ συνυπάρξουν ὑπὸ ὄλων ἰδιάζουσας σχέσιν ἐπὶ μιᾶς οἰασθήποτε γῆς καὶ κατὰ ἕνα οἰονδήποτε χρόνον. Ἐπομένως θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν φύσιν κάποια μορφή κατευθυνούσης διανοίας. Ἐάν αὐτὸ ἀληθεύῃ, τότε πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἕνας σκοπός. Τοῦ παρόντος βιβλίου σκοπός εἶναι νὰ ἐξάρῃ μερικὰς ἀπὸ τὰς θαυμασίας αὐτὰς διαρρυθμίσεις καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὸν σκοπὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέκειται ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς ἐξετάσωμεν τὰ ἐκπληκτικὰ γεγονότα.

Μερικοὶ ἀστρονόμοι μᾶς λέγουν, ὅτι ἡ πιθανότης νὰ περάσουν δύο ἄστρα τόσο

(1) Σημ. Συντ. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ «προσαρμογὴ» εἰς τὴν σκέψιν τοῦ σ. λαμβάνει ὡς μία «σκοπίμος λειτουργία» ἐντελῶς ἄλλην θέσιν καὶ ἄλλας διαστάσεις ἀπὸ ἐκείνας πού λαμβάνει εἰς τὴν ἐξελικτικὴν ἀθεϊστικὴν ἀντίληψιν.

πλησίον ἀλλήλων, ὥστε νὰ ἀναπτύξουν μίαν παλμικὴν καὶ καταστρεπτικὴν παλμικὴν, εἶναι τῆς τάξεως τῶν ἑκατομμυρίων, δηλαδὴ, ἐλαχίστη καὶ ὅτι μία σύγκρουσις θὰ ἦτο τόσο σπανία περίπτωσις, ὥστε νὰ εἶναι πέραν παντός ὑπολογισμοῦ. Οὐχ ἦττον, μία ἀπὸ τὰς ἀστρονομικὰς θεωρίας εἶναι ὅτι κάποτε, ἂς ὑποθέσωμεν πρὸ δύο δισεκατομμυρίων ἐτῶν, ἓνας ἀστὴρ ἐπέρασε ἀρκετὰ ἐγγὺς τοῦ ἡλίου μας, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τρομερὰς παλμικὰς καὶ νὰ ἐκπέμψῃ εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἀντικείμενα, τὰ γνωστὰ μας ὡς πλανήτας, οἱ ὅποιοι εἰς ἡμᾶς φαίνονται πελώριοι, εἶναι ὅμως ἀσήμαντοι ἀστρονομικῶς. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν ὄγκων, οἱ ὅποιοι ἐξεσφενδονίσθησαν, ἦτο καὶ αὐτὴ ἡ δέσημ κοσμικῆς ὕλης ἡ ὁποία ἀπετέλεσεν ὅ,τι ὀνομάζομεν Γῆν. Εἶναι ἓνα σῶμα ἀσήμαντον, ἀστρονομικῶς, ἐν τούτοις ἡμπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι εἶναι τὸ περισσότερον σπουδαῖον σῶμα, καθ' ὅσον γνωρίζομεν.

Πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ Γῆ συνίσταται ἀπὸ μερικὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὸν ἥλιον καὶ πουθενά ἄλλου. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι καταμερισμένα ἐπάνω εἰς τὴν Γῆν καθ' ὠρισμένην ἀναλογίαν, ἡ ὁποία, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς ἐπιφανείας, εἶναι γνωστὴ μετὰ μεγάλης βεβαιότητος. Ὁ ὄγκος τῆς Γῆς εἶναι πολὺ περιωρισμένων διαστάσεων καὶ ἡ μᾶζα τῆς εἶναι καθωρισμένη. Ἡ ταχύτης τῆς ἐπὶ τῆς τροχιάς τῆς περὶ τὸν ἥλιον εἶναι εἰς τὸ ἔπακρον σταθερά. Ἡ περιστροφή τῆς περὶ τὸν ἄξονά τῆς εἶναι τόσο ἀκριβῶς καθωρισμένη, ὥστε μία μεταβολὴ ἐνὸς δευτερολέπτου εἰς ἓνα αἰῶνα θὰ ἀνέτρεπε ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμούς. Συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα γνωστὸν ὀρυζόφρον, τὴν Σελήνην, τῆς ὁποίας αἱ κινήσεις εἶναι ὠρισμένα καὶ τῆς ὁποίας ἡ συχνότης τῶν μεταβολῶν ἐπαναλαμβάνεται ἀνά 18 καὶ 1)3 ἔτη. Ἐάν ὁ ὄγκος τῆς Γῆς ἦτο μεγαλύτερος ἢ μικρότερος ἢ ἐάν ἡ ταχύτης τῆς ἦτο διαφορετικὴ, θὰ ἦτο μακρότερα ἢ πλησιέστερα εἰς τὸν ἥλιον, καὶ αὐτὴ ἡ διαφορετικὴ συνθήκη θὰ εἶχε βαθέως ἐπιηρέασαι τὴν ζωὴν ὄλων τῶν

εἰδῶν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Τόσον βαθέως δέ, ὥστε ἐάν ἡ Γῆ αὐτὴ μετεβάλλετο πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατεύθυνσιν κατὰ κάπως ἀξιοσημείωτον βαθμόν, ἡ ζωὴ, ὅπως τὴν γνωρίζομεν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ.

Ὁ Ἐρμῆς στρέφει μόνον τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ εἰς τὸν ἥλιον, περιστρεφόμενος περὶ τὸν ἄξονά του μόνον ἅπασι κατὰ τὴν πλήρη περιφοράν του περὶ τὸν ἥλιον. Συνεπῶς μία πλευρὰ τοῦ Ἐρμοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἔρημος κάμινος καὶ ἡ ἄλλη κατὰμυχρος. Ὁ ὄγκος καὶ ἡ βαρύτης του εἶναι τόσο μικροί, ὥστε κάθε ἴχνος ἀτμοσφαίρας φαίνεται νὰ ἔχη ἐξαλειφθῇ. Ἐάν ἀπομείνῃ ἴχνος ἀτμοσφαίρας, αὐτὴ θὰ ἀναστατάνεται ἀπὸ ἀπιστεύτους ἀνεμοστροβίλους, ποὺ θὰ διασχίζον τὸν πλανήτην ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ἕως τὴν ἄλλην. Ἡ Ἀφροδίτη εἶναι ἓνα μυστήριον, ποὺ ἔχει πυκνοὺς ἀτμούς ὡς ἀτμοσφαῖραν καὶ εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀκατοίκητος ἀπὸ κάθε γνωστὸν εἶδος ζωντανῶν ὀργανισμῶν. Ὁ Ἄρης εἶναι μία ἐξαίρεσις καὶ ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ ζωὴν ὡσάν τὴν ἰδικὴν μας, κατωτέρας πάντοτε μορφῆς. Ἀλλὰ ἡ ζωὴ εἰς τὸν Ἄρην πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλα ἀέρια, ἐκτὸς τοῦ ὀξυγόνου καὶ εἰδικῶς ἀπὸ τὸ ὕδρογόνον, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ διέφυγαν ἀπὸ τὴν ἀτμοσφαῖραν του. Δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ὕδωρ εἰς τὸν Ἄρην. Ἡ θερμοκρασία του κατὰ μέσον ὄρον, καθὼς γνωρίζομεν, εἶναι πολὺ χαμηλὴ διὰ βλάστησιν. Ἡ Σελήνη δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ κρατήσῃ ἀτμοσφαῖραν καὶ εἶναι τῶρα ἀπολύτως ἀκατοίκητος. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς, εἶναι ἐξαιρετικῶς ψυχρὰ καὶ, κατὰ τὴν μακρὰν ἡμέραν τῆς, εἶναι μία πολὺ θερμὴ τέφρα. Οἱ ἄλλοι πλανῆται εὐρίσκονται πολὺ μακρὰν τοῦ ἡλίου διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἐκεῖ ζωὴ καὶ λόγῳ ἄλλων ἀνυπερβλήτων δυσκολιῶν, δὲν ἡμποροῦν νὰ φέρουν ζωὴν οἰασδήποτε μορφῆς. Εἶναι γενικῶς παραδεκτὸν τῶρα, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε καὶ δὲν θὰ ἡμπορέσῃ ποτὲ νὰ ὑπάρξῃ ζωὴ οἰουδήποτε γνωστοῦ εἶδους εἰς κανένα πλανήτην, ἐκτὸς τῆς Γῆς μας. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὡς κατοικίαν τῶν ἀνθρώ-

πίνων ὄντων, ἓνα μικρὸν πλανήτην, ὁ ὁποῖος, μετὰ σειρὰν μεταλλαγῶν ἐπὶ δύο ἢ περισσότερα δισεκατομμύρια ἔτη, κατέστη κατάλληλος πόπος διὰ τὴν ὑπαρξιν ζωῆς, φυτῶν καὶ ζῶων, τῆς ὁποίας κορωνὴ ἀριστοουργηματικὴ εἶναι ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ Γῆ περιστρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της εἰς εἰκοσιτέσσαρας ὥρας, κατὰ μέσον ὄρον, μὲ ταχύτητα χιλίων μιλίων τὴν ὥραν, περίπου. Ἄς υποθέσωμεν ὅτι ἐστρέφετο μὲ ταχύτητα ἑκατὸν μιλίων τὴν ὥραν. Διατί ὄχι; Τότε αἱ νύκτες καὶ αἱ ἡμέραι μας θὰ ἦσαν δέκα φορές μεγαλύτεραι ἀπὸ τώρα. Ὁ θερινὸς θερινὸς ἥλιος, κατὰ τὰς μακρὰς ἡμέρας; θὰ κατέκαιε τὴν βλάστησίν μας καὶ κάθε βλαστὸς θὰ ἐπάγωνε, κατὰ μίαν τοιαύτην νύκτα. Ὁ ἥλιος, ἡ πηγὴ πάσης ζωῆς ἔχει θερμοκρασίαν ἐπιφανείας 12.000 βαθμῶν Φαρενάιτ ἢ περίπου 4.000 Κελσίου, καὶ ἡ γῆ μας εἶναι ἀκριβῶς τόσο μακρὰν ὥστε αὐτὸ τὸ «αἰώνιον πῦρ» νὰ μᾶς θερμαίνῃ ὅσον πρέπει καὶ ὄχι πέραν τοῦ πρέποντος βαθμοῦ. Ἡ θερμοκρασία εἶναι θαυμασιῶς σταθερὰ καὶ ἐπὶ ἑκατομμύρια ἔτων ἔχει μεταβληθῆ τόσο ὀλίγον, ὥστε ἡ ζωὴ ἔχει ἐπιζήσῃ ὅπως τὴν γνωρίζομεν. Ἐὰν ἡ θερμοκρασία τῆς Γῆς μετεβάλλετο ἕως πεινήτων βαθμῶν κατὰ μέσον ὄρον εἰς ἓνα ἔτος, ὅλη ἡ βλάστησις θὰ ἐνεκράνετο καὶ ὁ ἄνθρωπος μαζί της θὰ ἐμήνετο ἢ θὰ ἐπάγωνε. Ἡ Γῆ κινεῖται περίξ τοῦ Ἡλίου μὲ ταχύτητα 30 χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον. Ἄν υποθέσωμεν ὅτι ἡ ταχύτης τῆς περιστροφῆς περὶ τὸν ἥλιον ἦτο δέκα ἢ ἑβδομήντα χιλιόμετρα κατὰ δευτερόλεπτον, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμεθα πολὺ μακρὰν ἢ πολὺ πλησίον εἰς τὸν ἥλιον διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἡ ἰδικὴ μας μορφή τῆς ζωῆς. Οἱ ἀστέρες, ὅπως ὅλοι γνωρίζομεν, ποικίλλουν κατὰ τὸ μέγεθος. Ὁ ἓνας εἶναι τόσο μεγάλος ὥστε, ἐὰν ἦτο ἥλιός μας, ἡ τροχιά τῆς Γῆς θὰ ἐχωροῦσε ὀλόκληρος ἐντὸς τοῦ μεγάλου ὄγκου του. Οἱ ἀστέρες ποικίλλουν ὡς πρὸς τὸν τύπον τῆς ἀκτινοβολίας. Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἀκτίνες των θὰ ἦσαν θανατηφόροι διὰ πᾶσαν γνωστὴν μορφήν ζωῆς. Ἡ ἔντασις καὶ ὁ ὄγκος τῆς ἀκτινοβολίας αὐτῆς διαφέρει ἀπὸ ἀστέρος εἰς ἀστέρα ἀρ-

χίζει ἀπὸ ὀλιγωτέραν τοῦ Ἡλίου μας καὶ φθάνει ἕως δέκα χιλιάδας φορές μεγαλύτεραν. Ἐὰν ὁ ἥλιός μας ἐξέπεμπε μόνον τὸ ἡμισυ τῆς παρούσης ἀκτινοβολίας του, θὰ ἐπαγώναμεν καί, ἐὰν ἔβιδε τὸ ἡμισυ ἐπὶ πλέον, θὰ εἴχομεν μεταβληθῆ εἰς τέφραν πρὸ πολλοῦ, ἐὰν θὰ εἴχομεν κάποτε γεννηθῆ ὡσάν μία πρωτοπλασματικὴ σπῖθα ζωῆς. Ἐτοί ὁ ἥλιός μας εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν ζωὴν μας, μεταξύ ἑκατομμυρίων ἄλλων, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι κατάλληλοι διὰ ζωὴν.

Ἡ ἐκλειπτικὴ τῆς Γῆς μας σχηματίζει μετὰ τοῦ ἰσημερινοῦ γωνίαν 23°. Αὐτὴ δημιουργεῖ τὰς ἐποχὰς μας. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ κλίσις αὐτή, οἱ πόλοι τῆς Γῆς θὰ εὐρίσκοντο εἰς ἓνα αἰώνιον λυκόφως ἢ λυκαυγές. Οἱ ὕδρατμοὶ θὰ ἐκινουῦντο ἀπὸ τοὺς ὠκεανούς πρὸς βορρᾶν καὶ νότον, συσσωρεύοντες πάγους εἰς ὄγκον ἴσους πρὸς τὰς ἠπείρους καὶ ἀφίνοντες, πιθανῶς, μίαν ἔρημον μετὰ τοῦ ἰσημερινοῦ καὶ τοῦ πάγου. Παγωμένοι ποταμοὶ θὰ κατέσκαπτον καὶ θὰ ἐβρυχῶντο διὰ μέσου φαράγγων εἰς τὸν ἀλατοστρωμένον πυθμένα τοῦ ὠκεανοῦ, σχηματίζοντες, ἐπὶ τινὰ χρόνον, σωροὺς πολλοῦ. Τὸ βάρος τοῦ ἀπιστεύτως τεραστίου ὄγκου τοῦ πάγου θὰ ἐπιέζε τοὺς πόλους καὶ θὰ συνέτελλε ὥστε ὁ ἰσημερινὸς μας νὰ ἐξογκωθῆ ἢ νὰ διαρραγῆ ἢ, τοῦλάχιστον, νὰ ἀλλάξῃ κατεύθυνσιν. Ἡ πῶσις τῆς στάθμης τοῦ ὠκεανοῦ θὰ ἀπεκάλυπτε τεραστίας νέας ἐκτάσεις γῆς, καὶ θὰ ἠλάττωνε τὴν πῶσιν τῶν βροχῶν εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς ὕδρωγειοῦ, μὲ φοθερὰ ἀποτελέσματα.

Σπανίως διαπιστώνομεν, ὅτι ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι περιορισμένη εἰς τὸν χῶρον μετὰ τῆς χιόνος τῶν ὄροσειρῶν καὶ τῆς θερμότητος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Γῆς. Αὐτὸ τὸ στενὸν στρῶμα, συγκρινόμενον κατὰ τὸ πάχος μὲ τὴν διάμετρον τῆς Γῆς, δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἡμισυ ἐνὸς φύλλου βιβλίου χιλίων σελίδων. Ἡ ἱστορία ὄλων τῶν δημιουργημάτων εἶναι γραμμὴν εἰς αὐτὴν τὴν λεπτεπίλεπτον ἐπιφάνειαν. Ἄν ὅλος ὁ ἀέρας ὑγροποιεῖτο, θὰ ἐκάλυπτε τὴν Γῆν, εἰς ὕψος δέκα περίπου μέτρων ἢ κατὰ

1:600.000 τῆς ἀκτίνος τῆς γῆς.

Συμπέρασμα: Ἐχει γίνει μία κατάλληλος διαρρῦθμις!

Ἡ Σελήνη ἀπέχει 240.000 μίλια καὶ αἱ παλίρροιαί, δις τῆς ἡμέρας, εἶναι, συνήθως, ἡ λεπτή ὑπενθῦμις τῆς παρουσίας τῆς. Αἱ παλίρροιαί εἰς τοὺς ὠκεανούς ὑψώνουν τὰ ὕδατα εἰς μερικά σημεῖα κατὰ δεκαεννέα μέτρα! Καὶ ἀκόμη ὁ φλοιὸς τῆς Γῆς δις τῆς ἡμέρας κυρτοῦται κατὰ μερικά ἑκατοστά τοῦ μέτρου, λόγω τῆς ἔλξεως τῆς Σελήνης. Ὅλα φαίνονται τόσο κανονικά, ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ συλλάβωμεν, καὶ κατ' ἐλάχιστον, τὴν τεραστίαν δύναμιν, ἢ ὅποια σηκώνει τὴν ὅλην περιοχὴν τοῦ ὠκεανοῦ ἀρκετοῦς πόδας, καὶ κάμπτει τὸν φλοιὸν τῆς Γῆς πού φαινόμενικῶς εἶναι τόσο στερεός. Ὁ Ἄρης ἔχει μίαν Σελήνην-μίαν μικρὴν-μόνον 5820 μίλια μακρὰν του⁽²⁾. Ἐάν ἡ ἰδική μας Σελήνη ἦτο εἰς ἀπόστασιν, ὡς ὑποθέσωμεν, πενήντα χιλιάδων μιλίων ἀπὸ τῆς ἀξιολόγου σημερινῆς ἀποστάσεώς τῆς, αἱ παλίρροιαί μας θὰ ἦσαν τόσο πελώρια, ὥστε, δις τῆς ἡμέρας, ὅλα αἱ περιοχαὶ ὄλων τῶν ἡπείρων, αἱ ὅποια εὐρίσκονται χαμηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, θὰ κατεποντίζοντο ἀπὸ τὰ πελώρια κύματα τῶν ὑδάτων, ὥστε ἀκόμη καὶ τὰ ὄρη θὰ κατετρώγοντο καὶ πιθανῶς καμμία ἡπειρος δὲν θὰ ἔμπορουσε νὰ ἀναδυθῆ ἀπὸ τὰ βάθη τόσο, ὥστε νὰ ὑπάρχη σήμερον. Ἡ δὲ Γῆ θὰ διερρηγνύετο ἀπὸ τὴν ἀναταραχὴν αὐτὴν καὶ αἱ παλίρροιαί τῆς ἀτμοσφαιράς θὰ ἐδημιούργουν, καθημερινῶς, καταγίβας.

Ἐάν αἱ ἡπειροὶ παρεσύροντο, τὸ μέσον βάθος τῶν ὑδάτων ἐφ' ὅλης τῆς Γῆς θὰ ἦτο περίπου τρία χιλιόμετρα καὶ ἡ ζωὴ δὲν θὰ ἔμπορουσε νὰ ὑπάρξῃ ἐκτὸς ἴσως

(2) Ἐχει καὶ δεύτερον δορυφόρον ὅστις ἀπέχει 14.600 μίλια.

εἰς τὰ ἀχανῆ βάθη τῶν ὠκεανῶν ὅπου θὰ ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ τραφῆ μέχρι τοῦ αὐτοεξαφανισμοῦ τῆς. Ἡ ἐπιστήμη φαίνεται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν θεωρίαν, ὅτι αὐτὴ ἡ κατάστασις ὑπῆρχε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γενικοῦ χάους, προτοῦ στερεοποιηθῆ ἡ Γῆ. Συμφώνως μὲ πολλοὺ γνωστοὺς νόμους, ἰσχυραὶ παλίρροιαὶ ὤθησαν τὴν Σελήνην ὀλονέν μακρύτερα, ἐπιβραδύνουσαι συγχρόνως τὴν περιστροφὴν τῆς Γῆς ἀπὸ μίαν ἡμέραν μικροτέραν τῶν ἑξ ὥρῶν εἰς μίαν ἄλλην εικοσιτεσσάρων ὥρῶν. Ταιουτοτρόπως ἡ ἑρὰ Σελήνη ἔγινε τώρα τὸ εὐχάριστον φεγγάρι, καὶ εὐρίσκεται εἰς μίαν θαυμαστὴν κανονικότητα ἢ ὅποια ὑπόσχηται νὰ κρατηθῆ περίπου ἐπὶ ἑν δισεκατομμύριον ἔτη. Οἱ ἴδιοι ἀστρονόμοι πιστεύουν, ἐπίσης, ὅτι, εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον, κατὰ τοὺς ἰδίους ἀστρονομικοὺς νόμους, ἡ Σελήνη θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γῆν, θὰ διαρραγῆ, ὅταν πλησιάσῃ ἀρκετά, καὶ θὰ στεφανώσῃ τὸν νεκρὸν μας κόσμον διὰ δακτυλίων, ὅπως αὐτοὶ τοῦ Κρόνου.

Ἀπὸ τὸ χαῶδες μίγμα τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὸν Ἥλιον εἰς θερμοκρασίαν τεσσάρων χιλιάδων βαμῶν καὶ ἐξεσφενδονίσθησαν μὲ πᾶσαν νοητὴν ταχύτητα εἰς τὸν ἀπέραντον χῶρον, προῆλθε τὸ ἡλιακὸν μας σύστημα. Τὸ χάος διεδέχθη τάξις τόσο ἀκριθῆς, ὥστε ἡ θέσις, τὴν ὅποιαν οἰονδήποτε τμήμα θὰ καταλάβῃ εἰς οἰονδήποτε χρόνον, ἔμπορεῖ νὰ προβλεφθῆ μέχρι δευτερολέπτου. Ἡ ἰσορροπία εἶναι τόσο τελεία, ὥστε δὲν ἔχει μεταβληθῆ ἐπὶ ἑν δισεκατομμύριον ἔτη καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴν αἰωνιότητα. Καὶ ὅλα αὐτὰ διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου. Διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ νόμου ἡ ἐπιβεβλημένη τάξις, ὅπως τὴν βλέπομεν εἰς τὸ ἡλιακὸν σύστημα, ἐπακαλαμβάσκειται καὶ ἄλλα-χού.

A. C. MORRISON

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΑΝΙΚΑ

Β'.

Ἡ συσχέτισι, πού κάνουν ὁ δικός μας Μαλακιάσης καί ὁ Ὀλλανδός Ἐσσελινγκ, τοῦ Παπαδιαμάντη μέ τόν Λοστογιέφσκυ, μού δίνει ἀφορμή γιά νά θυμηθῶ πάλι τώρα τόν σύγχρονό μας Γάλλο μυθιστοριογράφου Φρανσουά Μωριάζ. Τό ἔργο του, κατὰ τοὺς κριτικούς, ἔχει τόση συγγένεια καί ὁμοιότητα πρός τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Ρώσου μυθιστοριογράφου, ὅση ἴσως κανεὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς σημερινούς Γάλλους συγγραφεῖς.

Ὁ Μωριάζ ἐγεννήθη στὸ Μπορντώ εἰς τὰ 1885. Τὸ λογοτεχνικό του στάδιο ἀρχίζει πολὺ νωρίς. Στὰ 1909 ἐδημοσίευσεν τὴν πρώτην του ποιητικὴν συλλογὴν «Τὰ ἐνωμένα χέρια», πού τόσο ἐνθουσίασεν τὸν ἀκαδημαϊκὸ Μωρίς Μπαρές, ὥστε νά γράψῃ στὴν «Ἠχώ τῶν Παρισίων» ὅτι ἕνας νέος μέγας ποιητὴς ἐγεννήθη. Στὰ 1925 τοῦ ἀπενεμήθη τὸ Μέγα βραβεῖον τοῦ μυθιστορήματος ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν. Στὰ 1932 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς ἐταιρείας τῶν Γάλλων λογοτεχνῶν. Στὰ 1933 ἐξελέγη μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Εἶναι ἕνα πνεῦμα ἐκκληρικῆς γονιμότητος. Καὶ πολυμερέςτατος: Ποιητὴς, μυθιστοριογράφος, κριτικός, αἰσθητικός, δοκιμιογράφος. Κυρίως ὅμως ὁ Μωριάζ ἔχει διακριθῆ ὡς μυθιστοριογράφος. Ἐχει δημοσιεύσει ὡς τώρα εἴκοσι περίπου μυθιστορήματα καὶ ἔξακολουθεῖ νά ἐργάζεται μετὰ τὴν ἴδιαν παραγωγικότητα.

Παράλληλα μέ τὸ μυθιστορῆμα δόθηκε μέ τὴν ἴδιαν ἐπιτυχίαν στὴν κριτικὴν. Μᾶς ἔχει δώσει ὡς τώρα πλεόν ἀπὸ τριάντα πραγματείας, ὅπου, μέ μιὰ σπάνια εἰσδυτικότητα καὶ κριτικὴν ὀξύνοια, καταπιάνεται μέ τὰ ζωτικώτερα προβλήματα, κοινωνικά, θρησκευτικὰ, λογοτεχνικά, φιλοσοφικά, πού

μποροῦν ν' ἀπασχολοῦν ἕνα σύγχρονον πνευματικὸ ἄνθρωπον.

Ποιῆς εἶναι, λοιπόν, οἱ ἀντιλήψεις τοῦ μεγάλου αὐτοῦ τεχνίτου ἐπάνω στὸ ζήτημα τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ προσορισμοῦ τῆς Τέχνης; Ὁ Μωριάζ τίς ἔχει ἐκφράσει ἐπανειλημμένως. Εἰδικώτερα τὸν ἀπασχόλησε, λόγῳ τῆς εἰδικότητός του, ἡ ἀποστολὴ τοῦ μυθιστορήματος καὶ τοῦ μυθιστοριογράφου. Ἐχομε πολλὰς μελέτες του σχετικὰς μέ τὸ ζήτημα τοῦτο. Οἱ σπουδαιότερες εἶναι τρεῖς. Ἡ μία ἔχει τίτλον «Τὸ Μυθιστορῆμα» ἢ ἄλλῃ «ὁ μυθιστοριογράφος καὶ οἱ ἥρωές του» καὶ ἡ ἄλλη «Θεὸς καὶ Μαιμωναῖς».

Ἀπ' αὐτὰ κυρίως τὰ βιβλία του συνάγομε τὴ θεωρίαν του. Ἐσημειώσαμε ὅτι οἱ αἰσθητικὰς ἀρχὰς τοῦ Μωριάζ ἔχουν στενὴν σχέσιν μέ τίς ἀρχὰς τοῦ Λοστογιέφσκυ. Ἀκριβέστερα, ὁ Μωριάζ ἔχει ἐπιτύχει μιὰ σημαντικὴ σύνθεσιν. Ἐχει συνθέσει τὴν σχολὴν τῆς λατινικῆς σαφηνείας μέ τὴν σλαβικὴν καὶ βορείαν σχολήν, ὅπου χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ πολὺπλοκον. Στὸν Μωριάζ συναντοῦμε τὴν τάξιν τοῦ Μπαλζάν μετὰ τὸ πολυσύνθετον τοῦ Λοστογιέφσκυ.

Αὐτὰ ὡς πρός τὴν καταγωγὴν τῆς θεωρίας του. Ὅσο γὰρ τὴν μέθοδον πού ἀκολουθεῖ ὁ Μωριάζ στὰ μυθιστορήματά του πρέπει νά σημειωθοῦν τὰ ἑξῆς:

Ὁ σκοπός, πού ἐπιδιώκει μέ τὸ μυθιστορῆμα, εἶναι νά φέρῃ στὸ φῶς, τὸ πῶς ἀτομικὸ μέρος μιᾶς καρδιάς, τὸ πῶς εἰδικόν, τὸ πῶς ξεχωριστό. Θέλει μέ τὸν τρόπο αὐτὸ νά κάμῃ τὸν ἄνθρωπον νά σπουδάσῃ καλὰ τὸν ἑαυτό του, νά μάθῃ τὰ ἐνστικτὰ του, νά γνωρίσῃ ὅλας τίς καλὰς καὶ κακὰς δυνάμεις καὶ τάσεις τῆς ψυχῆς του. Ἀλλὰ ἡ γνώσις τῆς ψυχῆς τοῦ ἀτόμου ὀδηγεῖ

στην γνώση του συνόλου. Η γνώσις αυτή είναι απαραίτητη. Γι' αυτό, απ' όλα τα είδη του μυθιστορήματος, ο Μωριάς προτιμά εκείνο που μᾶς δίνει την πιστή ἐξοικονίσι τῶν ἡθῶν. «Αφοσιωνόμαστε στην ἐσωτερική ἀναζήτηση-γράφει ὁ Μωριάς. Κάμουμε δικό μας τὸν μεγάλο ἐκείνο λόγο ἐνὸς ῥώσου μυθιστοριογράφου που εἰπε: καταρκοιολούθησα τὴ ζωὴ μέσα στην πραγματικότητα καὶ ὄχι στὰ ὄνειροπολήματα τῆς φαντασίας, καὶ ἔφθασα ἔτσι πρὸς Ἐκείνον που εἶναι ἡ ἀληθινή Πηγὴ τῆς ζωῆς».

Στὴν τελευταία αὐτὴ φράσι δὲν ἔχομε μόνο τὴ μέθοδο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποστολὴ τοῦ μυθιστορήματος. Δρόμος πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς. Νά, ὁ σκοπὸς τοῦ μυθιστορήματος καὶ τοῦ μυθιστοριογράφου.

Πῶς ὁμως θὰ ἐπιτύχη τὸ σκοπὸ αὐτό; Πρῶτα-πρῶτα μὲ τὴν ἀγνότητα τοῦ ἴσου. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει ἀπασχολήσει πολὺ τὸν Μωριάς. Ἐρωτά: «Πῶς θὰ ζωγραφίζομε, ὅπως εἶναι, τὰ ἀμαρτωλά αἰσθήματα, χωρὶς νὰ ἐμπνεύσομε τὴν ἀηδία καὶ χωρὶς νὰ ἐπιτελέσομε ἔργο διαφθορῆς; Καὶ ἀπαντᾷ: Μὲ τὴν καθαρότητα, μὲ τὴν ἀγιότητα τοῦ ἴσου. Ἐνῶ ἡ νατουραλιστικὴ σχολὴ ἔβριχε πιπέρι στὴν ἀμαρτία, παρουσιάζοντάς τὴν μὲ μιὰ ἐσκεμμένη ὀμότητα λέξεων καὶ εἰκόνων, ἡ σύγχρονη σχολὴ σκεπάζει τὸν κινισμὸ τῶν προθέσεων καὶ τῶν πράξεων κάτω ἀπὸ τὴν διακριτικὴ χρῆσι τῶν ὄρων καὶ τὴν λιτότητα τῶν σκηνῶν».

Ἄλλ' ὅπως εἶναι φυσικό, ἡ ἀγνότης τοῦ ἴσου πρέπει νὰ συμβαδίζη καὶ μὲ τὴν καθαρότητα τοῦ περιεχομένου. Ἀφοῦ ὁμως, κατὰ τὸν Μωριάς, ὁ συγγραφεὺς πρέπει νὰ εἰκονίζη, ὅπως εἶναι, τὰ ἡθῆ τῆς κοινωνίας καὶ τὰ ἐνστικτα τοῦ ἀτόμου, πῶς θὰ καταφέρῃ νὰ ἔχη ἀγνὸ περιεχόμενον στὸ μυθιστόρημά του; Τὸ πρόβλημα τὸ ἔλυεν ὁ Μωριάς καὶ θὰ τὸ λύση κάθε συγγραφεὺς μὲ ἄρτια ἠθικὴ συνείδησι. Μπορεῖς νὰ μιλάς γιὰ τὸ ἔγκλημα μὲ τρόπο πού νὰ ἐκφράζη τὸν ἀποτροπισμὸ σου καὶ μπορεῖς νὰ μιλάς γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἀμνηστεύοντας ἢ καὶ θαυμάζοντας τὸν ἐγκληματία καὶ τὴν πράξι του. Στὴν πρώτη περιπτώσι διδάσκεις καὶ φωτίζεις, στὴν δεύτερη γκαρ-

μίζεις καὶ κάνεις ἔργο διαφθορῆς. Ὁ Μωριάς δὲν δέχεται στὸ ζήτημα τοῦτο κανένα συμβιβασμό. Εἶναι ἀνένδοτος καὶ ἀμειλίχτος. Μαστιγώνει τὸ πάθος, χτυπάει ἀλύπητα τὴν διαφθορά. Ἡ μεγαλύτερή του ἀσθηρὸτης δείχεται ἀπέναντι τῆς ἀνηθικότητος, μὲ τὴν στενὴ τῆς λέξεως σημασία. Ἡ γαλλίς κριτικὸς Amélie Fillon σὲ ὀγκώδη τόμο, ἔπου ἀναλύει καὶ κρίνει θαυμάσια τὸ ἔργο του, ἔχει τονίσει ξεχωριστά, ὅτι ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει ἀποκλεισθῆ, ὅσο εἶναι δυνατὸ, ἡ ἀνθρωπίνη φιληδονία. Παράξενα θὰ φανοῦν αὐτὰ σὲ πολλοὺς Ἕλληνας μυθιστοριογράφους! Ὑπάρχουν, λοιπόν, καὶ τέτοια παράδοξα ὄντα στὸν κόσμῳ, πού γράφουν μυθιστορήματα, χωρὶς σαρκολατρεία; Καὶ ὁμως ὑπάρχουν καὶ ζοῦν καὶ γράφουν δεκάδες μυθιστορημάτων καὶ εἶναι μέλη διασήμεων ἀκαδημιῶν, καὶ ἡ φήμη τους, ὡς συγγραφέων, εἶναι κάπως μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν φήμην μερικῶν, πού γεμίζουν ἀηδίες τὰ βιβλία τους καὶ ὕστερον φρονιάζουν: Ἐγὼ κάνω Τέχνη!

Κάποιος κριτικὸς παρετήρησε, ὅτι ἂν ὁ Μωριάς φορτώνη μὲ αἰσχύνη τοὺς ἥρωές του, αὐτὸ τὸ κάνει γιατί ἐλπίζει νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ σὲ μιὰ τόσον ὀλοκληρωτικὴ περιφρόνησι τοῦ ἑαυτοῦ των, ὥστε ἡ μόνη δυνατὴ διέξοδος νὰ εἶναι γι' αὐτοὺς ἡ μεταμέλεια.

Ἄλλὰ, φυσικά, μαζὶ μὲ τοὺς ἥρωες, ὀδηγοῦνται πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ οἱ ἀναγνώστες. Γιατὶ ὁ Μωριάς αὐτὸν τὸν σκοπὸ θέτει στὴ λογοτεχνία. Νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀναγνώστη νὰ ξαναβρῆ τὸν ἑαυτοῦ του καὶ νὰ βαδίση πρὸς μιὰν ἀνώτερη καὶ ἠθικώτερη ζωὴ. Ἐγκληματίες θεωρεῖ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους πού, μὲ τὰ μυθιστορημάτα τους, παρασύρουν στὸν κατήφορο τῆς διαφθορᾶς καὶ συντελοῦν στὴν κατάρτισι τῆς κοινωνίας. Συχνά, βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσῃ γιὰ τὴν ἀνησυχία τῆς ψυχῆς του καὶ τὸν φόβο του μήπως τυχὸν ταραξομε τίς ψυχῆς καὶ τίς ἐξοικειώσομε μὲ τὴν διαφθορά καὶ μὲ ἀμαρτίες πού δὲν εἶχαν τολμήσει κἄν νὰ φαντασθοῦν. Φυσικά, μιὰ τέτοια ἀνησυχία καὶ τέτοιες τάσεις ὑψηλῆς προσηθῆτων συγγραφέα, πού διαθέτει κατὰ περισσότερον ἀπὸ ἓνα ἰσχυρὸ ταλέντο: προ-

υποθέτουν συνείδησι χριστιανική και ψυχική ανωτερότητα.

Φθάνομε έτσι στην ανάγκη της εμφάνισης χριστιανών μυθιστοριογράφων, συγγραφέων με λεπτή συνείδησι, και με την συναίσθησι της εδύνης και του χρέους. Δεν υπάρχει ίσως άλλος χριστιανός πεζογράφος στην Γαλλία, πού να ήσυχλήθη τόσο με τα θεωρητικά προβλήματα της χριστιανικής μυθιστοριογραφίας, όσο ο Μωριάκ. Στά 1930 ο Μωριάκ έθεσε με νέα μορφή το πρόβλημα του χριστιανού συγγραφέως. Υπέβαλε, δηλαδή, στον εαυτό του το ερώτημα: Τί θα άπαντούσε, αν ήταν ιερέυς στον ευσεβή μυθιστοριογράφο πού θα του έξεθετε τις άνησυχίες του και τις άμφιβολίες της συνειδήσεώς του; «Η λύσις του προβλήματος, θα του έλεγαν γράφει ο Μωριάκ-βρίσκεται μέσα στα λόγια του Σωτήρος: «ου δύναται δένδρον αγαθόν καρπούς πονηρούς ποιείν». Ένας συγγραφέυς, πού είναι άποφασισμένος να μην προδώση τον Θεό μήτε στο παραμικρό, πρέπει, πρώτα-πρώτα, να παρατήση το γράψιμο για ένα χρονικό διάστημα και να μην εργάζεται παρά μόνο για την έσωτερική του τελειοποίησι, μέχρις ότου νιώση τον εαυτό του γερά στηριγμένον στην πίστι του Θεού». Άλλά οι δυσκολίες συνεχίζει ο Μωριάκ, θα παρουσιασθούν κυρίως τότε πού θ' άρχιση να ξαναγράφη. Ο Μωριάκ τον συμβουλεύει τότε «να ξαναρχιση το γράψιμο με την συναίσθησι της παρουσίας της Παναγίας Τριάδος-σύμφωνα με την φράσι του Έρνέστου Ψυχάρη-χωρίς να παύση ούτε στιγμή να προσεύχεται». Πρόκειται, βέβαια, για ένα δύσκολο ρόλο. Το ξέρει ο Μωριάκ και γράφει: «Ποιός χριστιανός μυθιστοριογράφος δεν έξαντλείται σε άγώνες εναντίον των θυγατέρων και των υιών του πνεύματός του, τρέμοντας μήπως, έξ αιτίας τους, έλθη το σκάνδαλο;» Και προσθέτει ότι είναι δύσκολο να καταλάβουν οι ευσεβείς άνθρωποι «την προσπάθεια πού καταβάλλει ο χριστιανός καλλιτέχνης για να παραμείνη συγχρόνως άληθινός και άγνός». Άκριβώς δέ μα τέτοια λεπτότητα της συνειδήσεώς του τον ώθησε ν' άποκηρύξη ο ίδιος δύο-τρια παλαιά μυθιστορημάτά του,

λέγοντας ότι δεν πρέπει να τα διαβάζουν οι νέοι.

Η ευσυνειδησία του αυτή μās δίνει λαβή για να σημειώσωμε μερικά και για την ήθική προσωπικότητά του. Μολονότι ειχεν από μικρός την τύχη να μορφωθή χριστιανικά, επέρασεν όμως και αυτός την περιοδο πού δοκιμάζονται οι χαρακτήρες, με την ταλάντευσι ανάμεσα στον κόσμο και στον Θεό. Τέλος έβγηκε νικητής. Μα είναι άμειλικτος και μαστιγώνει αλύπτητα τον εαυτό του, κάθε φορά πού θα θυμηθή ώρισμένα σφάλματα του παρελθόντος. Με την αυστηρότητα του χαρακτήρος του συμβαδίζει και η μεγάλη του πίστις. Ο Μωριάκ πιστεύει. Πιστεύει ακράδαντα στην θεότητα του Χριστού και στην άπολυτρωτική δύναμη της σταυρικής του θυσίας. «Η ένωσις με το Θεό-γράφει στο βιβλίο του «Θεός και Μαμωνάς»-δεν μπορεί να γίνη παρά μόνο με την ταπεινώσι. Υποδοιλωσις; Όχι! Είναι μάλλον θαυμαστή άπελευθέρωσις, όταν την συγκρίνωμε με τις προηγούμενες άλυσιδες. Έκείνο πού χάνει η ψυχή δεν είναι η έλευθερία, είναι η έλευθερία του να είναι δούλη. Ο χριστιανός, για να μιλήσωμε άληθινά, ζη πάντα μέσα στην προσδοκία... Προσμένει την άγνωστη αυτή Μορφή, την γεμίτη από άσμα και από γλυκύτητα τρομερή. Είναι η μορφή του Χριστού».

Στο βιβλίο του «Θλίψεις και εύτυχία του χριστιανού» γράφει: «Ο Θεός των χριστιανών δεν θέλει άπλώς να είναι ο άγαπημένος, θέλει να είναι ο μόνος άγαπημένος. Δεν άνέχεται να του υποκλέψωμε ούτε μια μόνη μας πνοή, γιατί κάθε άλλη άγάπη είναι ειδωλολατρεία». Και διακηρύττοντας την πίστι του με την άφέλεια παιδιού, αλλά και με την σταθερότητα άποστόλου, γράφει: «Πιστεύω σε κάθε τι πού διδάσκει η Έκκλησία». Τέλος, ένα από τα τελευταία βιβλία του, άφιερωμένο στον Μυστικό Δείπνο και τη θεία Έυχαριστία, έχαρακτηρήσθη σαν «ποίημα της θείας άγάτης και τραγούδι της πίστεως».

Αυτό είναι, με κάθε συντομία, το έργο και το λογοτεχνικό σύστημα του Μωριάκ. Είναι σήμερα ένας από τους δυναμικότερους ανθρώπους της εποχής μας, μα δό-

Ξα των γαλλικών γραμμάτων και από τους πιο μεγάλους άναμορφωτάς της χριστιανικής πεζογραφίας. Πρέπει να τονισθί: της πεζογραφίας. Γιατί για την χριστιανική ποιησι τὰ σκῆπτρα τὰ ἔχει ἕνας ἄλλος συμπατριώτης του, ὁ Πῶλ Κλωντέλ, γιά τόν ὁποιο πρέπει νά ἀφιερῶσωμε τώρα λίγα λόγια.

*

Εἶναι σήμερα 80 ἐτῶν. Κατέκτησε τοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς διπλωματικῆς καριέρας, ὑπηρετήσε ὡς πρεσβευτῆς στό Τόκιο, στήν Οὐάσιγκτων, στήν Κοπεγχάγη, στή Ρώμη. Ἀλλά ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κλωντέλ ὀφείλεται, κυρίως, στήν ἄλλη του ιδιότητα. Ἐξῆντα χρόνια τώρα, συνεχίζει μιά ἐντατιζή λογοτεχνική παραγωγή κι' ἔχει ἀναδειχθῆ ἕνας ἀπ' τοὺς πολυγραφώτερους ποιητάς τοῦ κόσμου. Οἱ διανοοίμενοι τῆς Γαλλίας, ἀλλά προπάντων οἱ χριστιανοί διανοοίμενοι, ὀφείλουσ' αὐτόν τόν πρεσβύτερό τους πάρα πολλά. Μᾶς φθάνει αὐτή τῆ στιγμή ἡ μαρτυρία τοῦ Μωριάκ, πού ἔγραψε τελευταῖα: «Στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνος μᾶς, σέ μιά ἐποχή πού ἡ πίστις μᾶς φαινόταν ἐντελῶς χρωκοπημένη και ὑπό ἐκκαθάρισιν, ἡ λαμπάδα τοῦ Κλωντέλ, πού ἔριχνε γιά μᾶς φῶς ἐπάνω στήν προσωπικότητα τοῦ Χριστοῦ, μᾶς ἐδίδασκε τήν Πίστι. Ἐάν, παρ' ὅλα τὰ καλά και τὰ κακά μᾶς φτωγῆς ζωῆς, μένωμε πάντοτε στήν παράταξι ἐκείνων, πού οἱ ἀντίπαλοί τους λένε ὅτι «καὶ οὗτοι ἦσαν μετὰ τοῦ Ἀνθρώπου Ἐκείνου», αὐτό τὸ ὀφείλομε κατὰ μέγα μέρος στόν Κλωντέλ».

Ἄν ὁμοσ ὁ Κλωντέλ σάν χριστιανός εἶν' ἕνας πρώτης δυνάμειος πνευματικός ἐργάτης, ὡς ποιητής παρουσιάζεται στήν ἐποχή μᾶς μέ διαστάσεις γίγαντος. «Αἰσθάνομαι μεγάλη τιμή-ἔγραψεν ὁ γνωστός κι' ἐδῶ στήν Ἑλλάδα ἀκαδημαϊκός Duhamel-βταν λογαριάζω μετὰ τῶν συγχρόνων μου τὸν Κλωντέλ, δταν σκέπτομαι ὅτι ἀνανέει συγχρόνως μέ μένα πάνω στή γῆ. Ἡ σκέψις αὐτή δέν μορεῖ νάρθῃ στό νοῦ μου, χωρίς νά μοῦ ἐμπνεύση χαρὰ και ὑπερφάνεια».

Ποιὸς ἄλλος, λοιπόν, θά μοροῦσε νά μᾶς μιλήσῃ σήμερα αὐθεντικώτερα γιά τὰ

προβλήματα τῆς Τέχνης, και μάλιστα τῆς ποιητικῆς; Τὰ προβλήματα αὐτὰ δέν τὰ ἔχει πραγματευθῆ μόνο σέ ἄρθρα και μικρὸς μελέτες, ἀλλά και σέ ξεχωριστό βιβλίον πού τὸ ἐπέγραψε «Ποιητικὴ Τέχνη».

Ὁ Κλωντέλ ξεκινάει ἀπό τὴν ἀρχή ὅτι ὅπως ὁ φιλόσοφος, ἔτσι και ὁ ποιητής ὀφείλει νά ἀγκαλιάσῃ τὸ Σύμπαν. Ὁ ποιητής δέν εἶναι ὁ κοιμηνόμενος διαβάτης, πού κάνει τὸν περίπατό του, και μαζεύει στήν ἀμμουδιά κάποιο ὄραιο κογγύλι, τριανταφυλλί και μαργαριταρένιο, και διασκεδάξει κἀνοντάς το νά γυαλίξῃ μιά στιγμή μέσα στὰ δάχτυλά του. Εἶναι ὁ ἀκούραστος ψαράς, πού ξαναφέρει μέσα στό δίχτυ του ὅλη τὴν πανίδα και τὴν χλωρίδα τοῦ Ὠκεανοῦ.

Μέσα στό ἔργο του πρέπει νά αισθανώμαστε νά κινῆται και νά σπαραθᾷ ὀλόκληρη ἡ Δημιουργία. «Τὸ ἀντικείμενο τῆς ποιήσεως, γράφει ὁ Κλωντέλ, δέν εἶναι, ὅπως λένε συχνά, τὰ ὄνειρα, οἱ χίμαιρες, οὔτε οἱ ιδέες. Ἀλλά εἶναι ἡ ἀγία αὐτῆ πραγματικότης, δοσμένη μιά φορὰ γιά πάντα, πού στό κέντρο τῆς εἶμαστε τοποθετημένοι. Εἶναι τὸ σύμπαν τῶν ὄρατῶν πραγματῶν, στό ὁποῖο ἡ Πίστις προσθέτει τὸν κόσμο τῶν ὄρατῶν. Ὅλο αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, πού δίνει τὸ ἀνεξάντλητο ὕλικὸ τῶν διηγήσεων και τῶν τραγουδιῶν τοῦ πιο μεγάλου ποιητοῦ, καθὼς και τοῦ πιο φτωχοῦ μικροπολιτοῦ... Ἐνα ἀπ' τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικά τῆς μεγάλης ποιήσεως εἶναι ἡ καθολικότης». Τῆς μεγάλης ποιήσεως. Ὁ Κλωντέλ ἔχει ὑπ' ὄψιν του τοὺς ποιητάς τῆς παγκοσμίου ἐπιδράσεως, τοὺς αὐτοκρατορικούς ποιητάς, ὅπως τοὺς ὀνομάζει. Οἱ ποιηταὶ αὐτοί, γράφει, ἔχουν πάρει ἀπὸ τὸν Θεὸ τόσο πλατεία πράγματα γιά νά ἐκφράσουν, ὥστε ὁ κόσμος ὀλόκληρος τοὺς εἶναι ἀναγκαῖος γιά νά ἐπαρκέσῃ στό ἔργο τους. Ἡ δημιουργία τους εἶναι μιά εἰκόνα τῆς ὅλης δημιουργίας, ἀπ' τὴν ὁποία οἱ κατώτεροι συνάδελφοί τους δίδουν μόνον μεμονωμένες ὄψεις».

Ἄλλ' ὅπως ἐσημειώσαμε, ὁ ποιητής δέν κἀμνει ἀντικείμενο τῆς ποιήσεώς του τὴν φύσι, μόνον και μόνον γιά τὴν φύσι. Στὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος αὐτοῦ, πού σὺ-

λαβιδάνει και κλείνει μέσα στο τραγουδι του, εύρισκεται ο Θεός. Και σ' αυτόν καταλήγει ο ποιητής. «Όλοκληρο το δραματικό και λυρικό έργο του Κλωντέλ είναι μία πορεία προς το Θεό» γράφει ο Duhamel. Κι' ο κριτικός Bindel προσθέτει: «Τό έργο του Κλωντέλ δέν είναι παρά ένα ωραίο έργαλειο σέ χέρια χριστιανικά. Τό κάμνει σπονδή στό Θεό».

«Θέλω νά χαράξω ένα δρόμο θριαμβευτικό ανάμεσα στή γή», έγραψε κάποτε ο Κλωντέλ σέ μία από τίς μεγάλες Ώδες του. Και τόν έχάραξε τόν δρόμον αυτόν. Είναι δρόμος θριαμβου, γιατί οδηγεί προς τό Θεό. Άλλά ο ποιητής, ο εμπνευσμένος από τη θεία Άποκάλυψη, δέν άρκείται νά χαράξει τό δρόμο του μόνο μέσα στή γή και στόν κόσμο τής ύλης. Ή εμπνευσις του εκτείνεται πέραν από τό υλικό περίγραμμα, στά Ξω τόπου και χρόνου, στά αιώνια. Υπάσχει ή άλλη Γή, ο άλλος κόσμος, τών πνευμάτων και του φωτός. Ό ποιητής ύψώνεται ως εκεί. Χαυρειίζει με ύφος θριαμβευτικό και με λόγια θερμά και γεμάτα από θρησκευτικό αίσθημα και βιβλικό λυρισμό, τήν μεγαλειώδη ποιητή τών αγίων και τών μαρτύρων, πού τό δραμά της παρελαύνει μπροστά του. Έτσι, ή καθολικότης τής ποιήσεως ολοκληρώνεται στόν υπέρτατο βαθμό. Κόσμος υλικός και κόσμος πνευματικός, στρατευομένη Έκκλησία και Έκκλησία θριαμβεύουσα, πράγματα υλικά και πράγματα άφθαρτα και άθάνατα, όλα κλείνονται μέσα στό ποιητικόν αυτό οικοδόμημα και προσφέρονται ως θυσία στό Θεό. Γύρω άπ' όλα και μέσα σ' όλα και στό κέντρο του παντός, ο Θεός. Αυτός πρόπει ν' άποτελή και τό κέντρο τής ποιήσεως, όχι κατά τόν ίδιο τρόπο πού συμβαίνει στή Θεολογία, αλλά με έναν τρόπο πού ιδιάζει στην Τέχνη, πού αυτή δέν προχωρεί με μία διανοητική και τεχνική περιγραφή, αλλά με τά δικά της μέσα, με την εικόνα και με τό σύμβολο. Έρχεται λοιπόν ή Τέχνη ν' ανταποκριθί σέ έναν βαθύ, τόν βαθύτερο πόθο τής ανθρωπίνης ύπάρξεως: «Δέν είναι μονάχα ή ψυχή μας, γράφει ο Κλωντέλ, δέν είναι μονάχα τό πνεύμα μας πού ποθεί τό Θεό, είναι ή καρδιά μας, εί-

να τό έσωτερικό μας, είναι όλες μας οί δυνάμεις, ενεργητικές και παθητικές, είναι όλόκληρη ή ύπόστασις μας. Ζητάει άπ' τό Θεό ένα μέσον και για νά διαβή προς Έκείνον».

Και τό μέσον αυτό έρχεται νά τό υποδείξη με τόν δικό της τρόπο και ή Τέχνη όχι ή Τέχνη του δρόμου και τής κατωτέρωτητος, αλλά ή Τέχνη εκείνη πού εμπνέεται από τό Θεό και από τό βιβλίο του Θεού, όπως γράφει ο Bindel.

Πολύ ύψηλή ή άποστολή αυτή τής Τέχνης. Νά γίνη συνεργάτις τής Χάριτος, ν' άνοιξη στόν άνθρωπο τόν δρόμο για την συνάντησι με τόν Θεό, για την ένωσι μαζί Του. Ποιάν άλλην ύπηρεσία πολυτιμότερη θά είχαμε νά τής ζητήσουμε παρά αυτήν;

«Ό σύ, Ιέρεια του Θεού, γεμάτη από Χάρις φωνάζει προς την Μούσα ο Κλωντέλ. Ιέρεια του Θεού, λειτουργικόν πνεύμα, και ή Μούσα. Άπ' όσους κραυγάζουν και κόπτονται δήθεν για την Τέχνη, ποιός τής έδωσε τόση τιμή και ιερότητα; Νά είναι ή Μούσα ύπρέτρια του Αιωνίου. Νά είναι ο ποιητής Ιερεύς του Ύψιστου, δέκτης τών θεϊκών του εμπνεύσεων, μεταλαμπαδευτής τής θεϊκής φλόγας, ανάμεσα στους ανθρώπους. «Ό Θεέ μου, κράζει πάλι ο Κλωντέλ, δόσε μου έναν πόθο, κατά τό μέτρο τής εύπλαγχνίας σου, για νά δώσω κι' εγώ με την σειρά μου σέ κείνους πού μπορούν νά τό δεχθούν, ό,τι είναι και σέ μένα τόν ίδιο δοσμένο!»

Κι' έχει νά δώση τόσα πράγματα ο χριστιανός ποιητής στους άδελφούς του! Θά του φέρη πρώτα τό κήρυγμα τής εύτυχίας: «Εύτυχισμένος όποιος έμπηξε τό Σταυρό καταμεσις στό σταυροδρόμι του! Εύτυχισμένος όποιος έδαλε τό Θεό νά κατοικήση στην καρδιά του, κι' όλες οί σκέψεις του ξαναγυρίζουν προς Έκείνον έφτά φορές την ήμέρα!» Θά στραφή βυτερα προς τούς νέους και θά τούς φωνάξη: «Τά νιάτα δέν είναι καθόλου φτιαγμένα για τίς απολαύσεις. Είναι καμωμένα για τόν ήρωισμό!» Θά σκύψη προς την άμαρτωλή ανθρωπότητα, πού έσάτισε στην άμαρτία, και θά τής

κράξη: «Ορθός, μελανιασμένη παραλυτική! Έπάνω, σάπιο πτώμα! Έπάνω, σκουλήρι! Ορθός, άμαρτωλέ! Έβγα έξω, σήκω, φάντασμα! σήκω, άδελφέ! φήκω, γιέ μου! Αάζαρε, δεύρο έξω!» Και θά φωνάξει άκόμα, για να χτυπήσει την άπιστία, για να στιγματίσει την άρνησι, για να προτρέψει στην μετάνοια, για να τονώσει στην άρετή, για ν' αδέήσει την Ιερή στρατιά έκείνων που άγωνίζονται τόν καλόν άγώνα!

Και ένώ θά δίνη ό ποιητής ό,τι μπορεί στον άδελφό του από τά μεταλλεία της πλουσίας τέχνης του, θά ύψώσει μέ έκστασι τό νού προς τό θρόνο του Άθανάτου, για να ύμνήσει τη δόξα Του, και να ψάλλη τά μεγαλεία της τροπαιούχου δεξιās Του: «Άγγίζεις τά βουνα και καπνίζουν μέσα στον ανατέλλοντα ήλιο! Ποδοκινάς τούς έχθρους σου θριαμβευτικά, καθώς πετά τό τετράδιπλο άρμα σου! Στο φύσημα του στόματός σου ξεσκεπάζονται ό ουρανόσ και ή γη! Το έργο των Έπτά ήμερών σου είναι μπροστά μας ολοκληρωμένο μέσα σ' ένα πανέλαμπρο φώς! Τα εκατομμύρια των πλασμάτων σου Σε ύμνούν και ό Υιός του ανθρώπου είναι καθισμένος μέσα στο ήλιοφώς!»

Και ξεχειλίζει ή ψυχή του ποιητού από αγάπης και λατρείας αισθημα! «Ω Θεέ, άκούω την ψυχή μου, τρελλή μέσα μου από χαρά να κλαιη και να ψάλλη! Όσο έν' άκόμη μέρα και δέν έφτασε ή νύχτα, άκούω την ψυχή μου μέσα μου σαν εϋθυμο πουλάκι, όλομόναχη κι' έτοιμη να φύγη, σαν ένα χελιδόνι γεμάτο χαρά!»

Πώς να φύγη πιά μακριά ό ποιητής, που ή ψυχή του έχει πλημμυρίσει άπ' τό θεϊον φώς, την εϋτυχία και την αγάπη; Που θά πάη, τί άλλο θά τραγουδήσει; Όλα τά άλλα είναι πια τόσο πίσω, τόσο χαμηλά, τόσο άθλια! Όχι! θά μείνη εκεί, ψηλά, Ιερουργός, ύμνητής, επόπτης και δοξολογητής της θείας μεγαλειότητος. «Και να με, έγώ, σαν Ιερεύς, σκεπασμένος με τόν φαρόν χρυσό μανδύα του, που στέκει όλόρθος μπρός στο φλεγόμενο θυσιαστήριο...!» Στέκει για να δοξολογήσει τό Θεό, να του ξεχύση τόν θερμό ψαλμό της ευγνωμοσύνης του, γιατί είναι ό Αυρωτής.

«Άς είσαι εύλογημένος, ό Θεέ μου, που με λευτέρωσες από τά είδωλα! Άς είσαι εύλογημένος που με λευτέρωσες από τό θάνατο! Άς είσαι εύλογημένος, Κύριε, που με λευτέρωσες από τόν έαυτό μου!»

Και θά κράζη τη φωνή του θριαμβου, γιατί βρήκε τό Θεό, τόν άνεκτίμητο θησαυρό!

«Κύριε! σέ έχω βρή!»

Και θά ζητήσει τη χάρι, τώρα πιά που τόν βρήκε, αφού πλανήθηκε πρώτα στης άπιστίας τό δρόμο, να μείνουν μιά για πάντα έννομηνοί κι' άχώριστοι:

«Μείνε μαζί μου, Κύριε, γιατί ζυγώνω τό βράδυ και μη με έγκαταλείψης! Μη με απολέσης μαζί με τούς Βολταίρους και τούς Ρενάν και τούς Μισελέ και τούς Ούγκώ... Γιατί διεσκοπίσες τούς ύπερηφάνους και δέν μπορούν νάβαι μαζί, μήτε να καταλαβαίνουν, άλλα μόνο να γκρεμίζουν και να σκορπίζουν.»

Ίερουργός λοιπόν του λόγου του Θεού και των θεϊκών αποκαλύψεων ό ποιητής. Ίερουργός, που άλλον πόθον δέν έχει παρά να εκπληρώσει πιστά τό ύψηλό λειτουργημα και να κλείσει κάποτε τά μάτια του έπάνω στην εκπλήρωσί του: «Άς βρώ μονάχα τό λόγο τό σωστό, άς ξεχύσω μονάχα τό λόγο αυτόν άπ' την καρδιά μου, κι' άς πεθάνω κατόπι, σαν θά τόν έχω πη, κι' άς κρεμάσω κατόπι τό κεφάλι στο στήθος μου, σαν θά τόν έχω πη, καθώς ό γέροντας παπās που πεθαίνει Ιερουργώντας!»

Άμφιβάλλω άν μπόρεσα να δώσω μιά ιδέα, έστω και άμυδρή, του πλούτου και της δυνάμεως και του Ιερου πνεύματος, που έρχεται να χύση άφθονα, άπεριόριστα, μέσα στην Λογοτεχνία, με τό σύστημα του και με τό έργο του ό μεγάλος αυτός νού της εποχής μας. Η άπήχησί του είναι έξαιρετική, τόν θαυμάζουν, τόν μελετούν, τόν ακολουθούν. Τα βιβλία του κυκλοφορούν σε εκατοντάδες εκδόσεις, τα δράματά του προκαλούν οίγη, τό κύρος του είναι μεγάλο, κυρίως, ανάμεσα στους κύκλους των διανοουμένων, όχι μόνον της Εϋρώπης, μα και της Άμερικής, κι' αυτής της Άπω Άνατολής.

«Ο Κλωντέλ είναι φοβερός και τρομερός-έγραψε γι' αυτόν ο Ζάκ Ριβιέρ. Ριχνεται κατεπάνω μας με την ίδια δραμητικότητα που έχει κι' ο Θεός του. Έκείνο που επιθυμεί δεν είναι ή συγκατάθεση του γούστου μας, αλλά ζητάει την ψυχή μας, για να την προσφέρει στον Θεό». «Πρέπει ν' άνεδοῦμε μέχρι του Δάντη, έγραψεν ο Valley-Radot, για να βροῦμε έναν ποιητή που νάχη σέ τόσο έντονο βαθμό τὸ βαθύ αισθημα και την πνευματική άφή της θείας Παρουσίας». «Τὸ έργο του-γράφει ή Madame de Noailles-σάν παθητική υπόκρουσις του εκκλησιαστικού όργάνου, δημιουργεί μάν ατμόσφαιρα ρωμαλέας και υπερτάτης ευγενείας». «Ο Πόλ Κλωντέλ είναι ο μέγας, ο μοναδικός ποιητής της εποχής μας» έγραψε κι' ο Léon Daudet. Κι' ο René Johannet προσθέτει: «Ο Πόλ Κλωντέλ είναι για μās συγχρόνως ο Ίψεν και ο Αισχύλος μας, ο Όσσιάν και ο Θεόκριτος, ο Τέννyson κι' ο Ήσαϊας».

Θά χρειαζόταν χώρος πολὺς για να προχωρήσω στην παράθεσι άλλων κρίσεων. Σημειώνω μόνο την κρίσι του Charles Dubos, που δίνει συγχρόνως και την εξήγησι της μεγάλης του Κλωντέλ επιτυχίας: «Ο Κλωντέλ είναι τὸ μεγαλύτερο πνεῦμα που διαθέτει σήμερα ή Δύσις. Καί τὸ πνεῦμα αυτό χρωστιάει τὰ πάντα στη χριστιανική του πίστι. Τὸ ξέρει και δεν παύει να τὸ αναγνωρίζει και να εκφράζει γι' αυτό τις ευχαριστίες του».

★

Παρουσιάζοντας τὸ σκοπὸ και την αποστολή της Λογοτεχνίας, δεν ακολουθήσα θεωρητική και συλλογιστική ανάπτυξι του θέματος. Έπροτίμησα να εμφανίσω την πολύτιμη πείρα τέσσάρων μεγάλων έργων της Τέχνης, που όχι μόνο εκκέρφησαν επάνω στα προβλήματά της, αλλά και τὰ έζησαν και τὰ έλυσαν, και ή λύσις που έδωσαν τούς έστεράνωσε με δάφνες. Και δεν είναι μόνον οί τέσσαρες αυτοί, που έταξαν όμοια την αποστολή της Τέχνης κι' εδημούργησαν έργο μεγάλο. Ο κατάλογος

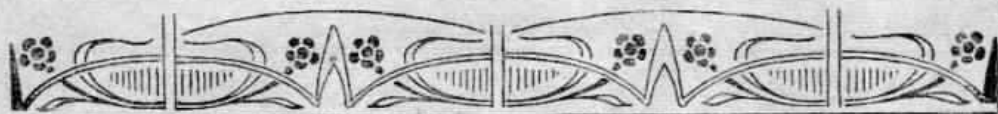
θά μπορούσε να γίνει πολὺ εκτενής, αν θέλαμε να ζητήσουμε κι' άλλες μορφές, όχι μόνο στην Γαλλική Λογοτεχνία, αλλά και στην Άγγλοσαξωνική, στην Σκανδιναβική και στη Γερμανική, για να μην αναφέρω καθόλου την αρχαία κλασική της Ελλάδος και των Λατίνων. Άλλά και μόνον από όσα έσημείωσα, βγαίνουν καθαρά μερικά συμπεράσματα, που όση προσπάθεια κι' αν καταβάλουν, δεν θά μπορούσουν να τὰ κλονίσουν μερικὸ πού, στον τόπο μας, δείχνουν τέτοιες προσθέσις.

Είναι ψέμα ότι ή Τέχνη δεν συμβιδάζεται με την Ήθική και την Θρησκεία.

Η Λογοτεχνία δεν χάνει την ανεξαρτησία της, όταν μπαίνει στην υπηρεσία των ιδανικών.

Ο Χριστιανισμός δεν δεσμεύει την Τέχνη και δεν έμποδίζει την πρόοδό της.

Όχι! Η πίστις δεν υποδουλώνει, αλλά λυτρώνει. Η πίστις δεν κάμνει σκλάβους, αλλά έλευθέρους. Θέλει να σπάσει τὰ δεσμά που έχάλκευσαν γύρω από την Τέχνη ή άρνησις, ή βλασφημία, ο ύλισμός. Άνοίγει δρόμους νέους, και φωτεινούς όρίζοντας, σέ κάθε λογοτέχνη. Του προσφέρει ανεξάντλητες πηγές έμπνεύσεως, άρρητη εύωδια άγνότητος, βαθύτητα ψυχικής διευσόδσεως, ύψος φαντασίας, ύγεια αισθηματος, όρροσι ζωής και άθανασίας. Ποιὸ εἶπαν ότι ή Πίστις σκλαβώνει τὸ πνεῦμα και ζημιώνει την Τέχνη; ψέματα εἶπαν! Κανένας δεν τιμᾷ την Τέχνη τόσο πολὺ όσον ο Χριστιανισμός. Ο ύλισμός, ή άθετι, ο φροῦδισμός, ή σαρκολατρεία, έμδύναν, έθρώμισαν, κυριολεκτικά, την Τέχνη. Έρχεται πάλιν ο Χριστιανισμός να την άγνισι, να την ύψωσι. Της δίνει ούσια και περιεχόμενα. Της δίνει άποστολή. Κάμνει την Μούσα πνεῦμα ύμνητικόν της θείας μεγαλειότητος. Την κάμνει πνεῦμα λειτουργικόν, εις διακονίαν άποστελλόμενον διά τούς μέλλοντας κληρονομειν σωτηρίαν». Την τοποθετεί στο κέντρον του παντός, θεατή των έγκοσμίων και των υπεγκοσμίων. Ποιάν άλλη θείσι πὸ τιμητική ή ποιάν άποστολή πὸ ύψηλή θά εἶχαν να της δώσουν;

ΓΙΑ ΝΑ ΠΟΛΕΜΗΘΗ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ (1)

Όσο βαθύς είναι στους καιρούς μας ο πόθος για ειρήνη, τόσο μεγάλη είναι και η απαισιοδοξία για τη δυνατότητα της πραγματοποίησής της. Κουρασμένοι, βασιανισμένοι από την πολεμική ταλαιπωρία ο σύγχρονος άνθρωπος, διψά για ειρήνη, όπως ο φλογισμένος ταξιδιώτης στη μέση της άσχημης έρήμου για δροσερό νερό. Αντικρύζοντας όμως από το άλλο μέρος το ναυάγιο όλων των προσπαθειών που έγιναν τις τελευταίες δεκαετίες και βλέποντας να σώρευονται στον όριζοντα τα σύννεφα καινούργιων καταιγδων, απελπίζεται και θεωρεί την ειρήνη σαν ούτοπία και τις προσπάθειες, που τείνουν να την κατοχυρώσουν, τραγική ειρωνία. Στο σημείο αυτό ο σύγχρονος άνθρωπος διαφέρει βασικά από τον άνθρωπο του μεσοπολέμου. Μετά τον πρώτο πόλεμο, επικρατούσε αληθινή πίστη στην ιδέα της ειρήνης. Κανείς δεν πίστευε, πώς μετά την τόσο φρικτή πείρα θα μπορούσε να επαναληφθί ή καταστρεπτική σύρραξη. Ο σημερινός όμως άνθρωπος, έμαθε τουλάχιστον να μην κοροϊδεύει τον εαυτό του.

Και δεν μπορεί κανείς εύκολα να αμφισβητήσει το βάσιμο της απαισιοδοξίας του. Δεν είναι μόνο η πραγματικότητα του αιώνος μας, είναι και το ιστορικό παρελθόν, που φαίνεται να μάς απελπίζει. Από τα βάθη της ιστορίας ακατάπαιστη φθάνει ως εμάς η κλαγγή των όπλων, η βοή της μάχης και οι κραυγές του πόνου, που αποσπών ή μάστιγα του πολέμου από το στόμα της βασιανισμένης ανθρωπότητας. Ένα δράμα χωρίς τέλος και καθαροί συνεχίζονται αιώνες τώρα, από τη στιγμή που ο Κάιν κατάφερε την αδελφοκτόνο μαχαίρια ως τα σήμερα. Στο έρώτημα, αν ο πό-

λεμος είναι ή όχι αναγκαίο κακό, ή θεωρησι της ιστορίας φαίνεται ν' άπαντά μ' ένα άμείλικτο ναι!

Ξεκινώντας άπ' αυτή την ιστορική διαπίστωση, πολλοί διανοούμενοι και φιλόσοφοι, ώδηγήθηκαν στη θεωρία, ότι ο πόλεμος είναι ένας νόμος της ζωής ακατάλυτος, που πηγάζει από τη φύση των πραγμάτων και αυτού του ίδιου του ανθρώπου. Νόμος άποτρόπαιος βέβαια, μά, έτσι ή άλλοιώς, νόμος. Στην ανθρώπινη θέληση δεν άπομένει παρά να προσπαθήση να κάνει το κακό όσο το δυνατόν λιγώτερο οδυηρό (2). Έτσι λένε.

Δίπλα στην πρώτη αυτή θεωρία θα συναντήσωμε και μιá δεύτερη που συνοψίζεται όλόκληρη στο έπίγραμμα του Ήρακλείτου: «Πόλεμος πατήρ πάντων». Ο πόλεμος, μάς λένε οι όπαδοί της θεωρίας αυτής, βγάζει τον άνθρωπο από την ρουτίνα της καθημερινής ζωής, για να τον οδηγήσει στην εξέσκηση των ήρωϊκών άρετών και άποτελεί την λυδία λίθο, όπου δοκιμάζεται ή αληθινή αξία των λαών. Ο πόλεμος κάνει την ανθρωπότητα να προφέρη τά «μολών λαβέ» και τά «τάν ή επί τās», και της ξυπνάει το άίσθημα πώς υπάρχουν άγαθά άνώτερα και από τη ζωή άκόμη. Με τον πόλεμο, οι δυναμικοί και ζωτικοί λαοί παίρνουν τη θέση εκείνων που βρίσκονται στο στάδιο της παρακμής και με τις κατακτήσεις καινούργιοι πολιτισμοί δημιουργούνται επάνω στα έρείπια εκείνων που σβύνουν.

Έτσι, ο πόλεμος όχι μόνο αναγνωρίζεται από τη δεύτερη αυτή θεωρία σαν αναγκαίο κακό, αλλά δικαιώνεται σαν παράγων άπαραίτητος, για την άνανέωση του

(1) Το θέμα αυτό, έξαιρετικά πολύπλευρο και έκταταμένο θα το δοήμε μέσα στα στενά όρια του άρθρου μας από μιá νόνο πλευρά του.

(2) Η θεωρία αυτή προϋποθέτει φυσικά, μιá γενικώτερη ήλιστική θεωρησι της ζωής, και τροφοδοτήθηκε κυρίως από τη θεωρία της εξέλιξης, που έτόνισε τον άγώνα για την επικράτησι του ισχυροτέρου, που κυριαρχεί στη φύσι.

ἀνθρώπου, σάν «ἀναγκαία ροπή γιὰ μιὰ πρὸς τὰ ἄνω ἐξέλιξι» (3).

Θὰ ἦταν τώρα ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνο καὶ πέρα γιὰ πέρα ἐσφαλμένο, νὰ νομισώμε πῶς τέτοιες θεωρίες μποροῦν νὰ γίνουν δεκτές ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ σκέψι. Ὁ ἀληθινὸς Χριστιανισμὸς ἐθεώρησε πάντα τὸν πόλεμο σάν φοβερὸ ἔγκλημα καὶ τοῦ ἀντέταξε τὸ αἷτημα τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ, καὶ ἡ ἐποχὴ μας ἀκόμη, ἀντικρύζει τὸ ζήτημα τοῦ πολέμου πολὺ διαφοροτικώτερα ἀπ' ὅτι ἄλλοτε, πού ὁ πόλεμος ἐθεωρεῖτο σάν κάτι τὸ φυσικό. Κι' αὐτὸ, γιὰτὶ πέρασαν περὶ οἱ καιροὶ ὅπου οἱ πόλεμοι, ὅσονδήποτε σφοδροί, ἀποτελοῦσαν τοπικὰ φαινόμενα, ὄχι ἱκανὰ νὰ διαταράξουν σὲ σημεῖο ἐπικίνδυνο τὴν ἰσορροπία τοῦ πολιτισμοῦ. Βρισκόμαστε στὴν ἐποχὴ τῶν δλοκληρωτικῶν πολέμων, τῶν τρισδιάστατων πολέμων, πού περιβάλλουν μὲ τὴν καυτερὴ ἀνάσα τους ὀλόκληρο τὸν πλανήτη καὶ μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα ἐξοντώσεως πλήττουν ὅλους, ἀνεξαρτήτως φύλου καὶ ἡλικίας τῶν πολέμων ὕλικου καὶ φθορᾶς, ὅπου ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς παίζουν ὀλοένα καὶ μικρότερο ρόλο. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες δύσκολα σοῦ ἔρχεται νὰ μιλήσης γιὰ τὸν πόλεμο «πατέρα πάντων». Ὁ μηχανοποιημένος πόλεμος στοὺς καιροὺς μας εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πολιτισμοῦ.

Αἷτημα ἀγωνιώδες γιὰ τὸ σημερινὸ ἀνθρώπο ἀποτελεῖ ἡ ἐξάλειψι του. Κι' αὐτὸ τὸ ἀγωνιώδες, πανανθρώπινο σήμερα αἷτημα, εἶναι στὴν οὐσία του, στὴ βᾶσι του, Χριστιανικὸ αἷτημα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστιανὸς ἀγωνιστὴς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ πολεμήσῃ μὲ τὰ δικά του πνευματικὰ ὄπλα γιὰ τὴν πραγματοποίησί του. Δὲν δέχεται τὸν πόλεμο σάν ἀναγκαῖο κακὸ, δὲν δειλιάζει μπροστὰ στὸ γεγονός ὅτι ὁ πόλεμος ἐκάλυψε ὡς τώρα μὲ μικρὰ μόνο διαλειμματα ὀλόκληρη τὴν ἱστορία. Ὅπως ὁ ἀγὼν τῆς λατρικῆς γιὰ τὴν ἀνακάλυψι τοῦ μικροβίου τοῦ καρκίνου δὲν σταματᾷ ἔστω καὶ ἂν ὡς τώρα ὁ καρκίνος ἦταν καὶ εἶναι μιὰ μόνιμη πληγὴ, ἔτσι καὶ

ὁ Χριστιανικὸς ἀγὼν θὰ ἐξακολουθήσῃ ἔως ὅτου βρεθῆ καὶ ἐξουδετερωθῆ τὸ μικροβιο τῆς φοβερῆς ἀρρώστειας πού λέγεται πόλεμος.

★

Εἶναι καταφάνερο, πῶς δὲν θὰ ὑπάρξῃ εἰρήνη, ἂν δὲν δοῦμε τὰ βαθύτερα αἷτια τοῦ πολέμου. Δὲν θὰ φθάσωμε ποτὲ στὴν εἰρήνη, ἐφ' ὅσον παραγνωρίζομε ὠρισμένους πνευματικὸς νόμους, πού εἶναι ἀπὸ τὴ φύσι τους ἀπαραβίαστοι. Τέτοιος νόμος, εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀγῶνος. Ὅχι ὁ πόλεμος μὲ τὴν εἰδικὴ ἔννοια τῆς ἐνόπλου συρράξεως, ἀλλὰ ὁ ἀγὼν μὲ τὴν γενικὴ ἔννοια τῆς λέξεως ἀποτελεῖ συστατικὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ ἀνθρώπινη φύσι ζητᾷ τὸν ἀγὼνα. Ἡ ἴδια ἡ πραγματικότης μᾶς λέει, ὅτι ἡ ἡρεμία, ἡ γαλήνη, ἡ στατικὴ κατάστασι τῆς εἶναι ξένα. Ἡ ἀνθρώπινη φύσι εἶναι στὴν οὐσίαν τῆς δυναμικῆς, ζητᾷ τὴν δράσι, τὴν κίνησι, τὴν περιπέτεια τοῦ ἀγῶνος. Ἀγὼν καὶ ζωὴ εἶναι δυὸ πράγματα ταυτόσημα καὶ ἡ ἀρνησι τοῦ ἀγῶνος ἰσοδυναμεῖ μὲ μαράζωμα.

Ὁ ἀγὼν ὁμως αὐτός, ἡ πάλη αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει κι' αὐτὴ τούς νόμους τῆς τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς. Καὶ πρῶτο τέτοιο χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ὀλόπλευρο, τὸ καθολικὸ. Ὁ ἀνθρώπος ρέπει πρὸς τὸ πῆρες, τὸ τέλειο, τὸ ἀπεριόριστο. Πλασμένος γιὰ τὴν αἰωνιότητα κλείνει μέσα του τὴν τάσι πρὸς τὸ ἀπειρο, τὸ αἰώνιο. Ζητᾷ τὴν συνεχή ἐπέκτασι τοῦ ἐγῶ του, τῆς προσωπικότητός του, ὀλοένα καὶ σὲ εὐρύτερους κύκλους. Γι' αὐτὸ, κι' ὅταν ἐπέτυχε τὸν σκοπὸ, πού εἶχε βάλει στὴν ἀρχὴ γιὰ στόχο του, αὐτὴ ἡ νίκη του δὲν σταματᾷ τὸν ἀγὼνα, ἀλλὰ ἀντίθετα τὸν τροφοδοτεῖ. Καὶ μάλιστα, ὅσο πῶς μεγαλύτες οἱ ἐπιτυχίες, τόσο καὶ μεγαλύτερη ἡ τόνωσι τῆς ἀγωνιστικῆς θελήσεως, τὸ αἶνοιγμα τοῦ ὀρίζοντος, ὁ πόθος γιὰ τὴν ἐπιδιώξι ἄλλων, πολὺ εὐρύτερων, ἀντικειμενικῶν σκοπῶν. Ἔτσι, κανεὶς κατακτητῆς, σὲ ὅποιοδήποτε πεδίο, δὲν ἔμεινε ποτὲ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, δὲν ἀναπαύθηκε ὀριστικά, τελειωτικὰ ἐπάνω στίς δάφνες του. Μετὰ τοὺς τόσους θριάμβους του, ὁ Μέγας Ναπολέων αἰσθάνεται τὴν

(3) Burckhardt «Weltgeschichtliche Betrachtungen» σελ. 161 κ. ἑ.

ανάγκη νά κατακτήσῃ καί τήν Ἀνατολή, καί τά τελευταία του χρόνια ὁ Μπετόβεν τῆς ἐνάτης συμφωνίας ἔχει τήν πεποίθησι πὼς πολὺ λίγα πράγματα ἔκανε γιά τήν τέχνη του. Μεγαλειώδης νοστορία, πού ἔφερε τήν ἀνθρωπότητα στίς πύλεις κορφές τῆς δημιουργίας, ἀλλά καί πού προεκάλεσε τίς μεγάλες καταρρεύσεις καί καταστροφές!

Καί τώρα, δίπλα στήν τάσι τῆς διαρκοῦς ἐπεκτάσεως, ἔνα δεύτερο χαρακτηριστικό τοῦ ἀγῶνος. Ἡ κατεύθυνσί του. Ὁ ἀγὼν ἔχει κατεύθυνσι, ἐπιδιώκει ὠρισμένους σκοπούς. Τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς καί ἄρα τήν κατεύθυνσι, καθορίζει ἡ κοσμοθεωρία, ἡ πεποίθησι πού ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει γιά τήν οὐσία τῶν πραγμάτων, γιά τόν κόσμον καί τῆ ζωῆ πού τόν περιστοιχίζουσι (*). Ἡ κοσμοθεωρία ἀποτελεῖ τήν κινητήριο δύναμι, τὸ ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιά ἕνα ὀλοκληρωτικό, συνεπῆ ἀγῶνα. Γι' αὐτὸ καί ὑπῆρξε πάντα τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν καί τῶν ἀγωνιστικῶν ρευμάτων, πού συνετέλεσαν τήν ἱστορία. Αὐτὴ καθορίζει τῆ διεύθυνσι τῆς προελάσεώς μας, μᾶς δείχνει πρὸς ποιούς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς θά διοχετεύσωμε τήν ἀγωνιστικὴ μας τάσι.

Φανερὸ τώρα, πὼς δταν ἡ κοσμοθεωρία εἶναι ὀλιστική, κυρία ἐπιδιώξι, κύριος σκοπὸς θά εἶναι ἡ ὕλη. Τὸ χρῆμα, οἱ ὀλικές ἀπολαύσεις, ἡ δόξα, ὄχι σάν εὐγενική φιλοδοξία, μὰ σάν πάθος κυριαρχίας καί καταδυναστεύσεως θά ἀποτελέσουν τὰ ἐπαθλα τοῦ ἀγῶνος γιά δυνατοὺς καί ἀδυνάτους. Καί ἡ σύγκρουσι θά ξεσπάσῃ ἀναπτρεπτα, ἐφ' ὅσον τὸ πεδίο τῆς ὕλης εἶναι ἀπ' τῆ φύσι του περιορισμένο, πεπερασμένο, καί δὲν μπορεῖ νά ἱκανοποιήσῃ τίς φιλοδοξίας καί τίς ἐπιδιώξεις ὄλων. Ἐδῶ, ἡ ἱκανοποίησι τῆς κατακτητικῆς τάσεως τοῦ ἑνὸς δὲν μπορεῖ νά γίνῃ παρά εἰς βάρους τοῦ ἄλλου, καί ὁ δυνατὸς πρέπει νά πατήσῃ ἐπάνω σὲ πτώματα γιά νά φτάσῃ τὸ σκοπὸ του. Στὴν πάλη γιά τήν κατάκτησι τῆς ὕλης, πού θεωρεῖται ὄχι σάν

μέσο προωρισμένο νά ἱκανοποιῆ πεπερασμένες φυσιολογικὲς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, ἀλλά πού γίνεται σκοπὸς, μοναδικὸ ἀγαθὸ, πέρα, ἰδανικὸ, περιεχόμενο καί ἐπιδιώξι ζωῆς, τὸ ἀπόφθεγμα «ὁ θάνατός σου ζωὴ μου» εἶναι ὁ ἀπαραβάτος νόμος. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἡ πάλη αὐτῆ ἔχει τὸ μῖσος. Τὸ μῖσος στοὺς ἠττημένους, τοὺς παραγκωνισμένους. Τὸ μῖσος καί στοὺς νικητῆς. Γιατί ἡ ὕλη δταν ἀπὸ μέσο γίνεται σκοπὸς, γίνεται ταυτόχρονα καί χίμαιρα. Ἀνίκανη νά ἀνταποκριθῆ στίς βαθειὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀφίνει στὴ ψυχὴ ἐκεῖνου πού μπόρεσε ὕστερα ἀπὸ φοβερὴ μάχη νά τήν κατακτήσῃ, σάν μόνον βραβεῖο τὸ κενό. Καί τὸ κενὸ εἶναι πηγὴ διασπάσεως καί μῖσους.

Ἐντελῶς ἀντίθετοι εἶναι οἱ νόμοι, πού διέπουν τὸν ἀγῶνα στὸ πνευματικὸ πεδίο, τὸν ἀγῶνα πού ἐμπνέεται ἀπὸ πνευματικὴ κοσμοθεωρία (**). Ἐδῶ ἡ κατάκτησι τῶν ἀξιών ἀπὸ τὸν ἕνα, γίνεται γιά ὄφελος ὄλων. Τὸ ἀνέθεσμα τοῦ ἑνός, ἔχει ἀντίκτυπο εὐεργετικὸ γιά τήν πνευματικὴν στάθμη ὄλων. Ὅποιος ἀνεθάξει τὸν ἑαυτὸ του, ἀνεθάξει ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Ὁ πλουτισμὸς εἶναι κοινός, ὁ νόμος τοῦ ἀδιαχωρήτου, πού χαρακτηρίζει τήν ὕλη, ἀνυπαρκτός. Ὁ ἀγὼν τοῦ ἑνός, εἶναι ἀγὼν ὄλων. Τὸ πνεῦμα γεμίζει ἐκεῖνους πού τὸ κατακτοῦν. Γι' αὐτὸ καί ὁ ἀγὼν ἔχει ἐδῶ γνώρισμα καί ἐπιστέγασμα τοῦ τῆν ἀγάπῃ.

Ἀγὼν λοιπὸν στὸ πνευματικὸ πεδίο μὲ περιεχόμενο καί σκοπὸ ζωῆς πνευματικῆς ἀξίας, θά πῆ ἐνότης, χαρὰ, ἀγάπῃ. Ἀγὼν ἀντίθετος, μὲ περιεχόμενο καί σκοπὸ ζωῆς τῆν ὕλη, θά πῆ διάσπασι, σύγκρουσι, μῖσος.

★

Τὸ ἀτύχημα εἶναι, πὼς ὁ πνευματικὸς πόλεμος μένει γιά τὸν ἄνθρωπον τῶν καιρῶν μας terra incognita. Ἡ ἐπικράτησι τοῦ ὀλισμοῦ ἔκανε τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἀνίκανον νά καταλάβῃ τήν πραγματικότη-

(*) Βλ. Δ. Πυργιώτη «Ἱστορικὰ κριτήρια γιά τὴν ἐποχὴ μας» «Ἀκτίνες» τόμ. 1947, σελ. 391 κ. ἄ.

(**) Φανερὸ πὼς δταν λέμε πνευματικὴ κοσμοθεωρία, ἐνοούμε τὴν κοσμοθεωρία πού δέχεται τὴν ἱεραρχία πνεύματος ὕλης καί ὄχι ἐκείνη πού νομίζοντες τὸν ἄνθρωπον μονάχα πνεῦμα, ἀγνοεῖ τίς ὀλικές του ἀνάγκες.

τα τοῦ πνεύματος καὶ νὰ ἔλθῃ σὲ ὅποια-
δήποτε ζωντανὴ ἐπαφὴ μαζί της. Ἡ ὕλη
εἶναι γι' αὐτὸν τὸ πᾶν. Τὸ πνεῦμα εἶναι
τὸ ὄχι πραγματικό, τὸ ἰδεαστό, τὸ χιμαι-
ρικό. Ἡ ἰδεοκρατία ἀντὶ γιὰ τὸ ζωντα-
νὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἔ-
φερε τὴ σκιά του. Ἄλλὰ ὁ ἄνθρωπος δὲν
εἶναι καλωμένους νὰ πιστεύῃ σὲ σκιές.
Καὶ γι' αὐτὸ ὁ σκεπτικισμός, ἡ ἀμφιβο-
λία ποῦ γεννιέται ἀπὸ τὴ νοθεΐα αὐτῆ
τῆς ἐννοίας τοῦ πνεύματος, φέρνει ἔμμεσα
καὶ πάλι στὴν κυριαρχία τῶν ὕλικῶν ἀ-
ξιῶν ἢ διαμορφώνει ἄνθρώπους χωρὶς
σταθερὴ πίστι καὶ πεποιθήσεις, θύματα τῆς
ὅποιασδήποτε χιμαιρικῆς ἰδέας⁽⁶⁾. Ἔτσι,
σήμερα, ἡ ὕλη κυβερνᾷ καὶ ἡ ὕλη ἐπι-
βάλλει τὸν ἀγῶνα «τῶν πάντων ἐναντίον
πάντων».

Καὶ πρέπει νὰ τὸ ποῦμε, πὼς μιὰ ὕλιστι-
κὴ νοοτροπία, ἐνουειδητὴ ἢ ὄχι, χαρακτη-
ρίζει τις σύγχρονες κινήσεις, ποῦ ἀποβλέ-
πουν στὴν κατοχύρωσι τῆς εἰρήνης. Δὲν
ζητοῦν τὸν κοινὸ πνευματικὸ ἀγῶνα, ποῦ
θὰ ξαναθεσίσουν τὸν κόσμον μας καὶ πάλι
πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῶν ἐνστικτῶν καὶ
τῆς ὀλολατρείας ὅπου τὸν ἔρριξε ἡ ὕλιστι-
κὴ θεώρησι τῆς ζωῆς. Ζητοῦν μόνον τὸ
σταμάτημα τοῦ ἀγῶνος γύρω ἀπὸ τὰ ὕ-
λικά συμφέροντα καὶ τις φιλοδοξίες ὕλι-
στικῆς μορφῆς μὲ ψευδοσυμβιβασμούς καὶ
μὲ τὴν ἐγκαθίδρυσι μιᾶς πρόσκαιρης στα-
τικῆς ἰσορροπίας. Καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ
μπορέσῃ ὁ καθένας ἡσυχᾶ, ἀπληλαγμένος
ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὴν ἐξωτερικὴ ἀπειλή,
νὰ ἀπολαύσῃ τὴν κατώτερη, ὕλιστικὴ, χω-
ρὶς ἀνώτερο νόημα καὶ ἡρωϊκὸ πνεῦμα
ζωῆ, ποῦ ζῆ σήμερα τὸ μεγαλύτερο μέρος
τῶν ἀνθρώπων.

Μιὰ τέτοια ὁμως εἰρήνη, ἂν ἦταν ποτὲ
δυνατὸν νὰ σταθεροποιηθῇ, θὰ ἀποτελοῦ-
σε τὸν μεγαλύτερο διαφθορέα τῆς ἀνθρω-
πότητος. Ἄν ἡ ἀνθρωπότης ἔμενε ἐλεύ-
θερη νὰ παραδοθῇ ἀπερίσπαστα στὸ ἀγκά-
λιασμα τῆς ὕλης, τὸ σῶμα της δὲν θ' ἄρ-
γῶσε νὰ δείξῃ τὰ σημάδια τῆς σήψεως.

(6) Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ τῶν
καλῆς πίστεως ἀνθρώπων, τῶν «ἰθρολόγων» ποῦ
γίνονται χωρὶς καὶ οἱ ἴδιοι: νὰ τὸ καταλαβαί-
νουν ὅργανα τῆς ὠμῆς ἀνήσωσης.

Καὶ ἔρχεται ἡ ἐκδήλωσι τῆς ἀρρώστειας,
ἡ ἀντίδρασι, ὁ πυρετός. Ὁ πόλεμος ἔρ-
χεται σὺν γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴ σῆψι αὐτῆ.
Εἶναι τὸ μαστίγιον, ποῦ ξυπνᾷ ἀπὸ τὸν ὕ-
πνο ἐκεῖνο ποῦ φέρνει ἀφευκτα στὸ θά-
νατο. Εἶναι ὁ πυρετός-ἀντίδρασι, ποῦ αἰ-
τιό του ἔχει τὴν πνευματικὴ νόσο τῆς δει-
λίας καὶ τοῦ ὕλιστικοῦ ἐγωϊσμοῦ, ποῦ λυ-
μαίνεται τὸν μοντέρνο μας κόσμον. Ὁ πό-
λεμος ἔρχεται νὰ ἐπιβάλλῃ στὴν ἀνθρωπό-
τητα τὸν ἡρωϊσμὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἀρνιέται
νὰ ἀποκτήσῃ καὶ νὰ ἐξασκήσῃ στὴν κα-
θημερινὴ τῆς ζωῆς. Στὸν πόλεμον, ὁ ἡρωϊ-
σμὸς ποῦ ζητᾷ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ποῦ θε-
ωρεῖται τόσο σκληρὸς ἀπὸ πολλοὺς γιὰ
τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, πληρώνεται στὸ ἀ-
κέραιο καὶ μάλιστα χωρὶς κανένα δημι-
ουργικὸ ἀντίκρουσμα. Ἡ ἀρνησι τῆς θείας
προσταγῆς γιὰ τὸν ἀγῶνα ποῦ κατοχυ-
ρῶνει τὸ χαρούμενον καὶ εὐτυχημένον μέλ-
λον, φέρνει τὴν ἀνθρωπότητα στὸ σημεῖον
νὰ ὑπακούῃ τυφλὰ στὰ νεύματα τῶν τυ-
ράνων, ποῦ τὴν ὀδηγοῦν στὸ βάραθρον
τοῦ πολέμου. Οἱ λαοὶ ποῦ δὲν θέλουν ν'
ἀγωνισθοῦν γιὰ τὸν ἀληθινόν, τὸν χριστι-
ανικὸ πολιτισμό, παίρνουν ἀναγκαστικά
τὰ ὄπλα γιὰ νὰ ξεριζώσουν τοὺς πολι-
τισμούς, ποῦ θέλησαν νὰ δημιουργήσουν
μακριὰ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς θουσίας τοῦ
εὐαγγελίου.

Ἔτσι, ἑκατομμύρια ἀνθρώπων εἶναι ὑ-
ποχρεωμένοι νὰ δώσουν τὴ θουσία τῆς ζω-
ῆς ταυς (θουσία ποῦ ὁ Χριστιανισμὸς τὴν
ζητᾷ μόνον σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις) ὄχι
γιὰ τὸ κοινὸ καλόν, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐξασθλί-
ωσι τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἐκατομμύ-
ρια ἀνθρώπων ἐφαρμύζουν τὸ «ἀφῆκεν ἁ-
δελφούς καὶ ἀδελφάς καὶ μητέρα καὶ τέ-
κνα» ὄχι γιὰ τὸ χριστιανικὸ ἔργον τῆς οἰ-
κοδομῆς, μὰ γιὰ νὰ ἐξοντώσουν καὶ νὰ
ἐξοντωθοῦν ἀπὸ τοὺς συναθρώπους των.
Καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἀναγκάζεται νὰ κενώ-
σῃ τὸν ἑαυτὸ της, νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ
τάλαντά της, τὰ τάλαντα ποῦ ἔκαναν τὸν
ἄνθρωπον κυρίαρχον καὶ κατακτητὴ τῆς φύ-
σεως, ὄχι γιὰ τὸν πολιτισμὸ ἢ τὴν πρόο-
δον, ἀλλὰ γιὰ νὰ φέρῃ τὴν ἱστορίαν αἰῶνας
πίσω, στοὺς χρόνους τῆς σκοτεινῆς βαρ-
βαρότητας.

*

Ἐφθάσαμε ἔτσι, θὰ μοῦ πῆτε, νὰ δεχθοῦμε σκέψεις πού εἰς τὴν ἀρχὴ ἀντικρούσαμε κατηγορηματικά. Ναι, ἀλλὰ μὲ μιὰ βασικὴ διαφορά. Ὅτι, γιὰ μᾶς, ὁ πόλεμος ὄχι σὰν μορφὴ ζωῆς, ἀλλὰ σὰν μιὰ κατάστασι πού ξεσκεπάζει τὴ σαπίλα μιᾶς κοινωνίας πού ἀρνήθηκε τὸ πνεῦμα, εἶναι ἀναγκαῖο κακὸ καὶ ἐξαγνιστικὸ πῦρ, μόνο ὅσο ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τὸν χριστιανικὸ κανόνα ζωῆς, δηλαδὴ τὸν χριστιανικὸ ἀγῶνα στὸ πνευματικὸ πεδίο. Αὐτὴ ἡ ἀρνησι ἀκριβῶς εἶναι πού κάνει τὴν εἰρήνην οὐτοπία(7).

Ὅσο τὸ μικρόβιο τῆς ἀρνήσεως ὑπάρχει, θὰ ἐκδηλώνεται φυσικά καὶ ὁ πυρετὸς τῆς νόσου. Ὅσο τὸ ὕλιστικὸ πνεῦμα ἐπικρατεῖ, ἀσφαλῶς ὁ πόλεμος θὰ ὑπάρχει σὰν ἀναγκαῖο κακὸ. Μικρὰ μόνο διαλείμματα θὰ σημειώνωνται, ὅμοια μὲ ἐκεῖνα πού βλέπομε νὰ παρουσιάξῃ ὁ πυρετὸς στὶς χρόνιες ἀρρώστειες. Καὶ ἡ εἰρήνη θὰ μὴνι μιὰ χίμαιρα. Γιατὶ εἶναι ἡ χίμαιρα ἡ εἰρήνη, πού δὲν βασιζέται ἐπάνω στὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα, πού εἶναι κατὰ πρῶτο λόγο πνευματικὴ πραγματικότης. Εἶναι χίμαιρα ἡ εἰρήνη, ὅσο συνφαίνεται μὲ τὴν ἀρνησι τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος.

Δὲν ἦρθε νὰ κατοχυρώσῃ μιὰ τέτοια ψευτοεἰρήνη ὁ Χριστιανισμὸς. Ἦρθε νὰ βάλῃ «πῦρ» καὶ «μάχαιραν»(8), τὴν πνευματικὴ φωτιὰ καὶ τὸ πνευματικὸ μαχαίρι, πού θὰ ἀποκόψῃ τὰ σάπια κομμάτια καὶ θὰ καυτηριάσῃ τίς πληγές. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν θέλει τὴν εἰρήνην τῆς ἀρνήσεως, πού ἐργάζεται τὴ σῆψι τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Χριστιανισμὸς θέλει τὸν πόλεμο, τὸν πόλεμο ὄχι κατὰ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ κατὰ τοῦ κακοῦ, πού εἶναι ὁ προαιώνιος ἐχθρὸς του. Ὁ Χριστιανὸς ἔχει κι' αὐτὸς τὸ μῖσος του. Καὶ μάλιστα τὸ μῖσος, τὸ σωτήριο μῖσος κατὰ τοῦ κακοῦ, ἀποτελεῖ προϋπόθεσι γιὰ νὰ ἔχη κανεὶς τὴν

ιδιότητα τοῦ Χριστιανοῦ(9). Τὸ μῖσος τοῦ Χριστιανοῦ πού κατευθύνεται ἐναντίον τοῦ κακοῦ, γίνεται δημιουργικὴ δύναμι. Ὁ Χριστιανὸς ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ μισεῖ τὴν πνευματικὴ ἀρρώστεια πού τὸν καταστρέφει. Ὁ Χριστιανὸς μισεῖ τὸν κατώτερο ἐαυτοῦ του καὶ πρὸ κατώτερο ἐγὼ τῶν ἄλλων. Εἶναι ἐχθρὸς τοῦ ἐαυτοῦ του καὶ ἐχθρὸς τῶν ἄλλων, στὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ὑπάρξεώς τους, πού κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ κακοῦ. Ἡ ἐχθρότης ὅμως αὐτὴ δὲν ζητᾷ νὰ καταστρέψῃ, μὰ νὰ σώσῃ, νὰ ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς πνευματικῆς δουλείας. Μὲ τὴν ἐχθρότητά του αὐτὴ ὁ Χριστιανὸς περισώζει τὸ εὐγενικὸ μέρος τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, σώζει τὸν ἐαυτοῦ του καὶ τοὺς ἄλλους, γίνεται ὁ ὑπερασπιστὴς τοῦ πολιτισμοῦ(10). Καὶ ἡ ἐχθρότης αὐτὴ εἶναι πού προσδιορίζει καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἴσως ἐποχὴ στοὺς καιροὺς μας, τὴ μαχητικὴ θέσι τοῦ Χριστιανοῦ.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν καταργεῖ τὸν ἀγῶνα, ἀπλῶς τὸν μεταθέτει, τοῦ δίνει σκοπὸ, νόημα, οὐσία, περιεχόμενο. Ἄν ὁ Χριστιανισμὸς καταργοῦσε τὸν ἀγῶνα, θὰ ἦταν καὶ αὐτὸς ἓνα ἀπὸ τὰ θνησιμαῖα ἐκεῖνα συστήματα, πού ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀποσύνθεσι καὶ τὴν ἐσωτερικὴ διάλυσι. Θὰ καταργοῦσε τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύσι, γιατί ἀνθρώπινη φύσι καὶ ἀγὼν εἶναι ἓνα. Αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει. Ἐδῶ φεύγομε ἐντελῶς ἀπὸ τὴ νοστροπία τοῦ πολέμου τῆς κατακτῆσεως καὶ τῆς καταστροφῆς καὶ μπαίνουμε σ' ἓνα ἄλλου εἶδους πόλεμο πού μόνος αὐτὸς θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν πρῶτο. Ὁ πόλεμος, ὁ πνευματικὸς πόλεμος, εἶναι «πατὴρ πάντων» γιὰ τὸν Χριστιανὸ καὶ μόνον σ' αὐτὸν μπορεῖ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Ἡρακλείτου νὰ βρῆ δικαίωσι. Ὁ Χριστιανὸς εἶναι ὁ ἀγωνιστής, ὁ χωρὶς ἀνάπαυλα ἀγωνιστής. Ὁ ἀγωνιστής ὅμως ἐδῶ, ἐξέρει γιατί ἀγωνίζεται. Ξέρει πῶς ὁ ἀγὼν του δὲν γίνεται γιὰ νὰ ἐξασφαλί-

(7) Τὸ γιατί ἡ ἀνθρωπότης ἔμεινε ὡς τὰ σήμερα κολλημένη πρὸς τὴν εἰρήνην ἀρνησι αὐτὴ, εἶναι ζήτημα πού ξεφεύγει τὰ ὅρια τοῦ ἀρθροῦ μας.

(8) Ματθ. ι' 34, Λουκ. ιγ' 49.

(9) Λουκ. ιδ' 26, ιγ' 49-52.

(10) M. Blondel: Lutte pour la Civilisation et Philosophie de la Paix p. 193.

ση αὐτὸς ὁ ἴδιος μερικὰ πλεονεκτῆματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἢ τὴν οἰκογένειά του, ἀλλὰ πὼς θυσιάζεται γιὰ νὰ κερδίση τὴν πνευματικὴ μάχη, ποὺ ἀποβλέπει στὴ δημιουργία τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος, ποὺ γεννιέται, μεγαλώνει καὶ κατοχυρώνεται μόνο μὲ τὴν ἀκατάπαυστη πάλη πρὸς τὶς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Ὁ Χριστιανὸς ἀγωνιστὴς ξέρει καὶ αἰσθάνεται τὸ ἀνώτερο αὐτὸ δημιουργικὸ περιεχόμενο τοῦ ἀγῶνος, ποὺ διεξάγει σὰν συνεργὸς Θεοῦ. Μὰ ξέρει ἀκόμα ὅτι ἀκριβῶς ἐπειδὴ τέτοιο ἔχει περιεχόμενο, ὁ ἀγὼν του δὲν εἶναι μάταιος. Ἀπὸ τὴν πείρα τὴν πνευματικὴ ξέρει πὼς ἐδῶ ἡ νίκη εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἀγὼν⁽¹¹⁾. Καὶ ἡ πίστι του τοῦ λέει, ὅτι ἡ νίκη αὐτὴ ἔχει μιὰ σημασία, ποὺ ξεπερνᾷ τὰ στενὰ ὄρια τῆς ζωῆς αὐτῆς, πράγμα ποὺ κάνει ἐξαιρετικὴ τὴν εὐθύνη του ἀπέναντι στὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη.

Ὅλα αὐτὰ δίνουν στὸ Χριστιανὸ τὴ δύναμι νὰ ἀνθέξη στὶς τεράστιες ἐδῶνες του καὶ νὰ βρῆ τὸν ἡρωισμό, ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴ διεξαγωγή τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος. Γιατί δὲν εἶναι καθόλου εὐκολο νὰ κάνης αὐτὸν τὸν πόλεμο, ποὺ δὲν εἶναι ἐπρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ποὺ δὲν ἔχει ὀρατοὺς στρατοὺς καὶ σύνορα, ἀλλὰ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ μέσα μας γιὰ νὰ ἐπεκταθῆ παντοῦ ὅπου ἀπειλεῖται ἡ πνευματικὴ ὑπαρξι τῶν συνανθρώπων μας. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶναι ἀγὼν ζωῆς ἢ θανάτου, ἀγὼν ἐμέχρις αἵματος». Ὁ Χριστιανισμὸς θέλει θυσία, αὐταπάρνησι, πειθαρχία. Ζητᾷ μεγαλύτερο ἡρωισμό ἀπὸ τὸν ἡρωισμό ποὺ συναντοῦμε στὶς μάχες καὶ τοὺς πολέμους. Οἱ ἡρωϊκὲς μορφὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ, στέκουν πολὺ ψηλότερα ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων κατακτητῶν, ποὺ προφέρει ἡ ἱστορία μὲ τόσο θαυμασμό.

Ἁ χριστιανικὸς ὁμως ἡρωισμὸς στεφανώνεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς εἰρήνης. Τῆς εἰρήνης τῆς χριστιανικῆς, ποὺ συνοδεύει τὸν ἀγῶνα. Τῆς εἰρήνης τοῦ μαχητοῦ, ποὺ ξέρει γιὰ ποῖο σκοπὸ, ἄπειρα μεγάλο, ἀγωνίζεται, ποὺ ξέρει πὼς ἡ νίκη βρίσκειται κιόλας μαζὶ του καὶ ποὺ γι' αὐτὸ μὲ-

σα στὶς ταλαιπωρίες, τὶς ἀγωνίες καὶ τὶς ἀμφιταλαντεύσεις τοῦ ἀγῶνος, διατηρεῖ ἀκέραια τὴν ἐμπιστοσύνη, τὴν πίστι, τὴν ἡρεμία, καὶ τὴ γαλήνη. Ὁ Χριστιανὸς μαχητὴς εἶναι ὁ εἰρηνεμένος μαχητὴς. Ἡ εἰρήνη του πηγαίνει μαζὶ μ' ἕνα αἶσθημα δυνάμεως, τῆς δυνάμεως ποὺ αἰσθάνεται ἐκεῖνος ποὺ ξέρει, πὼς δὲν πολεμᾷ γιὰ τὴν ἱκανοποίησι ἐνστικτων, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς ἄλλους στὴν ἀληθινὴ λύτρωσι, τὴ μοναδικὴ χαρά.

Τὸ πλαδαρὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, διαστρέφει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης. Τὴν νομίζει σὰν ἕνα αἶσθημα ἀδυναμίας, συνθηκολογήσεως ἀπέναντι στὸν δυνατώτερο, ἢ ἀδιατάρακτης ἐγωιστικῆς γαλήνης. Ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐσφαλμένη ἀντίληψι, στηρίχθηκε ἡ γνώμη, πὼς ὁ Χριστιανισμὸς καταργεῖ τὶς πολεμικὲς ἀρετὲς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ. Λάθος τεράστιο, ξένο πρὸς τὴ χριστιανικὴ συνείδησι. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ὁ πόλεμος τῆς δημιουργίας, ποὺ πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν πόλεμο τῆς φθορᾶς⁽¹²⁾. Ὁ πόλεμος ποὺ ὑστατο σκοπὸ ἔχει τὴν πνευματικὴ ἀπελευθέρωσι τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ ἀγὼν γιὰ τὸν πολιτισμὸ, ἢ πάλη ποὺ δίνει στὴν ἱστορία τὸ νόημά της καὶ τὴν σπρώχνει πρὸς τὸν τελικὸ σκοπὸ της, ἢ πάλη ποὺ φέρνει ὄλο τὸν ἀνθρώπινο γένος πρὸς τὴν τελείωσι καὶ τὶς πύλες τῆς αἰωνιότητος.

Δὲν ὑπάρχει εἰρήνη χωρὶς τὸν πόλεμο αὐτό. Ὁ χριστιανικὸς πόλεμος, ποὺ γίνεται στοὺς κόλπους τῆς εἰρήνης, εἶναι ἡ μόνη προϋπόθεσι γιὰ τὴν εἰρήνη. Χτυπῶντας ἀμείλικτα τὸ κακὸ, ἐξουδετερώνοντας στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξι τὸν ὕλισμο καὶ τὴν κατωτερότητα, χτυπάει τὸ πιὸ βαθὺ καὶ κρυμμένο ὄρμητήριο, ἀπ' ὅπου ξεχύνεται ὁ διχασμὸς καὶ ἡ σύγκρουσι. Ἄν ὁ χριστιανικὸς αὐτὸς πόλεμος ἀποτελοῦσε τὸ κοσμοθεωριακὸ σύνθημα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, μπορεῖ ἴσως νὰ μὴν ἦταν ἱκανὸς νὰ ἐξαφανίσῃ ὁλότρετα τὸ κακὸ, ὁμως ἀσφαλῶς θὰ τὸ κράταγε δεμένον σὲ μιὰ θέσι ὑποταγῆς, ὥστε καὶ οἱ ἐκ-

(11) Βλ. «Ἀκτίνες» τόμ. 1946 σελ. 124.

(12) «Ἀκτίνες» τόμ. 1946 σελ. 113.

ἡ Ἀρρώστεια

Διήγημα

—Χά, χά, χά... πνίγεται στὰ γέλοια ὁ κύρ' Ἀλέξης, ὁ ὑφασματέμπορος.—Καλὰ καὶ σώνει τὴν ἀλήθεια, καὶ σὲ ρεζίλευσε... χά, χά, χά, λέει καὶ ξεκαρδίζεται.—Γιὰ σκέψου!... «Δὲν μπορῶ, δὲν πάει νὰ πῶ τὸ

ψέμμα ἀφεντικό...». Βρὲ καλέ μου, βρὲ καλέ μου, βρὲ Νίκο ἄνθρωπέ μου, ἔτσι εἶναι τὸ ἐμπόριο, βρὲ θὰ φάω ἕνα σωρὸ πρόστιμο ἂν δὲν πῆς τὸ καὶ τό, αὐτὸς τὸ χαβᾶ του... Θὰ βαραϊνὴ λέει ἡ συνείδησί σου... «Δὲν τότε νοιάζει γιὰ τίποτα, ὅσο γιὰ τὴ συνείδησί του»... ἀποκρίνεται ὁ Θανάσης ὁ Δάσμας ἀπ' τὸ ταμεῖο τοῦ χρωματάδικου. Καὶ ρίχνει θριαμβικῆ τὴ ματιά του στὸν ψηλὸ γείτονα.

—Γιὰ τὴν ἔξωσι, τ' ἄδειο κελλάρι, τὴν τόση κατρακύλα, τσιμουδιά... Ξαναλέει ὁ κύρ' Ἀλέξης καὶ σκουπίζει μὲ τὸ μαντήλι τὰ μουστάκια του ποὺ βράχθηκαν ἀπ' τὰ γέλοια.—Ὑστερα ἔχουνε μούτρα καὶ φρονάζουν γιὰ τοὺς μιστοὺς...

—Ἐ, ναί... τί τσιμουδιά! Αὐτὸς μάτια μου, γιὰ τὴν μυγιάγγιαχτη τὴ συνείδησί του ἀψηφάει καὶ τὸ χάρο!.. Ξέχασα νὰ σοῦ πῶ, ποὺ ἔκανε πῶς μὲ λυπάται... Μοῦλε-

ρῆξεις του νὰ μὴ μποροῦν νὰ φέρουν τὰ δλέθρια ἀποτελέσματα, ποὺ βλέπομε στὴν ἐποχὴ μας.

Πρέπει σήμερα, νὰ γίνῃ κατανοητό, πῶς τὸ πρόβλημα τῆς εἰρήνης ὅσο καὶ ἂν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς συνθήκες τοῦ προσκαιρίου, εἶναι στὴν οὐσία τοῦ πνευματικὸ πρόβλημα. Ἡ εἰρήνη εἶναι «καρπὸς τοῦ πνεύματος» (13), ἀξία πνευματικῆ ποῦ μόνον μὲ πνευματικούς ἀγῶνες ἐξασφαλίζεται.

Ὁ πόλεμος δὲν θὰ καταργηθῇ, παρά μόνον ἂν ἀντικατασταθῇ ἀπὸ μιὰ εἰρήνη ποὺ νὰ εἶναι κι' αὐτὴ ἕνας πόλεμος. Ὁ πόλεμος τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν πραγματώσι τῶν εὐγενῶν δραματισμῶν του καὶ τὴν κατάκτησι τῶν ὀριζόντων ποῦ τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ πνεῦμα. Ὁ ἀγὼν ποῦ ἐμπνέεται μόνον ἀπὸ τὴν ἥρωικὴ, ἀλλὰ ταυ-

τόχρονα ρεαλιστικὴ καὶ κριτικὰ αἰσιόδοξη ἀντίληψι τῆς ζωῆς ποῦ δίνει ἡ χριστιανικὴ πίστι.

Γιὰ τὸν προχριστιανικὸ κόσμον ποῦ ἀγνοοῦσε τὸ ἀνώτερον αὐτὸ νόημα τῆς ζωῆς, ὁ πόλεμος μπορεῖ νὰ ἦταν «πατὴρ πάντων». Ἀπὸ τότε ὅμως ποῦ ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια ἀποκαλύφθηκε στὸν βρασανισμένον αὐτὸν κόσμον καὶ τὸ οὐράνιον τραγοῦδι τῆς εἰρήνης ἀντήχησε τὴν ἱερὴ ἐκείνη νύχτα τῆς Βηθλεέμ, βρισκόμαστε οἱ ἄνθρωποι ὄλων τῶν ἐποχῶν μπροστὰ σὲ ἕνα μεγάλο δίλημμα: Ἡ ὁ ἀγὼν γιὰ τὸ κοινὸ ἀνέβασμα πρὸς τὴν πνευματικὴ δόξα ἢ ἡ ἀλληλοεξόντωσι γύρω ἀπὸ τὸ ἀχυρένιο εἶδωλον τῆς ὕλης.

Ἀπομένει στὴν ἀνθρωπότητα νὰ διαλέξῃ καὶ στοὺς χριστιανούς ν' ἀγωνιστοῦν γιὰ ν' ἀντικατασταθῇ ὁ ἥρωϊσμός τοῦ πολέμου ἀπὸ τὸν ἥρωϊσμό τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης.

γε πὼς γλώμιανα ὄλο στὸ μαγαζί, στὸ μαγαζί... πὼς χάνω, λέει, τόσες λιόχαρες μέρες... Κι' ἔστεκε ὠρες ὀλάκερες ἐδῶ, ριχνοντας τὴ ματιά του ἀδιάφορα στὸν τζίρο τῆς δουλειᾶς.

—Σοῦ γύρευε λεφτά;

—Μοῦπε πὼς πλάγιασαν χτὲς ὄλοι τους νηστικοί, ἀλλὰ θάναι αὐτὸ λέει περαστικό, ἀφοῦ κι' αὐτὰ τὰ σπουργιτάκια μποροῦνε ξένοιαστα νὰ φτερουγίζουν...

—Σοῦριξε δηλαδή καὶ πόντο γιὰ γλωμάδες...

—Ναί...

—Χά, χά, χά..., γέλασαν τώρα πρῶμοσκόντο, οἱ δύο χοντρέμποροι τοῦ στενοῦ κεντρικοῦ δρόμου.

Ὁ μαῦρος γάτος τοῦ μαγαζιοῦ τηδαίει πάνω στὴν κάσα καὶ τρίβει νοχελικά τὴ μουσοῦδα του στὰ κουμπιά τοῦ γελέκου τ' ἀφεντικοῦ του.

—Θὰ τοῦ δώση ἡ συνείδησι μπόλικο ψωμάκι... Χά, χά, χά, ξαναγέλασαν καὶ, στὸ περαστικό γκαρσόνι τοῦ μπάρ, παράγειλαν δυὸ γλυκὰ καφεδάκια.

Στὸ μεταξῶ, μπήκαν πελάτες-μαστόροι, γιὰ χρώματα.

—Ἄν εἶχα λίγες δεκάρες στὴ μπάντα, θ' ἀγόραζα τοῦδλα νὰ σηκώσω καμαροῦλα στὸ σπίτι..., λέει συλλογισμένα κάποιος ἀπ' αὐτούς.

—Εἶσαι στενόχωρα ἐκεῖ. Τὰ πολλὰ παιδιὰ δὲν ἀντέχουν σὲ στριμωξιές..., ἀποκρίνεται ἕνας κοντὸς ὀλοῖθωρος, γιομαῦτος πιτσιλιὲς ἀπὸ ἀσβέστη. Ἐγὼ ἀδεροφύλη, ἂν εἶχα λεφτοδάκια, θάβαζα τὴ Ρηνιώ στὸ σανατόριο...

Τὰ καφεδάκια ἔρχονται, σκορπώντας ραχάτικη μυρωδιά. Ὁ γάτος ξεπηδᾷ καὶ χάνεται στοὺς μπάγκους, κι' ὁ κῆρ Ἀλέξης, βγαίνει βιαστικὸς γιατί τὸν φωνάζουν ἐπιτότου ἀπ' τὸ δικὸ του μαγαζί.

—Πιὲς τον, ἐσύ! λέει κουβαρντάδικα στὸν κοντὸ μάστορη γιὰ τὸν καφέ.

Ὁ κῆρ Θανάσης ὁ Δάρμας, ρουφώντας τὸν δικὸ του, ἀφίνει γιὰ ἕνα δευτερόλεπτο τὴ σκέψι του νὰ τρέξῃ πέρα-δῶθε. Καὶ κείνη χά! μονομιᾶς γαντζώνει στὰ παλαβά πάλι λόγια, κείνου τοῦ Νίκου, τοῦ

πρῶην ὑπαλλήλου του, ποῦ τοῦδακε τὸ μπογαλάκι του στὸ ἄρε-σβύσε γιὰ τὴν τόση βλακεία του. Ἐνας κουρσελῆς ποῦ δὲν εἶχε στὴ γῆ τσαρδάκι νὰ χωθῆ, νὰ μὴ θέλῃ μὲ κανένα λόγο, φίλε μου, νὰ μὴ θέλῃ νὰ πῆ ἕνα ἐμπορικὸ ψέμμα, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴ βρυσούλα ποῦ τοῦ δίνει ζωή... Καὶ νὰ καθεται ἐδῶ καὶ λίγη ὥρα, νὰ σοῦ κουβεντιάξῃ γιὰ γλωμάδες καὶ χάσιμο τοῦ ἡλίου... Ἐ, τοῦρχεται νὰ χτυπήσῃ τὴ γροθιά του, μὲ τὴν κονταμάρα τῶν ἀνθρώπων... Γιὰ σκέψου, φίλε μου, γιὰ σκέψου... Ναί, νὰ χτυπήσῃ τὴ γροθιά του, καπετανίστικα, ἀφεντικάτα... Χυ! κανεὶς πιά δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ πάρῃ τὴ σιγουριά, κανεὶς... Παντοῦ πόρτες ἀνοιχτές στὸ διάβα του. Ἡ δουλειά του, πάει ρολοῖ. Φυσικά, χρειάστηκε ρέγουλα, μυαλό, πολὺ μυαλό, γιὰ νὰ μάθῃ νὰ διαφεντεύῃ. Ἐδῶ τὴν ἐπιχειρήσι, τίς ρέστες δουλίτσες παρακάτω... νὰ μάθῃ ν' ἀγατιῆς χί, χί, χί, τὰ πεντόλιρα στὸ σεντοῦκι, νάναι καμαρωτὸς καὶ σπαθᾶτος στὸν κόσμο... Πόση βλακεία, φίλε μου πόση κακομοιριά... Τοῦ πέταξαν τὰ κουρέλια ἔξω, ἡ γυναῖκα του ρέβει ἀπὸ ἀδυναμία, αὐτὸς σχολασμένος πάνω ἀπὸ τρεῖς βδομάδες... Τί τὰ θές, ὠστόσο... Ἄλλουνοῦ κόβει τὸ μυαλό καὶ τοῦρχονται ὁμορφα καὶ καλά, κι' ἄλλουνοῦ ἡ μοῖρα εἶναι νὰ σκύβῃ τὸ κεφάλι, νὰ δουλεύῃ, νὰ δουλεύῃ γιὰ τὸ ξεροκόμματο.

—Πόσα λεφτὰ σοῦ χρειάζονται γιὰ τοῦδλα; ρωτᾷει ξαφνικά τὸν μάστορη, καθὼς κείνος λογαριάζει τὸν τενεκὲ τὸ μίνιο, ποῦ τοῦ εἰτοίμασαν τὰ παιδιὰ στὸ ὑπόγειο.

—Καμμιά ἑκατοστὴ χιλιοδοῦλες..., ἀποκρίνεται στὴ στιγμὴ, ἀπορριμένος.

—Λὲς νὰ μὲ δανείσης ἀφεντικό; ξαναλέει μὲ λαχτάρια.

—Ποῦ μᾶς ἀφίνουν τὰ ἔξοδα... κάνει τότε, μὲ φτιαχτὴ φωνή. Φέροι, κόντρα φόροι, ἐνοίκια, μιστά... Ἐτσι δά, μάτια μου, ρώτησα...

—Ἄν δὲν ἔχετε σεῖς οἱ μαγαζάτορες, ποῖος νὰ τᾶχη τὰ ἔρημα; ψιθυρίζει, κουνώντας τὸ κεφάλι ὁ μάστορης.

—Πολλά λεφτὰ, πολλὲς σκοτοῦρες..., ἀποκρίνεται, χαμογελώντας αὐταρχικά. Καὶ πᾶνει νὰ χαϊδεύῃ τὸ μαῦρο ἰσχνὸ γάτο.

πού ξανάρθε νὰ τριφτῆ ἐκεῖ στὰ κουμπιά τοῦ γελέκου του.

—Ἐ, τί νὰ κάνουμε... φωνάζει, φεύγοντας ἐκεῖνος. Καθένας ἔχει τις στενοχώριες του.

—Βέβαια! λέει καὶ νοιώθει πὼς κάτι πάλι τὸν γαργαλάει νὰ γελάσῃ. «Μ' αὐτὸ τὸν ἀγέρα ἀρμένιζε κι' ἐσὺ ἐρίφῃ», ψιθυρίζουν τὰ χεῖλη του. Καὶ τοῦρχεται κέφι, τοῦρχεται χαροπὸ ξέσπασμα, μιὰ καὶ σὺλλογιέται, πὼς μόνο μὲ τὰ μετροητὰ ποῦχει κλειδομανταλωμένα στὸ μαθὶ σεντοῦκι στὸ σπῆτι μπορεῖ μονομιᾶς νὰ σηκώσῃ ἀπὸ χάμιον χίλιες λαχτάρεις, χίλια ὄνειρα καὶ νὰ τὰ κάνη ζωντανές ἱστορίες.

Βραχνὴ ρομβία σκορπáει τὰ κόντραμπάσα της στὸ θόρυβο τοῦ στενοῦ δρόμου. Τοῦρχεται νὰ πάρῃ φωναχτὰ τὸ στιχάκι τοῦ ρεφραίν.

Τριαλά, Τριαλά-λά-λά...

—Ὅσο πᾶς καὶ ὁμορφáινεις! σιγολέει, πειραχτικά, τοῦ γέρου σπουιδά τῆς δημοχίας, πού σαρώνει καμπουριαστὸς τὸ πεζοδρόμι.

—Κάνα κρασάκι, ἀφεντικό, μουρμουρίζει παρακαλεστικά κείνος, καὶ σηκώνει τὸ σκεθρωμένο μούτρο του.

Καὶ νά, σερνάμενη σκια, ξεφυτρώνει στὸ πλατύσκαλο μιὰ μαυροντυμένη ξερακιανὴ γερόντισσα. Τὸ πετοῖ, λέξ, ἔχει κολλήσει στὰ μάγουλά της καὶ τὰ μάτια της θαμποσύνουν, καθὼς σὲ κνττοῦνε. Εἶναι μάννα τοῦ Ἀντόνη, τοῦ ὑπάλληλου. Ἐχέει! ἔρχεται πάλι γιὰ δανεικά.

—Ξανὰ τὰ Ἰδια; ρωτάει ἀγριεμένος, καταικίτρινος.

—Νὰ ζήσης, γιέ μου, ὁ μικρὸς λῶνει στὸ στρώμα... νὰ πάρω δυὸ κοκκαλάκια, νὰ τοῦ δώσω λίγη σοῦπα, νὰ στυλωθῇ.

—Ἄν ξανάρθῃ θὰ τὸν διώξω!... λέει ὀρθὰ-κοφτὰ. Ἡ γερόντισσα βαρυνασαινεῖ, πιάνει τὸν τοῖχο τρικλίζοντας. Ναι, εἶναι στενὸς ὁ δρόμος καὶ δὲν φεσαίει ἀγέρας καθαρὸς. Στὰ μάτια, πού θαμποσύνουν, μάταια πασχίζει νὰ φανῇ μιὰ σταγόνα.

—Θὰ τὸν διώξω! Ξαναλέει κείνος, καὶ φρουσκώνει σὰ διάνοξ.

*

Τὶ παράξενος, ἀλήθεια, οὐρανός, σὲ τούτην ἐδῶ τῆ γωνιά τῆς γῆς! Χειμῶνα-καλοκαίρι, ὅλο χαμογελάει καὶ δὲν σ' ἀφίνει ποτὲ νὰ σκεφτῆς νὰ τὸν πάρῃς τ' ἀψήλου... Κι' ἂν τύχῃ καμμιά φορὰ καὶ μαζευτοῦνε σύννεφα, κι' ἂν τύχῃ καὶ πέση μπόλινο τὸ νερό, σίγουρα ξέρεις, πὼς κείνο τὸ χαμόγελο, ὅπωςδῆποτε θὰ ξεφυτρώσῃ... Νά-ναι ἄραγε ἀπὸ τῆ βροχῆ; ἀναρωτιέται ὁ Θανάσης ὁ Δάρμας καὶ ξεφυσάει πότε δογισμένα, πότε παρατονιαρικά καὶ δαγκῶνει τὰ δάχτυλα μὲ τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι. Δὲν ἔξρει πού νὰ ξεσπάσῃ. Πὼς νὰ τὸ πῆ; Ἄχ! «Ποιὸς σοῦλεγε νὰ βγῆς μὲ κείνη τῆ βροχῆ;» νοιώθει νὰ ψιθυρίξῃ μέσα του κάποια συμπονετικὴ νότα. Μὰ ἦταν τάχα πρώτη φορὰ; Ἄπὸ μικρὸς δὲν ἦταν αὐτός, πού συνήθισε σὲ χιόνια καὶ μπόρες; Μὲ τὸ πάλεμα καὶ τὴν ἀψηφισιά, δὲν ἦταν πού αὐγάτισε σιγὰ-σιγὰ τὴν συρμαγιὰ κι' ἔγινε ἀφέντης καὶ γιόμοσε βιὸς κι' ἔξουσια;

Νὰ τύχῃ στὰ καλά καθούμενα κανεῖς, νὰ πέση στὴ ρόδα τ' ἀμαξιού, στὶς ράγες τοῦ τραίνου ἢ νὰ τὸν ἀδράξῃ, λέει, τὸ χειμωνιάτικο ποτάμι... Πὼς γίνεται νὰ σταθῇ τοῦτο εἴκολο, ὅταν προσέξῃ καὶ τάχῃ τετρακόσια; Νὰ τύχῃ πάλι τὸ ἴδιο, στὰ καλά καθούμενα, σκληρομαθημένος σὲ χιόνια καὶ θιέλλες, σὲ βοροηάδες κι' ἀγιάζι, νὰ πουντιάσῃ μὲ μιὰ βροχοῦλα, νὰ τὸ πάρῃ ἀνήφιστα, καί... Ἄχ! νὰ σκεδρώσῃ, νὰ πλευριτωθῇ, νὰ βγάλῃ αἷμα! Δηλαδή, ἐπερίεργο; νὰ πάρῃ τὴν ἀρρώστεια... τὴν ἀρρώστεια! Ναι κείνη, κείνη τὴν ἀρρώστεια... Ἐ, ὁ κόσμος ἄλλαξε πορεία.

Ὅσοσο γιὰ δὲς, ὅλοι τὸν ψιλορωτοῦν, ὅλοι τὸν καλοκνττάζουν. Φυσικά εἶναι ἀκόμη ἀφέντης, ἔχει τὸ μαγαζὶ στὰ χέρια του... Κι' ὁ γιατρός; Πάει κι' ἔρχεται, λοιπόν, γιατρός! Τί, τί, τί, λέει, εἶπε τοῦ λόγου του χτὲς τὸ βράδυ; σὲ καθαρὸ ἀγέρας! σὲ σνατόριο! Φαίνεται θάξῃ πῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν ἤξαιρε τί λόγια λαλοῦσε. Ἡ δὲν ὑποψιάζονταν καθόλου πὼς βαστοῦσε σονγιὰ κολοκοτρωνεῖκο καὶ νά, νά, βαροῦσε καταπάνω στὴν καρδιά. Ἐχεις, καλέ μου ἄνθρωπε, στήσει ποτὲ μαγαζὶ, παλεύοντας μὲ

τὸ μυαλό ἀνάμεσα στὰ χρόνια; Ἔχεις ξοδιάσει τὴ ζωὴ σου, νὰ στρώσης μιὰ δουλειὰ γιὰ νὰ χαρῆς μιὰ στάλα; Πὼς πετάς, ἔτσι ἀδιάφορα, τὴν κουβέντα σου, κοντὰ κοντὰ σὲ κείνο τὸ παγερό σου γέλιο; Δηλαδή... δηλαδή, ὅλα, ὅλα κάτω, συντρίμμα. Ἀπὸ τὴ βροχή, ἀπὸ κείνη τὴ βροχή! Σφίγγει τὶς γροθιές του τόσο, ὥστε μπαίνουν τὰ νύχια στὶς σάρκες του. Ἐτρεξε, ἔτρεξε κείνο τὸ πρωτὶ, χωρὶς παλτό, χωρὶς ἄμπρέλλα, μιὰ σωστὴ ὥρα. Ἀπ' τὸ τελωμένο ὡς τὸ σταθμό, κι' ἀπὸ κεῖ, στὸ ὑπόστεγο τῆς προκυμιάς γιὰ νὰ παραλάβῃ τὰ καινούργια χρώματα. Τ' ἀπόγεμα πού φτερνίστηκε κίτρινα-δύο φορές, ἦταν ὅλος διάθεσι. Στὸ πέρασμα, μάλιστα, τῆς ρομβίας, πῆρε πάλι ψηλὰ τὸ ρεφραίν, τόσο, ὥστε καὶ τὰ παιδιὰ στὸ μαγαζὶ νὰ πάρουν ἀέρα. Μόνο κείνη τὴ γερόντισσα, τὴν πεισματάρη μάνα τοῦ Ἀντώνη τοῦ ὑπάλληλου, πού δὲν τῶβαζε κάτω, νὰ μὴ ξαναφανῆ μέρα-παρὰ μέρα, σκυλόδρισε καὶ παρὰ λίγο νὰ τὴν πετάξῃ σὰ ροζανίδι ἔξω. Τὶ νὰ κάνῃ, ἀφοῦ δὲν τῶβαζε στὴν κούτρα της, ὅτι τὰ γρόσια δὲν σκορποῦνται μὲ τὰ μιζοκλάμματα... Ἀργά, σὰ νύχτωσε, ἔνοιωσε κείνες τὶς παράξενες κρουάδες... Καὶ κατόπι... τί νὰ πῆ πιὰ, τί νὰ πῆ...

Ἀπὸ τὴ βροχή, ἀπὸ τὴ βροχή... Βροχή, ὑγρασία, ἀγέρας, «Σὰς φαίνεται παράξενο;» τοῦ εἶχε πῆ, σηκώνοντας τοὺς ὤμους ὁ ἴδιος κείνος μονοκόμματος γιατρός. Φυσικά, κύριε γιατρέ, γιατί ἄλλοιῶς ἀπὸ πλληκάρη πού ἔτρωγε σκέτο ψωμί καὶ ξενυχτοῦσε στὸ μουράγιο, θὰ ἔπρεπε νὰ μάθῃ νὰ λογαριάζῃ αὐτὰ τὰ περαστικὰ πραγματάκια... Σφίγγει, σφίγγει τὶς γροθιές του... Ἔ, τί νὰ σοῦ κάνῃ! Ἀφοῦ ἡ πονηρὴ κείνη βροχὴ τῆς τάδε ἡμερομηνίας καταλάγιασε βαθειὰ στὸ χῶμα καὶ δὲν ἔχει κόκαλα καὶ σάρκα γιὰ νὰ μπορῆ νὰ πάρῃ εὐθύνες. Ἀλλὰ κι' ὁ γιατρός πολὺ γελάστηκε ὁ φιλαράκος, ἂν πίστεψε πὼς θὰ τὸν τοιμπαρίζε μὲ τὶς κουβέντες του, καὶ θὰ τὸν ἔκανε νὰ πάρῃ μιὰ ἰδέα γιὰ τὰ συντρίμια... Ὅχι, δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους π' ἀφίνουν ὀλάκερο βιὸς νὰ σκορπίσῃ. Δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους πού τὰ κακαρώνουν μονομιάς καὶ φειδοσέρονται σωστὰ κουρέλια.

Τοῦτο τὸ χειμωνιάτικο πρωτὶ μάλιστα, ὕστερα ἀπὸ τόσο ξερόδηχα, σηκώνεται καὶ πηγαίνει ὅλος φοβέρα στὸ μαγαζὶ. Ὁ Ἀντώνης, ὁ ὑπάλληλος, ζαρώνει σὰν κουνουβάγια στὴ γωνιά του, οἱ ἄλλοι παραγνιοὶ πρασινοκιτρινίζουνε. Κι' ὅλα τραβᾶνε τὸ πάει τους... Ἀλλὰ στὶς ἔντεκα τὸ μεσημέρι, καθὼς ἀφαιρημένος μέτραγε κάτι λιανώματα, ὤωπ! μονομιάς ὁ ξερόδηχας, χωρὶς τελειωμό. Βήχει, βήχει, βγάζει τὸ μαντῆλι του καὶ νά, μιὰ-δύο-τρεῖς, πολλὲς λερωματιές αἷμα...

Τὶ γίνηκες, ἀδερφέ, ἡ γῆ σὲ κατάπε; φωνάζει τὴν ἴδια στιγμὴ ἀπὸ δίπλα, ὁ κύρ Ἀλέξης ὁ ὑφασματέμπορας. Καὶ-χά, χά, χά, ξεκαρδίζεται.—Ἔβγα νὰ γουστάρῃς τὰ ρόπαλα τοῦ παλῆου καλοῦ καιροῦ... Ἄντε, καὶ θὰ τὰ ποῦμε, ξαναλέει καὶ χάνεται ἀνάμεσα στὸν κόσμο καὶ τὰ παιδιὰ.

Ἐξω στὸ δρόμο, μόλις δέκα μέτρα πάρα-κεῖ, ἔχει στήσει τὴ στενόμακρη σηνοκαλύβα του ὁ πλανόδιος φασουλῆς. Βέβαια, ὁ Φλεβάρης προχώρησε, μπῆκαν ἀπόκρηες καὶ οἱ ἄλλητες, σκαρφίζονται δουλειές μὲ φρούντες.

—Θὰ μάθῃς καὶ στὶς λαβωματιές κατάνιο μου! Δώσε γειὰ καὶ χαρὰ στὴν παρῆ! Ἀκούγεται βαρειά, βραχνοτονισμένη φωνή, ἀπὸ τὴν ἀλατσαδένια σηνοκαλύβα. Καί, κεῖ ψηλὰ στοῦ τελάρου τὸ κούφομα, χοροπηδοῦν δύο φρεσκοβαμμένες κοῦκλες μὲ φέσι καὶ κρεατοεληθῆς στὸ πρόσωπο.

—Χρόνια πολλὰ ἀρεντικό! ἀνακράζει πίσω του ἕνας καταμουτζουρωμένος παληάτσος... Χρόνια πολλὰ... καλὲς δουλειές... Κι' ἀπλώνει τὸ χάρτινο χωνὶ κοντὰ στὰ χέρια του, στὸ στόμα του, στὸ λερωμένο μαντῆλι...

★

Ἐδῶ ψηλὰ στὴν ἐξοχὴ, στὸ χτίριο μὲ τὰ πολλὰ παράθυρα, ἡ σέψη βαρυνασάει καὶ πότε πότε ξεκουράζεται στὰ πεῦκα, τοὺς θάμινους, τὰ γιασεμιά.

Μπῆκε γιὰ καλὰ ἡ ἀνοιξι, ἡ ἀνοιξι μὲ τὶς χίλιες μαργολιές. Οἱ ἄνθρωποι ἐνῶ σιγοκινιοῦνται καὶ κάνουν πὼς χαμογελοῦν, ἔρχονται στιγμὲς πού ἀενίζουν μ' ἀνείπωτη θλίψη τ' ἀτλαζένια, περαστικὰ συννε-

φάκια. Ἔτσι χαῖνοι, ἀφογκραζονται, τὴ σιγὴ στὸ δάσος. Χωρὶς νὰ τὸ λένε, πολὺ φοβοῦνται τὴν κάθε βραδυνὰ πού ἀνάλη-
τη κοντοζυγώνει.

Στὸ πέρα δωμάτιο, τὸ δωμάτιο 20, πού βλέπει χαμηλά, κατὰ πρόσωπο, τὰ πεῦκα, τὸ ξωκκλήσι, τὸ ψηλὸ καμπαναριό, τὰ κα-
λύβια τῶν ξωμάχων, εἶναι μόνο δυὸ κρεβ-
βάτια καὶ στὸ δεξιὸ πλαγιασμένος ψένεται
στὴ θέρη, ἕνας τριαντάρης νέος μὲ ξαν-
θά, πικνὰ μαλλιά.

Παλεύει μὲ τὴν κάθε στιγμή, παλεύει
γιὰ νὰ μὴ σφαλοῦνε γιὰ καλὰ τὰ ματό-
κλαδα.

— Λογάριαζα νὰ δοῦλενα λιγάκι, νὰ τό-
νιζα τὴν ἀρχὴ στὸ φινάλε... ψιθυρίζει ἀρ-
γὰ καὶ στεναίνει.

— Ὁ γιατρός εἶπε νὰ κρατηθοῦμε ἀκί-
νητοι... ἀποκρίνεται ὁ Θανάσης ὁ Δάρ-
μας, ἀπὸ δίπλα. Φαντάζομαι πόσο ὠραία
εἶναι ἡ βαθειὰ μουσικὴ κι' ἐσύ, ἀλήθεια,
εἶσαι ἕνας μεγάλος δουλευτής...

Ἀκολουθεῖ σιγὴ. Ἀφίνει τὸ βλέμμα του
νὰ πέσι στὸ βάζο μὲ τὰ τριαντάφυλλα, στὰ
ἀλόθοσσα κορμὴ καὶ γκρενὰ τριαντάφυλλα,
πού φρέσκα-φρέσκα ἔφερε σήμερον τὸ
πρωτὶ ἡ γλυκειὰ ἀδελφὴ Εἰρήνη. Κι' ἡ
σκέψη, βαρυνασαιίνοντας, κάνει σάλτους
σὲ χωριὰ καὶ πολιτείες... Ἔτσι, ἀκολου-
θώντας ἕνα παραμῦθι, ἀκολουθώντας μιὰ
χαρμόσυνη ξωτικιὰ περιτλάνησι, καταφέρει
καὶ διώχνη τοὺς παλμούς πού κλονίζου-
νε, τὰ ἐρωτηματικά πού φέρνουν καταχνιά.
Τί πάει νὰ πῆ, ἂν ἔδω, καὶ λίγον καιρό,
κατοκάθαρα, σὲ ἥλιο καὶ φεγγάρι, ἦταν
ἀφέντης μοναχός, λαφροπαίζοντας μὲ τοῦ
κόσμου τὴ δύναμι; Τί πάει νὰ πῆ, ἂν οἱ
πολλοὶ τοῦ πασπάτευαν τὴ διάθεσι, γιὰ νὰ
γελάσουν ἢ νὰ κλάμουν; Τὸ βέβαιο ἦταν,
πὼς κάποιον πρωτὶ, τὸν ἔφεραν ξαπλωμένο
ἐδῶ κι' ὁ νοῦς του, λαφιασμένος, γάντζωνε
στὴν ιδέα, πὼς ἂν δὲν ἔρθουν ὄχτροι νὰ
σὲ τινάζουν ἀπ' τὸ κάστρο σου, ὄχτροι μὲ
φουσαῖτα καὶ βόλια φαρμακερά, ἔρχεται ξα-
φρικὰ καὶ σὲ πλανεύει μιὰ βροχή, σὲ πλα-
νεύει καὶ σὲ παίρνει κοντὰ της... Σὲ βρέ-
χει μὲ τὸ γκριζο δάκρυ της, σὲ μουσκεύει
σὲ περωναίξει κι' ἄποτερα, ὅσο καὶ ν' ἀφρο-
μανῶς, σ' ἀφίνει μικρὸ μαμουδι χάμω. Μὴ

πασκίξης πιά, μὴ γοργοκινῶς κοιμὰ τίς
ισχνές σου κεραίες... Τὰ σχέδια, τὰ παλῆ
δνειρα τὸ βάζουν μονομιᾶς στὰ πόδια.
Τρέχουν, τρέχουν καλλπάζοντας. Ἀπίθανα
πρόσωπα, ξεχασμένα ὀνόματα, ξετροπώ-
νων καὶ βιάζονται, ἀγκομαχοῦν γιὰ ὅ,τι
μάζεψες κόμπο-κόμπο μουσικά.

Καθὼς τὸ πορτόφυλλο ἀνοίγει ἀδούρ-
θα, ξεπροβάλλει ἕνας ἄνθρωπος γλωμός,
μὲ παιδικὸ χαμόγελο. Φορεῖ τριμμένα ρού-
χα, μπαλωμένο ποικάμισο καὶ μοιάζει σω-
στός ξωμάχος.

— Μπορεῖς λίγο νὰ σηκωθῆς, λέει ἀπα-
λὰ καὶ γλυκὰ. Ρώτησα κι' ἔμαθα πὼς πᾶς
καλύτερα κι' αὐτὸ εἶναι κάτι γι' ἀτόψε..

— Ἐσύ, ἐσύ, λοιπόν, ἦρθες καὶ πάλι ἐ-
σύ;... κάνει λαφριά ὁ κύρ Θανάσης. Κι' ἀ-
πλώνει τὸ χέρι μὲ λαχτάρα.

— Σὲ λίγο πού θὰ γίνης καλά, θὲ νὰ
βλέπης ὅποιον θυμηθῆς. Μὴ σεκλετιζεσαι.

— Τί νὰ πῆς, πού δὲ σβύνουν οἱ θύμη-
σες. Τότες πού στεκόσουν ὀρθιος καὶ κῦτ-
ταζες... πού ἔλεγες γιὰ τὴ λιοχάρη μέρα...

— Περασμένα, ξεχασμένα, κύρ-Θανάση,
πιά. Ὅσο καὶ νὰ λαβωθῆς, ὅσο καὶ νὰ κυ-
λιστῆς, ἡ ἀπελπισιὰ νὰ μὴ σὲ πάρη σβάρ-
να... Ὁ Θεὸς δίνει τὴν ἀρρώστεια καὶ γιὰ
καλό...

— Τότε σ' ἔδωξα Νίκο, σ' ἔδωξα καὶ
σὲ καταγέλασα, ἔδωξα χίλιους Νίκους μ'
ἐννοεῖς;... Ὄστε, ὄστε, καὶ γιὰ καλό!..

— Ἡ κοπελοῦδα μου, τὸ Λενάκι, σοῦ
στέλνει ζαχαράτα. Ζύμωσε μόνο του κι'
ἔβαλε μουχοκάφι... Φάε νὰ δῆς. Χτὲς στὴ
προσευχοῦλα της, παρακάλεσε τὸ Χριστὸ
γιὰ σένα...

— Νίκο, ἀδερφέ μου...

— Τώρα πάω καλά μὲ κείνη τὴ δουλειὰ
πού σοῦλεγα, στοὺς σιδηρόδρομους... Ἡ
κυρὰ ἀγόρασε ἕνα σωρὸ πανικά κι' ὄλο
ράβει... Μπᾶ, κλαῖς λοιπόν, κύρ-Θανάση,
γιατί;

— Νίκο, πὼς γίνεται νύχνη τόση κακία
ἢ καρδιά;

— Μή,... μή, κύρ-Θανάση! Μὴ σεκλε-
τιζεσαι... Ὁ πᾶσα ἕνας ἔχει κακία. Ὄστό-
σο ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἔρχεται καὶ γλυ-
κογελά κι' ἀπλώνει τὰ χέρια...

Ἄργα καὶ βαρῆ σκορπιέται τριγύρω

ἡ ἀνασεμιά τοῦ διπλανοῦ ἀρρωστοῦ. Πά-
λειψε, πάλειψε, νά κρατήσῃ τὰ ματόκλαδα
καί, ξαφνικά, ἐκεῖ πού οἱ δύο τους κουβέν-
τιαζαν, ἡ φλόγα τοῦφερε ἕντο.

—Κοιμάται,.... λέει ὁ ξεραγμανός ἐπι-
σκέπτης, γιά ν' ἀλλάξῃ κουβέντα.

—Πάνε δέκα μέρες πού τόν ἔφεραν ἐ-
δῶ,.... ἀποκρίνεται ὁ κῆρ-Θανάσης, σφογ-
γίζοντας τὰ ὕγρα του μάτια. Τόν εἶχαν στό
θάλαμο... Εἶναι καλλιτέχνης, σκαρώνει πά-
νω στό χαρτί μουσική. Γράφει, γράφει κά-
τι παχειές σὺρες πάνω σέ χαράκια κ' αὐτό,
λένε, εἶναι μιὰ γλυκειά, πολὺ γλυκειά μου-
σική.

—Ἄ τὸν καημένο, εἶναι βαρειά.

—Σχεδὸν ὅλοι ἐδῶ τῶμαθαν καί τὸ ξέ-
ρουν πὼς εἶναι βαρειά, καί πολὺ βαρειά...
Εἶναι δυνατό νά μὴ τὸ ξέρῃ καί ὁ ἴδιος;
Κι' ὅμως νά δῆς μιὰ λογαρή χαρά πού
σοῦ τὴν ἔχει; Μὰ τὴν ἀλήθεια, πάει νά
σπάσῃ ὁ νοῦς! Μόλις ζυτνήσει κάνει προ-
σευχή, κουβεντιάξῃ μὲ τὸ Χριστό, σὰ νά-
ναι οἱ δύο πλάι, πλάι. Τοῦ λέει γιά τὸν ἀν-
θρώπινο πόνο, γιά τὸ σαράκι τῆς ἁμαρτίας
καί γιά τί δὲ τοῦ λέει!... Ὑστερα πέρνει
τὰ χαρτιά του, γράφει, γράφει καί περιμέ-
νει.

—Θάναί, λοιπόν, ἔτοιμος,.... τραυλίζει ὁ
ἐπισκέπτης μὲ τὰ τριμμένα ροῦχα καί πα-
ρευθὺς δαγκώνει τὸ χεῖλι του, μετανοιω-
μένος, γιά τὴ στερνή τούτη κουβέντα. Μὰ
ὁ Θανάσης ὁ Δάριμας δὲν καλοπρόσεξε κ'
ἔχει ὄρεξι νά πῆ, νά πῆ, νά δώσῃ καλά
γιά τὸν ἀρρωστο τὸ ρεπότο.

—...Τώρα τὸν τελευταῖο καιρὸ λέει, βάλ-
θηκε νά κἀνῃ κάτι γιά πιάνο καί βιολί καί
νάνα γιά χάρι τῆς ἀγάτης. Τῆς ἀγάτης
ποῦχε μέσα του ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ τόση
γητεία, ὥστε νά λιγιά κ' αὐτὸ ἀλήθεια
τὸ ἀτσάλι. Κάθεται, φαίνεται, καί προσέ-
χει ἐδῶ μερικὸς γιατροῦς, μερικὸς ἀδερ-
φές, ποῦχουν τόσο ἀπέραντη στὴν καρδιά
τὴν ἀγάτη.... Οὐμητάρι λέει, τῆς μεγάλης
ἀγάτης. Καί ψιθυρίζουν μερικοί, πού ξέ-
ρουν ἀπὸ τέτοια, πὼς εἶναι κάτι σπουδαῖο.
Ἄλλά, νά! χτές καί σήμερὰ ὁ τυρετός δὲν
τὸν ἄφρισε νά προχωρήσῃ.

★

Ἔτσι κ' ἀπόψε πάλι, ἀναληθῆ κοντο-
ζυγώνει ἡ βραδνιά. Τὸ καμπανάκι γιά νά
φύγουν οἱ ξένοι σάπασε, ἡ σιδηρόπορτα
κεῖ κάτω ἔκλεισε γιά καλά. Μόλις καί μὲ
βία τὸ κλάμμα τοῦ γκιῶν, ἀργοφτάνει
ἀπὸ πέρα.

Στὸ δωμάτιο 20 μὲ τὰ δύο κρεβάτια,
μπαινουν φουργιόζες μερικὲς ἀδερφές. Φο-
ροῦν φρεσκοσιδερωμένες φορεσιές καί
μοιάζουν μὲ πλάσματα τῆς φαντασίας. Στὰ
μεγάλα καστανά μάτια τῆς προϊσταμένης
ἀδελφῆς Εἰρήνης λαφριά θλίψη πάει κ' ἔρ-
χεται.... Ἄλλά ἡ ἀδερφή Εἰρήνη κάνει πὼς
χαμογελά.

—Ἀπόψε ἀδερφάκια, θὰ κάνουμε γιά
καλά παρέα,.... λέει μὲ τὴν ἠγεροὴ γλυκειά
τῆς φωνῆ. Ποιὰ θέλετε ἀπ' ὅλες μας νά
μείνῃ ἐδῶ νά περάσῃ, νά περάσῃ τὸ σκο-
τιάδι νᾶρθῃ ἡ ἀγῆ; Τις τελευταῖες κου-
βέντες τίς ψιθυρίζει χαϊδευτικά καί κάνει
ἀγῶνα νά γελάσῃ....

Ὁ Θανάσης νοιώθει ἕνα πλάκομα στὴν
καρδιά. Ἄλαφρὸς ἰδρώτας διαπερνάει τὸ
κορμί του.

—Μπορεῖ... μπορεῖ κανεὶς ἔτσι, χωρὶς νά
τὸ προαισθανθῇ; ἀδελφή, ρωτάει δυνατὰ
καί σφογγίζεται.

—Ζηλεύω τὴ φαντασία σας,.... ἀποκρί-
νεται κείνη καί δείχνει ἀόριστα τὸ διπλανὸ
σύντροφο.

Καθὼς ἔρχεται στὰ σγκαλά του, παρα-
ξενεῦεται πολὺ, πού βλέπει τὸ διπλανὸ σύν-
τροφο νᾶχη θολές κ' ὀλάνοιχτες τίς χάν-
τρες τῶν ματιῶν του. Ἡ ἀδερφή μὲ τὸ
χερῶκι τῆς ἀκούει τὸ σφιγμὸ του. Ἐχει
σύρει τὸ τραπέζακι μὲ τὰ τριαντάφυλλα ἐ-
κεῖ κοντά.

—Εἶστε κουρασμένοι; τὸν ρωτάει ἀπα-
λά.

—Λέν... δὲν δούλεψα,.... ἀκούγεται μι-
σοσβυσμένη ἡ δική του φωνή.

—Ἐ, ὄχι, νά μὴ στενοχωριέστε γι' αὐτό.

—Ποιός... ποιός θὰ κἀνῃ μουσική τὰ
λόγια, τὰ λόγια τῆς ψυχῆς.... ἀδερφή;....

—Ποιός ἄλλος, ἀπὸ σᾶς, τὸν καλλιτέχνη!
ψιθυρίζει συγκινημένη... Γίνεται σιγή. Ἡ
καρδιά πάλι τοῦ Θανάση πάει κ' ἔρχεται.
Τὰ μάτια του βουρκώνουν, γιὰτὶ ἔτυχε πᾶ

λίγο νὰ μάθῃ, τί θὰ πῆ ἀγάπη. Μερικὲς ἀδερφὲς ἐδῶ νὰ ἔχουν ἀποθέσει τὴν καρδιά τους στὰ χουσαῖ της ἄτια. Τῆς προισταμένης, πού στέκει ἐκεῖ μὲ τὴ λαφριά θλίψη κι' ἀφουγκράζεται τοὺς παλμούς τοῦ συντρόφου, εἶναι καιρὸς πού ἄκουσε τὴν ἱστορία. Κοπέλλα σπουδασμένη, στὴν πλεχτικὴ τεχνίτρα, πῆρε κάποια στιγμή τὴν ἀπόφασιν, νὰ τὴν ἀπόφασιν, νὰ ξεφύγῃ ἀπ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ χρώματα γιὰ ν' ἄρθῃ λευκὸ περιστέρι ἐδῶ, νὰ φροντίξῃ τίς λαθοματιές. Κι' ἂν δὲν ἦταν ἡ ἀδερφή Ἄννα, πού εἶχε δροσοπηγὴ μέσα της τὴν πίστι, νὰ τοῦ πῆ γιὰ τὸ Γολγοθᾶ, νὰ τοῦ ριζώσῃ λίγο τὴν Ἀνάστασι, ποιὸς, ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τοῦ σαλαγιάσῃ τὸ φόβο;

— Δροσαγέρι στὴν ἔρημο... παραμιλάει μοναχὸς του.

— Ἐνα σταυρὸ, ἀδελφὴ!... Ξανακούγεται σβυστὴ ἢ φωνὴ τοῦ συντρόφου. — Ἀνάψτε λίγο τὸ καντήλι...

Ἀγέρας-ἀφρός, ἀπαλοχάνεται μονομιᾶς ἢ ἀδερφή. Καὶ σὲ μιὰ στιγμή ξανάρχεται, μ' ἕνα σταυρὸ στὰ χέρια. Σκύβει καὶ βάζει λάδι στὸ ποτήρι τοῦ καντηλιοῦ, φτιάχνει προσεχτικὰ τὴ χοιτάρινη κάρτρα. Ἡ μικρὴ φλόγα του λὲς καὶ σκορπάει ἕνα χᾶδι ὀλοῦθε.

Τὸ χέρι τοῦ συντρόφου, τὸ ἀδύνατο κοκαλιάρικο χέρι, ἀργοσηκώνεται, κάτι πάει νὰ δείξῃ. Ἡ φωνὴ ὀλοένα κι' ἀργοσβύνει.

— Λίγο, λίγο... πιὸ χαμηλὰ τὸ προσκέφαλο... ἀδερφοῦλα...

Κι' ἔλειπα πάλι:

— Ὡρα καλὴ... ὁ Θεὸς μαζί!...

Τὸ χέρι λέρφει ἄτονο καὶ τὰ μάτια μαργόνουν θολωμένα.

Ἡ ἀδερφή, σταυροκοπέται, δακρῶζει.

— Πάει... σὰν τὸ πουλάκι πέταξε, καταφέρνει μὲ τὴ γλυκειὰ της φωνὴ νὰ ψιθυρίσῃ.

Ἀνοίγει διάπλατα τὰ δικὰ του μάτια. Ναι, ἔχει σηκωθεί καὶ βουδὸς ἀκούει τοὺς χτύπους τοῦ μικροῦ του ρολοιοῦ. Ἡ ἀδερφή δὲν εἶναι πιά ἐκεῖ. Ὁ νεκρὸς ὁ σύντροφος, ὁ σύντροφος πού χαμογελοῦσε καὶ περιμένε, νὰ μὲν ἀνήητος... χωρὶς, χωρὶς πια κάτι νὰ λῆ... Ἡ ἀρρώστεια, ἡ ἀρρώστεια!... συλλογιέται. Ἡ ἀρρώστεια πού ἔρ-

χεται νὰ βασανίσῃ, νὰ φέρῃ στὰ μάτια τὸ θάνατο, τὴν ἀγάπη.

— Πῶς γίνεται νῆχῃ τόση κακία, κανεῖς; φωνάζει ξαφνικὰ μέσα στ' ἀναφυλλιγὸ του....

★

— Ἡ ἀρρώστεια, σ' ἔκανε φιλόφρονα... χὰ, χὰ, χὰ!... λέει καὶ κάνει τάχα πὼς ξεκαρδίζεται ὁ κύρ-Ἀλέξης ὁ ὑφασματέμπορος: Σουστεῖλα κι' ἐκεῖνες τίς κυρίες πού μαζεύουν γιὰ τὰ ὄφρανοῦλα... Ὁ Θανάσης ὁ Δάρμας ἀπ' τὸ ταμεῖο τοῦ χρωματάδικου, πού τὰ ράφια δὲν εἶναι, ὅπως πρῶτα, γεμάτα, κάνει πὼς δὲν ἀκούει. Μπροστὰ του ἔχει μιὰ μαυροντυμένη ξερακιανὴ γερόντισσα, κείνη τὴ γερόντισσα, πού ὁ γιοῦς της ὁ Ἀντώνης, ὁ ὑπάλληλος εἶναι στρατιώτης.

— Πάρε κι' αὐτὰ κι' ἀγόρασε λίγο μαλλὶ περισσότερο... Πῆξε καιμιὰ περίσσια φανέλλα καὶ γράφτου νὰ δώσῃ σὲ κἀνα φαντάρο πού δὲν ἔχει... λέει ἀργὰ καὶ σταθερὰ, κοκκινίζοντας.

— Ἐμαθα πὼς πῆρες κείνο τὸ μῦξικο τῆς κυρᾶ-Παγῶνας πού πέθανε, κι' ἀνάλαβες νὰ τὸ βάλῃς σὲ σχολειό, νὰ τὸ κινήσῃς προφασσοῦ,... Ξαναλέει εἰρωνικὰ ὁ κύρ Ἀλέξης. Ἐ, φαίνεται, πᾶς σίγουρα λοιπὸν ν' ἀγιάσῃς...

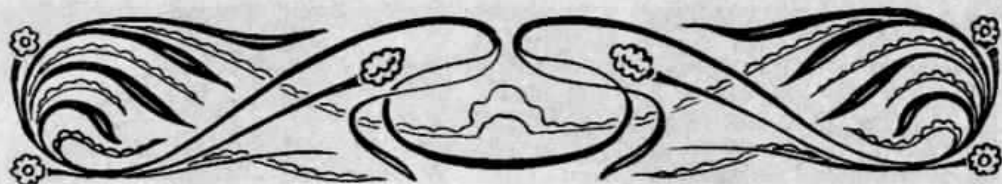
Τὸ βλέμμα τοῦ Θανάση τοῦ Δάρμα, πλανιέται λεύτερο πέρα, μακρὰ...

Προχωρημένο καὶ πάλι φθινόπωρο. Ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ὄλο καὶ ταξιδεύουν πουλιά, πού ἴσως νᾶναι πελαργοί, ἴσως νᾶναι ἀπὸ τὴ θάλασσα γλαρόνια. Ἀπὸ πέρα ἀχνακούγονται οἱ ἦχοι τῆς ρομβίας.

— Ἡ βροχὴ... ἡ βροχὴ πού χτύπησε καὶ μάτωσε τὴν καρδιά... κι' ἔγινε λαξεύτρα... ψιθυρίζει ὕστερα ἀπὸ λίγη σιγὴ. Τὰ μάτια του γυαλίζουν. Ὁ κύρ-Ἀλέξης κουνᾶ θλιβερὰ τὸ κεφάλι του.

— Τί κρίμα λέει σιγανὰ.

Καὶ καθὼς μακροαίνει σκυφτός, ἴσως νὰ συλλογιέται, πὼς ὁ γείτονας ὁ χρωματέμπορος, σίγουρα ἔχει χάσει τὰ συλλοιὰ του. Ποιὸς τᾶχασε ὅμως καὶ ποιὸς τὰ βρῆκε;

ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΚΥΡΙΟΥ ΗΛΙΟΚΑΥΤΟΣ

Λίγο και θα ξεστράτιζε τη νύχτα κείνη,
τη θερμή νύχτα του Αυγούστου
άπέναντί του έστεκε, με ύποσχέσεις άπειρες ή άμαρτία.
Φριχτά κι' ώραία τὰ μάτια της,
σάμπως σμαράγδια σπίζιζαν
στό σεληνόφως.
Μά πίσ' από τη λάμψη τους τού τάφου κρύο και ζόφος.

Λίγο ακόμη,
κι' ένας Δημᾶς θάταν κι' αυτός, τού νῦν αἰῶνος.
Λίγο,
κι' ὅλα θὰ τάχανε, θάμενε μόνος.

Λόγια γλυκά,
σάν τὰ γκρενά, τού πόθου, ρόδα, τὰ φλεγόμενα
σέ ὀστρούς άνομίας.
Λόγια πυρά καΐγαν τὰ χείλη του
κι' ἡ άμαρτία τού μιλοῦσε:

«Πές μου λοιπόν τί θές;
«' Αν βῶς σέ κάνω Νάρκισσο, σέ χίλια, μέσα, κάτοπτρα'
«Μέ χάρδια ρόδινα αν τὸ θέλεις θά σέ ντύσω.
«Κι' αν πάλι θές σέ κάνω ποιητή'
«κι' ὡς 'Ηγερία φιλήδονη μ' ἕνα φιλί, μεγάλο σάν τὸ θά
νατο,
«τὸ στόμα σου
«μ' ανείπωτα τραγοῦδια θά σφραγίσω.
«πές μου λοιπόν τί θές;

Λίγο ακόμη,
ἕνα ναί,
κι' ένας Δημᾶς θάταν κι' αυτός, τού νῦν αἰῶνος,
ἕνας Δημᾶς στῆς άμαρτίας τὴν άπόχη.

Μά κεῖ πού θάλεγε τὸ ναί,
'Αγωνιστῆς Κυρίου, ἠλιόκαυτος αὐτός,
γεμᾶτος τραύματα κι' οὐλές,
σάν ράπισμα τῆς πέταξε ἕνα: Ο Χ Ι.

ΜΑΖΙ ΣΟΥ, ΑΜΝΕ ΜΟΥ

Πέρασε τὸ πρωτὶ τῆς νύχτης μου
καὶ φθάσαμε στὸ μεσημέρι.
Καὶ πάλι, Ἄμνέ μου, θὰ βαδίσουμε
σφιχτά πιασμένοι ἀπὸ τὸ χέρι.

Μόνη εἶχα μείνει. Ἐν' ἀνθοπέταλο,
ξερριζωμένο ἀπ' τὸν ἀνθὸ του.
Ποιὸς, βλέποντάς το μὲς τῆ θύελλα,
δὲν ἔκλαψε τὸ θάνατό του;

Ἦλθες κοντά μου, καὶ μὲ κράτησες,
κι' ἐνῶ σπαρτάραγε ἡ καρδιά μου,
δικούς καὶ φίλους Σὺ μοῦ χάρισες,
καὶ σπόγγισες τὰ δάκρυσά μου.

Κι' ἐγὼ μ' εὐγνωμοσύνη ἀνέκφραστη
στάθηκα, Ἄμνέ μου, στὸ πλευρό Σου.
Νὰ μοιρασθῶ μαζί Σου πρόθυμα
καὶ τίς χαρὲς καὶ τὸ Σταυρό Σου.

Μὰ ἐδῶ, στὴν ἐποχὴ ποὺ φθάσαμε,
-μὲ τί λαχτάρα θὰ ἱκετέψω!-
Ἄναψε τὴ φωτιά τοῦ ζήλου μου,
θερμότερα νὰ Σὲ λατρεύω.

Ἐργάτις μὲς' στὸν ἀμπελῶνα Σου
ἀπ' τὰ χαράματα ὡς τὴ δύσι,
μεριά νὰ μὴν ἀφίσω ἀδοῦλευτη,
χωρὶς ὁ Ἰδρὼς νὰ τὴν ποτίση.

Ὠριμος πιά καὶ ὁ νοῦς κι' ἡ σκέψι μου
μέσα στὸ φῶς τοῦ πνεύματός Σου,
ἄρμονικά στὸ μεγαλεῖο Σου
κάθε τους ἔμπνευσι νὰ ὑψώσουν.

Κι' Ἐσὺ θ' ἀνοίξης τῆς σοφίας Σου
τοὺς θησαυροὺς νὰ μὲ στολίσης,
κι' ἀπ' τοὺς καρποὺς τῆς θείας Σου χάριτος
τὴν ἀγκαλιά μου νὰ γεμίσης.

Κι' ἔτσι, κρατῶντας με ἀπ' τὸ χέρι Σου,
μαζὶ θὰ φθάσωμε ὡς τὴ δύσι,
χωρὶς καμμιά τοῦ κόσμου δύναμι
νὰ δυνηθῆ νὰ μᾶς χωρίση.

ΣΟΥΣΑΝΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΥ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΧΡΙΣΤΟ

Ἀνέκδοτο ἄρθρο τοῦ Etienne Gilson, τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ «Ἑβδομάδα τῶν Καθολικῶν διανοουμένων», πού ἀρχίσει τήν Κυριακή 11 Ἀπριλίου, μέ τήν προεδρεία τοῦ Paul Claudel στό Καθολικό Ἰνστιτούτο, στό Παρίσι, ἐκλείσει τήν Κυριακή 18 Ἀπριλίου μέ τήν προεδρεία τοῦ Καρδινάλιου Suhard καί τήν παρουσία τοῦ Mgr Roncalli ἀποστολικῶ νουνιοῦ, στό ἀμφιθέατρο Ρισελιέ, στή Σορβόνη.

Τά ὀνόματα αὐτά, τόπων καί προσώπων, ἔχουν μεγάλη σημασία. Ἐπάρχει λοιπόν ἀκόμη στήν Εὐρώπη, αὐτή τήν διηρημένη, στήν Εὐρώπη μέ τοὺς τόσους φιμωμένους λαούς, ἕνας τόπος ὅπου οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς, ἐπιστήμονες καί διανοούμενοι κάθε τάξεως μποροῦν νά συγκεντρωθῶνται σέ δημόσιες συναθροίσεις καί νά τὸ κάνουν αὐτὸ ἀδιάφορα — μέ μίαν ἀδιαφορία ἄλλωστε θεληματική — σ' ἕνα ἐκκλησιαστικὸ ἴδρυμα ὅπου τόσο διανοούμενοι ὑπηρετοῦν τῆ Γαλλία καί σ' ἕνα ἄλλο κρατικὸ ὅπου τόσοι ἀπ' αὐτοὺς δὲν κοκκινίζουν καθόλου γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. Πρέπει νά τὸ εἶπῃ κανεὶς αὐτὸ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιατί ἀξίζει νά γίνῃ γνωστό: Ἡ Γαλλία εἶναι τώρα στὸν ἑαυτὸ τῆς τῆ χειροπιαστὴν ἀπόδειξι: πὼς αὐτὴ μένει γιὰ τὸ πνεῦμα χῶρα ἐλευθερίας.

Τὸ ἤξερε αὐτὸ ἡ Γαλλία ἀλλὰ ἴσως κι αὐτὴ ἡ ἴδια ἀκόμη δὲν ἤξερε ὡς ποῦ σημειοῦ ἡ χριστιανικὴ σκέψι εἶναι ἐκεῖ ζωντανή, πηγαία, τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀπὸ μιά κυβουτερημένη ἐπίδωσι: πὸ μόνον ἕνα τελευταίον «τετραγώνον» ἀπὸ πιστοῦς θά τὴν προστάτουν ἀπ' τὸν θάνατο. Ὁ κόσμος ἔτριξε στίς συγκεντρώσεις μέ τὸ σωρὸ. Πάνω ἀπὸ πεντακόσια πρόσωπα ἔμειναν ἀπ' ἕξ καί δὲν μπόρεσαν νά παρακολουθήσουν τὴν ἐναρκτήρια συνεδρίασι, ὅπου ὁ πρόεδρος τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ὁ κ Robert Schuman πὸ ἤρθε σάν ἕνας καθολικός κι αὐτοὺς κοντὰ στοὺς ἄλλους, δοκίμασε τὴν «surprise» πὼς δὲν κατάφερε νά μῆ παρὰ μόνον χάρι σέ μερικὰ ναυκινὰ μπράτσα πὸ τὰ ζωντάνευσ δυνατὴ καλὴ θέλησι.

Ὅσο ἐνθαρρυντικὴ κι' ἂν εἶναι ἡ προσήλωσι πὸ εἶδε τόσος πολὺς κόσμος, δὲν εἶναι ἡ προσήλωσι αὐτὴ τὸ πῶ σπουδαίον. Ἀρκεῖ νά ἴδῃ κανεὶς τὰ θέματα πὸ ἀναπτύχθηκαν τὴν ἑβδομάδα αὐτὴ γιὰ νά βεβαιωθῇ πὼς ἡ χριστιανικὴ σκέψι εἶναι σήμερα παρούσα σ' ὅλα τὰ πολιτικὰ μέτωπα, ἔτοιμη νά παρουσιάσῃ ἕνα τὰ προβλήματα πὸ ζητᾶνε νά λύσουν οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου καί ἰκανὴ νά δώσῃ τῆ θρησκευτικὴ λύσι: τους ἡ

νά προσδιορίσῃ τίς χριστιανικὰς προϋποθέσεις γιὰ μιά τέτοια λύσι. Πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου: Πὼς νά δώσουμε στοὺς ἀνθρώπους δικαιοσύνη, ἐξασφαλίζοντας δικαιοσύνη στοὺς λαούς μέ τὸν σεβασμὸ τῆς θείας δικαιοσύνης; Ἱατρικὴς ἐπιστήμη: Πὼς νά κάμουμε ὥστε ἡ ἱατρικὴ πὸ ἀπειλεῖ ν' ἀποξενώσῃ τὸν ἀνθρώπο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, νά βοηθήσῃ τὴν ἀπελευθέρωσι του; Φυσικὴς Ἐπιστήμη: Ποῖο εἶναι τὸ νόημα τοῦ μεγάλου φόβου πὸ αἰσθάνεται ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος μπροστὰ στήν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καί πὼς μπορεῖ νά κάψῃ ὁ φόβος αὐτό; Ἀνθρώπινες ἐπιστήμη: Πὼς νά ἐξασφαλισθῇ ἡ πνευματικὴ ἀνοικοδόμησι τῆς Εὐρώπης, πὼς νά ἐπικρατήσῃ κοινωνικὴ δικαιοσύνη μέσα σέ κάθε λαό, μέ τὴ διάδοση τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐκκλησίας, πὸ εἶναι οἱ ἀρχές τοῦ Εὐαγγελίου; Κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα αὐτά εἶναι καί μιά πρόσκλησι γιὰ δημιουργικὴ μεταρρύθμισι. Καί δὲν ἐσταμάτησαν στήν κριτικὴ ἡ σὸ γκρέμισμα τῆς πλάνης, ἀλλὰ ἐκύτταξαν νά προσδιορίσουν τὴν ἀλήθεια, πὸ αὐτὴ μονάχα εἶναι καί θετικὸ, αὐτὴ μονάχα εἶναι ἀξία νά διώξῃ τὸ κακό, ἐξασφαλίζοντας τὴν ἐπικράτησι τοῦ καλοῦ. Ποτὲ διδασκαλία αἰωνία δὲν ἐσημείωσε τόσο φωτεινὴ τὴν παρουσία τῆς καί ποτὲ δὲν ἔδωσε ἀμειώτερη ἀπάντησι στίς προσκλήσεις πὸ τῆς ἔστειλε μιά ὀποιαδήποτε ἐποχῇ.

Αὐτά εἶναι στοιχεῖα ἀντικειμενικὰ πὸ εὐκολα μπορεῖ κανεὶς νά δώσῃ καί στὸν ἄλλο νά τὰ καταλάβῃ τὸ πνεῦμα ὅμως μόνον ὅσοι ἦταν οἱ ἴδιοι παρόντες στίς συγκεντρώσεις αὐτὰς μποροῦν νά τὸ νοήσουν. Σ' ἐποχῇ πὸ ἡ μαρξιστικὴ προπαγάνδα προσπαθεῖ νά πείσῃ τὸν κόσμο πὼς ὁ κομμουνισμὸς εἶναι τὸ κόμμα τῶν διανοουμένων, χριστιανοὶ Γάλλοι ἀπὸ πολλά καί διάφορα πολιτικὰ κόμματα ἀλλὰ ἀπὸ μιά καί μόνῃ Ἐκκλησία, μπόρεσαν νά διαπιστώσουν, ἂν καί δὲν εἶχε παρὰ: κἂν ἀπὸ τὸν νοῦ τους νά δώσουν τέτοια ἀπόδειξι, πὼς δὲν ὑπῆρχε πνευματικὴ περιοχὴ ὅπου ὁ γαλλικὸς καθολικισμὸς νά μῆ βρίσκεται σ' ἀμύχανία ἐκλογῆς ἀνάμεσα σέ μεγάλα ὀνόματα. Ὅταν διαλέξεις ἡ συνομιλίαις προεδρεύονται ἀπὸ τὸν Paul Claudel ἡ ἀπὸ τὸν Δούνα de Broglie πὸ ἀντιπροσωπεύει τὴν Académie des Sciences καί τῆ Γαλλικὴ Ἀκαδημία, μπορεῖ κανεὶς νά εἶναι βέβαιος πὼς μέ τὸ νά ὁμολογῇ τὴν χριστιανικὴ πίστι ἀκόμη καί στὰ 1948, δὲν ἀποδιώχῃσι καμμιά ἀπὸ τίς μορ-

φές τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος στὴν Ἐπιστήμη, ἢ στὴν Τέχνη. Καθηγητὲς τῶν Κρατικῶν Πανεπιστημίων, γαιτροί, νομικοί, συγγραφεῖς, καλλιτέχνες, φιλόσοφοι ἔχουν μόνον Ἕλληλοι ἀλλὰ καὶ ξένοι ἀφοῦ ὁ Robert Spraight καὶ ὁ Romano Guardini μᾶς ἤρθαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γερμανία, ἔζησαν ὅκτις ἡμέρες ὅλοι μαζί τὴ χριστιανικὴ αὐτὴ ζωὴ τοῦ πνεύματος ποῦ ἦταν ἡ Ἱδία στὸ Παρίσι τὸν δέκατο τρίτον αἰῶνα καὶ ποῦ ξαναβρίσκεται πάλι στὸν εἰκοστὸν αἰῶνα σὺν μέσῳ στὸ φυσικὸ τοῦ κλίμα.

Τὸ ἀθθεντικὸ νόημα τῆς ἑβδομάδας αὐτῆς ἔλαμψε μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων, στὴ λειτουργία τῶν καθολικῶν διανοουμένων γιὰ τὴν εἰρήνην, ποῦ ἔγινε τὸ πρωτὸ τῆς Κυριακῆς 18 Ἀπριλίου στὴν καλῆ Μητρόπολι τῆς Notre Dame de Paris. Τὸ γενικὸ θέμα ὄλων τῶν ἡμερῶν ἦταν «Οἱ διανοουμένοι μπροστὰ στὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ». Εἶδαν λοιπὸν, τὸ πρωτὸ ἐκεῖνο, γιὰ ποιὸν Χριστὸ ἐπρόκειτο: Ὅχι γι' ἀφηρημένους φιλοσοφικὰς διδασκαλίαις, ἐρημητικὰς ἢ δογματικὰς θεωρίαις, ἀλλὰ γιὰ τὸ πρόσωπό Του τὸ Ἱδίον, τόσο ζωντανὸ καὶ παρὸν σήμερον μέσα στὴν Ἐκκλησίαν Του, ὅσο καὶ τότε, ἐδῶ καὶ εἰκοσι αἰῶνες πάνω-κάτω, στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλῆμ ἢ στὴν κορυφὴ τοῦ Γολγοθᾶ. Κι' ὅμως χωρὶς λόγο. «Μέσα στὶς τόσες γνώμας τόσο διαφορετικῶν συγγραφέων γιὰ τὸ τί εἶναι ἡ ἀληθινὴ σοφία, λέει ὁ Ἅγιος Θωμᾶς, ἡ γνώμη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἶναι μοναδικὰ σταθερὴ καὶ ἀληθινή. Εἶναι ὁ Χριστὸς δύναμις Θεοῦ καὶ σοφία Θεοῦ, ποῦ ὁ Ἱδιος ἄλλωστε τὴν ἔκαμ σοφία γιὰ μᾶς».

Ποῖος δὲν θ' ἀναγνώριζε ἐδῶ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου; Εἶναι πάντα ἀληθινὰ καὶ τὸ ἀνώτερον μάθημα ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἑβδομάδα αὐτὴ τῶν Καθολικῶν διανοουμένων, χωρὶς ἀμφιβολία θὰ εἶναι γιὰ ὄλους ὅσοι τὴν ἔζησαν τὸ ἀκόλουθο: Στὴ γῆ τῆς Γαλλίας καὶ σ' ὅλο τὸν Κόσμο, ἡ παρουσία τοῦ Ἱδίου τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ποῦ δίνει ζωὴν.

ETIENNE GILSON
Τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀντιγόνης Μεταξᾶ: Παιδικὴ Ἀνθολογία, ἐκδοτικὸς οἶκος Ν. Ἀλικιώτη καὶ Γιοί.

Ἐνα πετυχημένο παιδικὸ βιβλίο εἶναι μιά χαρὰ γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους. Τροφοδοτεῖ τοὺς μικροὺς καὶ ξανανίωσι καὶ ξεκουράζει τοὺς μεγάλους. Σ' ὄλους φέρνει χαρὰ μὲ τὴν παρουσία του ἕνα καλὸ παιδικὸ βιβλίο. Μόνον ποῦ εἶναι δύσκολο καὶ δυστυχῶς σπάνιον νὰ πετύχῃ ἕνα βιβλίο γιὰ παιδιά. Λιγοστὰ εἶναι τὰ βιβλία ποῦ ἱκανοποιοῦν πράγματι τὴν ἀνάγκην τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ. Ὁ χρόνος, ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ τυπωμένου καὶ εἰκονογραφημένου χαρτιοῦ ποῦ κατὰ καιροὺς δῆθεν ὡς παιδικὸ βιβλίο γεμίζει τὰ βιβλιοπωλεῖα, ποὺ λίγες σελίδες ἔχει

σεαστῆ. Τὰ βιβλία ποῦ ἔχουν οὐσιαστικὰ συμβάλει στὴν διαμόρφωσιν τοῦ κόσμου τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδιοῦ εἶναι πάρα πολὺ λίγα. Τὸ φαινόμενο εἶναι παγκόσμιον κι' ἔχει ἀποκλειστικὰ ἑλληνικὸ πρόβλημα.

Γι' αὐτὸ σὰν δὴ κανεὶς τὴν πρόθεσιν ἐνὸς συγγραφέως, ἐνὸς ἐκδοτοῦ νὰ κἀνῃ σωστὴ δουλειὰ σχετικὰ μὲ τὴν προσπάθειαν νὰ τροφοδοτηθῇ μὲ κάτι ὀχιές τὸ παιδί φυσικὸ εἶναι νὰ μὴν εἶναι ἀδιάφορος καὶ ψυχρὸς. Καὶ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν ἀναμφισβήτητα τὴν κλίνει μέσα τῆς «Παιδικῆς Ἀνθολογίας» τῆς κ. Ἀντιγόνης Μεταξᾶ. Ἀπ' ὅλας τὴς ἀνάλογες συλλογῆς ποιημάτων γιὰ παιδιά τὸ βιβλίο τῆς κ. Μεταξᾶ, ποῦ τόσο ἐπιμελημένα μᾶς παρουσίασε ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος τοῦ κ. Ἀλικιώτη, εἶναι ἡ πιὸ σωστὴ κι' ἡ πιὸ προσεγγμένη δουλειὰ. Ὅλα, ἀπ' τὴν καλὴ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ βιβλίου, ποῦ κατατάσσει ὅλο τὸ ὄλικὸ σὲ τρία μεγάλα κεφάλαια — ποιήματα τῆς Πατρῆδας, τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φύσεως καὶ ζωῆς, — τὸ καλὸ ἀνθολόγημα τοῦ στίχου, τὸ κατασταλαγμένο ἐξιδίαισμα, μέχρι τὴν καλὴν στίξιν καὶ τὸ εὐκόλομα-ταχείριστο καὶ συστηματικὸ εὐρητήριο, ὅλα δείχνουν τὴν προσπάθειαν ποῦ καταβλήθηκα νὰ δοθῇ στὸ παιδί ἕνα καλὸ βιβλίο. Ἐὰν εὐρήματα σπουδαία μορεῖ νὰ λογαριασθῶν τὰ εἰκοσιδύο δημοτικὰ καὶ τὰ δώδεκα Σολωμικὰ, μαζί μὲ τὰ καλλίτερα τοῦ Πολέμη καὶ τοῦ Δροσίνῃ. Μειονέκτημα ὅμως ἀποτελεῖ αὐτὸς ὁ ὑπερβολικὸς φόρτος τῶν Παλαμικῶν-Παλαμῆς καὶ Σικελιανῶν, ὅσο κι' ἂν τοὺς ἀγαπᾶς, δύσκολα πλαισιώνονται σὲ παιδικὴ ἀνθολογία. Μειονέκτημα ἀποτελεῖ κι' ἡ ἄτονη ἢ ἀψυχὴ ἢ χωρὶς ἐνότητα καὶ καλαιστοητικὴ συνοχὴ εἰκονογράφου τοῦ βιβλίου.

Ἰπάρχουν ὅμως οἱ βασικὰς ἀδυνατεῖς πλευρᾶς γιὰ τὴς ὅποιες θὰ πρέπη ἀπ' ἀρχῆς νὰ τονισθῇ πὺς δὲν πολυευθύνεται, γι' αὐτὰς ἡ κ. Μεταξᾶ. Τί νὰ κἀνῃ ὁ ἀνθολόγος βταν τὸ ὄλικὸ ποῦ ἔχει νὰ ἐπιλέξῃ — ἔστω καὶ τὸ ποῖο ἐκλεκτὸ ποῦχει νὰ παρουσιάσῃ ἡ νεοελληνικὴ ποίησις — μὲ μεγάλη προσπάθειαν, μὲ πάρα πολὺ συμπῆσις μορεῖ νὰ ἀξιοποιηθῇ καὶ νὰ γίνῃ ποιητικὸ ὄλικὸ κατὰλληλο γιὰ παιδιά: Ὅλοι μας γνωρίζομε πὺς ἀπὸ τοὺς νεοελλήνας στιχοῦργοις πολλοὶ λίγοι πρόσεξαν τὸ παιδί. Εἶναι γνωστὸ πὺς καμμίαν γνωστὴν φέρμα τῆς ποιήσεως μας δὲν καταδέχτηκε, ἢ δὲν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκην, νὰ ὑπηρατήσῃ τὸ ποίημα μὲ τὴς παιδαγωγικὰς ἀπαιτήσεις, νὰ ἐργαστῇ κάπως συστηματικὰ μὲ τὸ δούλεμα τοῦ παιδαγωγικοῦ μύθου, μὲ τὸν στίχο ποῦ θᾶχε γιὰ πρόθεσιν του νὰ θρᾶψῃ τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ.

Ὅσα νεοελληνικὰ ποιήματα θεωροῦνται «παιδικὰ» δὲν γράφτηκαν εἰδικὰ γιὰ τὸ παιδί, ἀλλὰ ἢ θεματογραφία τους τὰ κάνει νᾶναι κατὰλληλα γιὰ παιδιά. Ἐνα ζωντανὸ παραδειγμα τὰ θρησκευτικὰ παιδικὰ ποιήματα, ποῦ ἡ Κα Μεταξᾶ ἔχει ἐπιλέξει καὶ μ' αὐτὰ φτιάχνει τὸ δεῦτερον ἀπὸ τὰ τρία κεφάλαια τῆς συλλογῆς τῆς. Τὰ περισσότερα ποιήματα τῆς «Θρησκείας μας» δὲν

γράφτηκαν γιά νά πληρώσουν παιδαγωγικές ανάγκες ἀλλά γιά νά ὑπηρετήσουν τήν ἐπικαιρότητα. Ὁφείλουν τήν ἐμπνευσί τους στό ἡμερολόγιο. Τίς μεγάλες γιορτές, ἀήμερα τῶν Χριστουγέννων, τοῦ Ἀγ. Βασιλείου, τοῦ Ἑλλάγγαλιμοῦ τήν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν τῆς Δαμπρῆς καί τίς ἄλλες σκόλες, ἡ ἐφημερίδα, τό ἔντυπο, τό περιοδικό ἢ ὁποιαδήποτε γιορτή ἀπαιτοῦσε ἕνα ἐπικαιρο ποίημα. Κι' ὁ ποιητής, πού δέν μπορεί νά ἀφίση ἀνεκμετάλλευτη τήν εὐκαιρία ἐθαζε μπρός τῆς στιχοπλοκίας τήν μηχανή καί κατασκευάζε τό κατάλληλο γιά τήν περίστασι ποίημα. Ἀυτό τό περιστατικό ποίημα πού «πετᾶντι καλάμη» γράφτηκε ἐπεισοδιακά, τό πῆρε ὁ δάσκαλος, τό πῆρε ὁ ἀνθολόγος καί μ' αὐτό σάν ὄλικο ἐφταίξε τήν «παιδική» του ἀνθολογία. Ἔτσι ὅλα τὰ «θρησκευτικά» ποιήματα τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως δέν τὰ ἐδημιούργησε ἡ συγκίνησι, ἡ βαθειά καί πηγάδι συγκίνησι τῆς ψυχῆς, παρά ἡ ἡμερολογιακή εὐκαιρία. Ἐπόμεινε λοιπόν ὅλα αὐτά τὰ ποιήματα, πού ἡ ἐμπνευσί τους ξεπερνᾷ τό καθῆφι τῆς χριστιανικῆς γιορτῆς, νά μὴν ἔχουν μέσα τους ἔκτασι καί βάθος, νά εἶναι ἐπιδαμνικά περισσότερο ποιήματα ἡθογραφικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, παρά ἔκφρασι χριστιανικῆς ζωῆς καί θρησκευτικό βιώματος. Τήν ἀπλότητα τῆς χριστιανικῆς συγκινήσεως τήν τόσο καταληπτή ἀπ' τό παιδί, τήν ἀντικαθιστᾷ ἡ μεγαλοστομία ἢ μελοδραματικῆ στιχογραφικῆ κορῶνα πού καμιά παιδαγωγικῆ ἀνάγκη δέν ἐξυπηρετεῖ καί πού δέν μπορεί βέβαια νά χαρακτηρισθῆ πνευματικῆ τροφοδοσία τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ. Γι' αὐτῆ καί στήν ἀνθολογία τῆς Κας Μεταξᾶ, ἀπό τὰ σαράντα τόσα θρησκευτικά ποιήματα, ἅμα ἐξωρίσθη τό θαυμασιό ἐκείνο «Σαββατόβραδο» τοῦ Βικέλα, τὰ δύο τρίτα πηγάδι λαϊκά, «τό ἐκκλησιαστικόν» τοῦ Ἀγγ. Βλάχου, τήν «Διπλῆ Γιορτή» τοῦ Βερίτη, τήν προσευχή τοῦ Σπεράντζα καί ἴσως δύο τρίτα ἀκόμη, ὅλα τ' ἄλλα, ὅπως ἦταν ἐπόμεινο, εἶναι στεγνά ἐπεισοδιακά, χωρὶς πραγματικό παλμό καί χριστιανικὴ οὐσία.

Κι' ὅτι συμβαίνει μὲ τό θρησκευτικό ποίημα τό ἴδιο, ἀλλά σέ λιγώτερο βαθμό, γίνεται μὲ τό πατριωτικό παιδικό ποίημα πού κι' αὐτό κατά τό μεγαλύτερο του ποσοστό στήν ἐπικαιρότητα ὀφείλει τήν ἐμπνευσί του. Ἐδῶ μάλιστα τὰ μεγάλα λόγια καί οἱ μελοδραματικοί εἶναι πῶς ἀφθονοὶ καί ἐξεζητημένοι. Κι' ὅσα ἀκόμα ἀπὸ τὰ γνωστά παλῆα πατριωτικά ποιήματα τῶν ποιητῶν μας εἶνε παιητικό καί πραγματικό ἀποτελεσμα ἀγνῆς πατριωτικῆς ἐμπνεύσεως γράφτηκαν γιά μεγάλους καί δέν ἔχουν ὅπ' ὄψι τους, δέν μπορούσαν νάχων, τήν παιδαγωγικῆ ἀνάγκη. Δέν ἔχουν πολλές φορές τήν ἀπλότητα πού ὀφείλει νάχῃ τό ποίημα πού ἀπευθύνεται στήν παιδική ψυχῆ. Εἶναι κατάλληλα γιά τὰ παιδιὰ λόγῳ τῆς θεματογραφίας τους. Κι' ὅμως τὰ ποιήματα πού τὰ περισσότερα εἶναι ἀπὸ τόν καιρό τῶν παπποῦδων μας γνωστά—καμιά σημαντικῆ καί οὐσιαστικῆ ἀνακαινιστικῆ συμβολῆ στόν τομέα αὐτόν δέν ἔχει νά προσφέρῃ ἢ νεώτερη ποιήσι—

μὲ τὸν ἐνθουσιαστικό τους τόνο πολλά προσέφεραν κι' ἐξακολουθοῦν νά προσφέρουν σάν ποιήματα πού ἀποτελοῦν τήν σπονδυλική στήλη τοῦ προγράμματος καθὼς σχολικῆς γιορτῆς. Μά τό πρόβλημα τῆς παιδικῆς ποιήσεως, τῆς ποιήσεως πούχε ἰσχύϊ σάν σκοπὸ κι' ἐπιδιώξεις νά τροφοδοτήσῃ τήν ψυχῆ τοῦ παιδιοῦ δέν λύεται μὲ τό πῶς θά συλλέξουμε ὁποιοδήποτε ὄλικο γιά νά γεμίσομε μὲ τό πρόγραμμα τῶν σχολικῶν ἑορτῶν. Εἶναι κάπως βαθύτερο. Ἐχει τίς εὐθύνες του γιά παιδαγωγούς καί διανοουμένους. Κι' ἡ Κά Μεταξᾶ πού πέτυχε νά μᾶς δώσῃ τήν ἀριώτερη ἀπὸ τήν λογοτεχνικῆ ἀποψῆ ἀνθολογία ποιημάτων γιά παιδιὰ φαίνεται πῶς ἀναλογίζεται αὐτῆς τίς εὐθύνες καθὼς καί στόν πρόλόγῳ τῆς τονίζει: Σκοπὸς ἐνὸς παιδαγωγοῦ πού ὀφείλει τὸν ἑαυτό του δέν εἶναι νά μαζέψῃ μόνο τὰ ὀραιότερα ἀπὸ τήν ἀποψῆ τῆς τεχνικῆς καί τὰ τελειότερα τῶν πῶς ὄνυμαστων ποιητῶν μας δημιουργήματα καί νά τὰ παρουσιάσῃ σ' ἕνα βιβλίο σὲ μεγάλο σχῆμα. Τὸν σκοπὸ αὐτό τὸν ἐπιδιώκουν τὰ διάφορα «νεοελληνικά ἀναγνώσματα» τοῦ Γυμνασίου πού μ' αὐτὰ γίνεται ἡ εἰσῆγησι γιά νά γνωρίσῃ ὁ ἔφηδος τήν λογοτεχνία τοῦ τόπου του—ὅσο τό νά τροφοδοτήσῃ μὲ τό ποίημα τῆς ἀνθολογίας—τοῦ τήν παιδικῆ ψυχῆ τὸν 10, 12, καί 14 ἔτων πού διψᾷ νά γνωρίσῃ τό ἐκλεκτό καί τό ὄραιο, νά ψυχαγωγῆθῃ μ' αὐτό, ν' ἀνέβῃ σ' ἀνώτερες, σφαίρες καί νά κάμῃ κτῆμα του ὅτι: λυρικό, ἡρωϊκό καί ἠθῆλο ἢ τέχνη ἔχει νά τοῦ προσφέρῃ. Κι' ὅτι ἡ παιδικῆ ψυχῆ ἀναζητᾷ—πρέπει νά τό πάρουμε ἀπόφασι—δέν μπορεί νά τό δώσῃ ἢ μῦθοσ, ἐταν δέν προσέξῃ τῆς ἀληθινῆς πνευματικῆς ἀνάγκες τοῦ παιδιοῦ. Ὅσο καί νά πασχίσομε γιά ἐπιμελημένους ἀνθολογίας τήν στιγμή πού τό ὄλικο τῆς ἐπιλογῆς δέν βονθᾷ γιά νά καταρτισθῇ μιὰ «διδασκτικῆ» παιδικῆ ποιήσι ἢ προσπάθεια θά σπανιτᾷ πάντα τίς ἴδιες ἀνυπερβλητες δυσκολίες. Αὐτό πού χρειαζέται εἶναι ἕνα ποιητικό νέο ὄλικο εἰδικῶς γιά παιδιὰ πού καί τήν παιδαγωγικῆ σκοπιμότητα θά ὑπηρετῆ καί τὰ θέοφατα τῆς τέχνης θά θεραπεύῃ. Πρέπει ὅλοι νά ἀνασκουμπωθοῦμε γιά κάτι νέο, κάτι τό ἀναπλαστικό τό πνευματικῆ «δυναμικό» πού ἀπ' τήν ἀγάπη πρὸς τό παιδί θά ξεκινᾷ καί στήν βαρεία εὐθύνη τῆς ψυχικῆς τροφοδοσίας τοῦ παιδιοῦ θά καταλήγῃ. Γιὰ τήν δουλειὰ αὐτῆ χρειαζέονται ἐκλεκτοὶ ποιηταί.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

*

Για λᾶ τειας Σαράντη: Τὸ Βιβλίο τῆς Χαράς. Ἐκδόσεις «Ἄλφα» I. Μ. Σκαζίκου. Ἐπὶ Βιβλίο τῆς Χαράς, μιὰ σειρά ἀπὸ διηγήματα, πού μᾶς παρουσιάζει ἡ δις Γαλ. Σαράντη, μὲ ζωντάνια καί τέχνη γύρω ἀπὸ θέματα τῆς ζωῆς πού πάντα προκαλοῦν ἐνδιαφέρον καί συζητήσεις, εἶναι ἕνα βιβλίο πού δίνει ἀφορμὴ σὲ ὀρισμένες σκέψεις γιά τὴ γυναικεία πεζογραφία. Ἐχουν πολλὰ λαχθῆ τελευταία γιά τὴν γονιμότητα τῆς γυναικείας πεζογραφίας. Σ' ὅλον τὸν κόσμο φαίνεται πῶς οἱ γυναικὲς πού γρά-

φουν κατακλύζουν τὴν βιβλιοπωλικὴ ἀγορὰ ἀπὸ μυθιστορήματα καὶ νουβέλλες Χιλιάδες βιβλία ποὺ ἀφειλούνται ἐπὶ γυναικεία πένα κυκλοφοροῦν καὶ συναχθῶς καινούργια προαναγγέλλονται. Κι' ὅλα πολυσέλιδα καὶ μαγάλια. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ ποσότης μὰ κι' ἡ ποιότης ποὺ ἔχει ἐπιβάλλει τὴν γυναίκα σὰν λογοτέχνη, στὴν παγκόσμια πεζογραφία. Λένε πῶς ὀριστικά ἡ πεζογραφία περνάει ὅσο πάει ὁ καιρὸς, ἀπὸ τὰ ἀνδρικά χέ-ρια στὰ γυναικεία ταλέντα. Καὶ σήμερα μάλιστα μὲ τὰ συγγεόμενα ὄρια πεζογραφίας καὶ ποιήσεως καὶ μὲ τὴν τάσιν ν' ἀναζητιέται περισσότερο ὁ λυρισμὸς στὸ πεζὸ καίμενο παρὰ στὸ στίχο, ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ὑποστηρίζουν πῶς χάρις ἀπὸ γυναικεῖο γράψιμο ἡ σύγχρονη πεζογραφία εἶναι ποιητικώτερη ἀπὸ τὸν σύγχρονο στίχο καὶ ποιητικὰ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν παλαιότερη παραγωγή.

Ἐπανάστασις λοιπὸν στὰ γράμματα, ἐπανάστασις ποὺ δείχνει πόσο ἔχουν ἀλλάξει τὰ πράγματα στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ δείχνει ἐπίσης πῶς ἔλειψε ἀπὸ τὴν σύγχρονη λογοτεχνία ὀριστικά τὸ ἥρωϊκὸ πνεῦμα παλαιότερων χρόνων. Σήμερα οἱ γυναίκες ποὺ γράφουν ἔχουν μεγάλο ἀναγνωστικὸ κοινὸ. Ἀυτὰ βέβαια προκειμένου γιὰ μιὰ Pearl Buck καὶ μιὰ Margaret Mitchell. Ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅμως τῆς Σέλλμας Ἀνγκερλεφ ἡ γυναικεία πεζογραφία, μὲ τὴν ν' ἀφίση μάλιστα τὰ εὐκόλα ρομάντζα καὶ τὴς προχειρό-λογες αἰσθηματολογίαις ἔδειξε ὅτι εἶχε τὴ δύνα-μι νὰ ἐπιβληθῇ στὸ μεγάλο κοινὸ. Τὰ τελευταία χρόνια τὰ Νόμπελ τῆς φιλολογίας πολὺ συχνὰ γυναίκες τὰ παίρνουν. Πρὶν τρία χρόνια τιμήθηκε μὲ τὸ ὄνομαστὸ αὐτὸ βραβεῖο ἡ Χιλιανὴ Gabriella Mistral, παλαιότερα ἡ Pearl Buck καὶ ἡ Sigrid Undset. Σήμερα ἡ Mitchell, μὲ τὸ μοναδικὸ της αὐτὸ «Ὅσα παίρνει ἔ ἀνεμος» ἔχει ἀξασφαλίσει χιλιάδες δολλαρίων εἰσόδημα κάθε χρόνο. Καὶ ἡ Sally Salmminen, μὲ τὴν «Katrina» της, θεωρεῖται ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ταλέντα τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς γιὰ τὴν Pearl Buck ποὺ τὰ θέματά της πάντα γύρω ἀπὸ τὴν δύσκολη ζωὴ στὴν Κίνα περιστρέφονται καὶ τὴν Sigrid Undset ποὺ τὰ περίφημα βιβλία της γύρω ἀπὸ τὸν ποιητικὸ κόσμον τῆς Μσαιωνικῆς Εὐρώπης τοῦ Βορρᾶ, τόσο ἐπιτυχία ἔχουν σ' ὅλον τὸν κόσμον.

Κι' ἡ δική μας ἡ ἑλληνικὴ γυναικεία πεζογραφία χωρὶς βέβαια νάχη φθίσει στὴν ἐπιτυχία καὶ στὴν σοφρότητα μὲ τὴς ξένες κατακτήσεις παρουσιάζεται ἀνθοοσα. Πολλές νέες λογοτέχνιδες παρουσιάζονται κι' ἄρκετὰ βιβλία ἔρχονται σὲ φῶς. Τὸ ὕψος τους δὲν εἶναι χωρὶς ἀξιώσεις καὶ τὸ γράψιμό τους δὲν εἶναι τυχαῖο καὶ φτηνὸ. Προσόντα λυρισμῷ, λεπτότητα, καλοπροσεί-μένη φράσι· ἤρεμη περιγραφή καὶ ἔκφρασι διαθέτουν ὅλα σχεδὸν τὰ γυναικεία ταλέντα ποὺ τελευταία παρουσιάστηκαν. Ἡ ὀδισιατικὴ ὅμως ὑπόστασις τους, ἡ γενικώτερη σαρκρῆσι τῆς προσωπικότητός τους βρίσκονται σὲ μειονεκτικὴ μοῖρα. Τὰ θέματα τους εἶναι ρηχὰ. Δὲν ἔχουν

νὰ ποῦν τίποτα τὸ μεγάλο. Ἐραισιποιημένα, ἐξευγενισμένα ρομάντζα εἶναι τὰ περισσότερα πεζογραφήματα τῶν γυναικῶν ποὺ γράφουν. Καλὸ τὸ γράψιμο, ὠρατὸ τὸ στυλ, ἀλλὰ τί νὰ τὸ κἀνῃς ὅταν σκορπίεται, ὅταν σπαταλιέται ἄσκοπα, σὲ μικρόπνοες, ἰδιωτικῆς σημασίας ἐμπνεύσεις, ποὺ μόνον ἕνα πολὺ μικρὸ σὲ ἀριθμὸ κόσμον κι' αὐτὸν κάπως ἀρρωστημένον, μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσουν;

Βέβαια εἶναι ποιητικώτερα καὶ εὐγενικώτερα αὐτὰ τὰ νεώτερα εἰδυλιακὰ πεζογραφήματα. Ἐχουν ὀλόεστα ἐγκαταληφθῆ ἀπὸ τὴς σύγχρο-νες πεζογράφους οἱ ἄλλεινές, νατουραλιστικῆς ὀθῆς, βρώμικες σεφουλικῆς οσλίδες τῶν παλαιότερων ἑλληνίδων λογοτεχνῶν. Μὰ τί νὰ τὰ κἀνῃς, ὅταν βλῆσῃς σὲ κάτι τέτοια νὰ λιμνάζῃ ἡ λογοτεχνικὴ γονιμότης τῶν νεωτέρων ἑλληνίδων ποὺ γράφουν. Λυπᾶσαι γιὰ τὴν ὀσημερινῆς συνθήκας στὸν τόπο μας εἶναι τέτοιες ποὺ ἀπαιτοῦν νὰ μὴν καταπιάνωνται ἐκτὸς ἀπὸ τὴς ἀνα-ρέες αἰσθηματολογίαις καὶ φτηνοδουλείαις, τὰ ταλέντα, ποὺ προσοισμός εἶναι νὰ τραγουδῶσουν στὸ πεζογραφικὸ τους καίμενο μὲ ὀ,τι ἄλεκτο καὶ μεγάλο ἡ γυναίκα στὴν Ἑλλάδα ἔχει καρ-δίαι χάρις στοὺς ἥρωϊσμούς της καὶ στίς αὐτοθυσίαις στὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καὶ στοὺς μετέπειτα χρόνους. Χάρις στὸν γιομάτο χριστιανισμὸ πολιτιστικὸ ἔργο προνοίας — πρόνοια γιὰ τὸ παιδί, τὸν τραυματία, τὸν γενικώτερα πλησίον — ἡ μὴ διανοουμένη Ἑλληνίδα ἔχει ἀνεβῆ πολλὰ σκαλοπάτια. Καὶ δίπλα της περιμένει νάχη στὴν πορεία της καὶ τὴν Ἑλληνίδα τῆς πέννας. Οἱ συνθήκες αὐτές τῆς πρόσδου ἀπαιτοῦν νὰ μὴ βραδυπορῇ ἡ διανοουμένη μας, νὰ μὴ ὑπάρχη τόση ἀπόστασις ἀνάμεσα στὴν ἀπλή Ἑλληνίδα ποὺ μὲ τὴς θυσίαις της ἐπιτελεῖ πολιτισμὸ καὶ στὴν λογοτέχ-νίδα ποὺ ναρκισσέται γύρω ἀπὸ ἀνάξια πράγματα.

Αὐτῆς τῆς γενικώτερης σκέψης ἀθελα ἔφερα στὸ νοῦ τὸ διαβάσμα τοῦ «Βιβλίου τῆς Χαράς» τῆς δ. Γαλάττας Σαράντη. Ὅχι πῶς ἡ δὲς Σαράντη μὲ τὸ τόσο κατὰ τὰ ἄλλα ἐνδιαφέρον βιβλίο της εἶναι ὀπεύθυνος γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ποιῶ τῆς ἐργασίας τῶν ἑλληνίδων ποὺ γράφουν. Κάθε ἄλλο — τὸ πεζογράφημά της, ἄλλω-στε σὰν θέμα εἶναι πολὺ ὀλιγωρῆς ἐνοχλητικὸ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα. Διαλέπει ὅμως κανεὶς πῶς ἡ δημιουργός τοῦ «Βιβλίου τῆς Χαράς» θὰ μπορῇ περισσότερο ἀπὸ ἄλλα γυναικεία ταλέντα εὐκό-λωτερα νὰ τινάξῃ τὰ λιμνασμένα νερά καὶ νὰ τραβήξῃ μπρὸς γιὰ καινούργιους δρόμους. Ἡ δ. Σαράντη καὶ στὰ δυὸ κομμάτια τοῦ βιβλίου της — τὸ δευτερο μὲ τὸν τίτλο «Νάρκες» συμπληρῶ-ναι σὲ τόμο τὴς ὀγδονταῆς οσλίδας τῆς νουβέ-λλας — μὰ καὶ σ' ἄλλα μικρὰ καὶ μεγάλα διηγη-ματα ποὺ δημοσιεύονται στὰ φιλολογικὰ μας φύλλα, φαίνεται νάνα, παρ' ὀλο τὸ παγκινδι-ακὸ καὶ νακικὸ γράψιμό της, ἄνθρωπος πονεμέ-νος. Ἄνθρωπος δηλαδή ποὺ μὲ τὴν πείρα τοῦ πόνου καὶ τὸν ἔξυπνο καὶ τὸν φιλοσοφημένο στο-χασμὸ ποὺ διαθέτει, μπορεῖ εὐκόλα νὰ πιῆσι κάτι μεγάλο καὶ δυνατό. Κάτι ποὺ θὰ τῆς δῶσι

τὴν δυνατότητα νὰ οικοδομηθῆ βίωσιμος καὶ ἀξιόλογο ἔργο. Καὶ γι' αὐτὸ οἱ γενικῆς οὐκείφαις ποῦ ἀναποχέθησαν παραπάνω μποροῦν, νομίζομε νὰ τῆς εἶναι χρήσιμες γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν πλατειῶν ὀριζόντων καὶ τῆ δημιουργικῆ ἔμπνευσι.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

*

Τὰ βιβλία ποῦ κυκλοφορεῖ τὸ Ἰνστιτούτο Ἀνωκοδομήσεως — γνωστὰ καὶ ἀπὸ τὴν στήλη αὐτῆ — πολλὰς φορές δείχνουν τὴν προσπάθεια ποῦ τὸ Ἰνστιτούτο αὐτὸ καταβάλλει γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ τύπου μας σὲ καλύτερους δρους ζωῆς.

Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποῦ ἐρχεται νὰ συμπληρώσει πράγματι ἕνα κενὸ εἶναι δύο βιβλία τῆς σειρᾶς ἐκδόσεων τοῦ Ἰνστιτούτου ποῦ κυκλοφόρησαν Ἀγγλικά γραμμένα ἀπὸ τὸν κ. Κ. Δοξιάδη.

Τὰ βιβλία αὐτὰ «Such was the War in Greece» καὶ «Destruction of Towns and Villages in Greece» ἔχουν πολὺ μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ ἐκείνην ποῦ φαντάζεται ὁ ἀναγνώστης ὅταν ἀπλῶς διαβάξει τοὺς ἀρκετὰ χαρακτηριστικοὺς τίτλους τῶν.

Καὶ ἡ ἀξία τους αὐτὴ φαίνεται μόλις κανεὶς ἔρθει σὲ καλύτερη ἐπαφὴ μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέως ποῦ εἶναι ἀρκετὰ ἀντικειμενικὸ καὶ καθαρὸ. Ἡ ἀβίαστη περιγραφή καὶ ἡ τόσο «ντοκουμανταρισμένη» ἔκθεσι τῶν γεγονότων καὶ ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου στὴν Ἑλλάδα δὲν δείχνουν τίποτε ἄλλο παρά τὴν πραγματικότητά ἔτσι ὅπως τὴν ζῆ καθὲς Ἕλληνας σήμερα.

Σὰν φωνή, λοιπόν, τῆς πραγματικότητος θὰ μποροῦσαμε νὰ χαρακτηρίσωμε τὰ δύο αὐτὰ βιβλία τοῦ κ. Δοξιάδη ποῦ ἔχουν ἀκόμη μεγαλύτερη ἀξία γιὰτὶ, γραμμένα στὰ Ἀγγλικά, θὰ διαδραμοῦν ἀπὸ ὅλους ἐκείνους ποῦ θὰ θελήσουν νὰ ἀκούσουν τὴ φωνὴ τῆς Ἑλληνικῆς πραγματικότητος καὶ νὰ τὴν χρησιμοποιοῦσιν.

Δ. Σ.

*

Dr. Philippe Kressman, Humanisme médical contemporain et recherche d'une médecine chrétienne. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικῆ — Bordeaux.

«Νομίζομεν, ὅτι μεταξὺ ὄλων τῶν κλάδων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως καὶ ἐνεργείας, ἡ ἱατρικὴ, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἔχει ἀνάγκην κατευσυντηρίων ἀρχῶν, ἐλλείψει τῶν ὁποίων ἡ ἔρευνά τῆς δὲν θὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ μίαν ἔμπειρικὴν ψηλάφησίν τῆς» (Tonnement empirisme)...

Τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ καθηγητοῦ Rivière τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τοῦ Bordeaux, ποῦ ἀνέφερε εἰς τὸν ἐναρκτήριον τοῦ λόγον τὸν Ἰούνιον τοῦ 1943 ἐνέπνευσαν τὸν συγγραφέα τῆς ἀνωτέρω διατριβῆς, ἱατρὸν Ph. Kressman νὰ ἀσχοληθῇ

μὲ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ νὰ λάβῃ, ὡς λέγει εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς μελέτης του, θεοὶν ὀριστικὴν εἰς τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην, ἡ ὅποια δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρά μόνον ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὴν χριστιανικὴν Πίστιν. Ἐχὼν ὡς ὀδηγοὺς τοὺς διδασκάλους του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, περιβαλλόμενος ἀπὸ συναδέλφους οἱ ὅποιοι ζητοῦν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἐνότητά τῆς ζωῆς τῶν γύρω ἀπὸ τὴν Πίστιν τῶν, ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ ὄχι μίαν ἱστορίαν τῆς ἱατρικῆς ἀλλὰ τὴν προσωπικὴν του πεποιθῆσιν, τὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν ζῆται νὰ ἐξασφαλίσῃ. Διότι ὡς λέγει παρατήρησε ὅτι πολλοὶ χριστιανοὶ ἱατροὶ παρ' ὅλον ὅτι εἶναι πιστοί, κρίνον ὀκνηροὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πίστιν τῶν εἰς τὸ βεστιάριον εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἐργαστήριον τῶν. Δι' αὐτοῦ ὅμως τοῦ τρόπου χωρίζουν τὴν ζωὴν τῶν εἰς δύο μέρη, πράγμα ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν χριστιανικὴν Πίστιν.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς διατριβῆς ἀσχολεῖται μὲ τὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἱατρικὴν σύγχρονον διδασκαλίαν. Μετὰ ἐμπειριστικῶς ἀναλύσει τούτων θὰ ἀνέμνε κανεὶς, ὡς γράφει ἀπὸ αὐτὸν νὰ κάμῃ μίαν ἀπολογητικὴν μελέτην στηριζομένην ἐπὶ τῶν ἐκτεθεισῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν.

Ἄλλὰ ἡ χριστιανικὴ Πίστις δὲν δύναται νὰ συνδεθῇ πρὸς οὐδεμίαν φιλοσοφικὴν θεωρίαν, εἴτε αὐτὴ ὀδηγῆται ἢ ὄχι πρὸς τὴν γνῶσιν ἐνὸς Ἀνωτάτου ὄντος. Εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν ἡ παρατήρησις τοῦ κόσμου καὶ μόνον δύναται νὰ εἶναι ὁ δρόμος ποῦ ὀδηγῆται τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεὸν του, ὁ δρόμος ποῦ τὸν ἀνοψώνει. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποῦ ἐκμηθεύεται καθὲς ἀσπαστὴρ μίαν ἀναλογία χριστιανικῆς ἡ ὅποια θὰ ἐξῆται νὰ κάμῃ νὰ λεχθῇ ἀπὸ τὴν φύσιν ἐκείνου τὸ ὅποιον δὲν εὐρίσκειται παρά μόνον εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ.

Προχωρῶν εἰς τὴν μελέτην του ὁ Kressman ἐξετάζει τὰ γεγονότα καὶ τὰς διαφορὰς ἐρημνείας ποῦ ἀποδίδονται εἰς αὐτὰ ὑπὸ τὸ Φῶς τῆς Πίστews καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ τελικὸς σκοπὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι «τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός».

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης ὁ συγγραφεὺς εἰσερχεται εἰς τὴν ἔρευναν τῆς συγχρόνου ἱατρικῆς, τῆς ἐξελίξεως τῶν ἰδεῶν εἰς τὸ ἱατρικὸν σῶμα καὶ εἰς τοὺς ἀρρώστους.

Διαπιστώνει τὴν χρεωκοπίαν τοῦ ἱατρικοῦ ὀλισμοῦ καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης πρὸς μίαν νέαν ἀλλὰ καὶ πολὺ παλαιάν ἀντίληψιν περὶ ἀνθρώπου ἡ ὅποια ἐπιβάλλει τὴν δημιουργίαν μιάς ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπενδυσθῆσιν ἔχουν γραφῆι εἰς τὰ τελευταίως δημοσιευθέντα ἄρθρα τῶν αἰ «Ἀκτινισμὸς», τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὅπως ἀλληλεγγύη καὶ ἀξιαρέτου μὲ τὰς ἐκφράσεις ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ψυχικῶν καὶ ὀργανικῶν ἀπόψεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος, τοῦ ἀνθρώπου ὀλακλήρου, εἶναι ἐκείνη ἡ ὅποια ἔρευνᾷ τὸν ἄνθρωπον, ὄχι μόνον ὡς ἀνθρώπινον ἐν μὲ τοῦτο

ἢ ἐκείνο τὸ χαρακτηριστικὸν ἀλλὰ ἐκείνον, ὃ ὁποῖος εἶναι ὁ πλησίον μας.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω ὃ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὸ κύριον θέμα του, μὲ τὴν σύγκρισιν καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν διαφόρων βάσεων πρὸς καθορισμὸν μιᾶς χριστιανικῆς ἰατρικῆς.

Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ χριστιανοῦ ἱατροῦ εἶναι νὰ θέσῃ πλέον εἰς ἄρμονίαν τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ σκοπὸς τῆς ἰατρικῆς δὲν εἶναι νὰ σωθῶμεν μὲ τὰς ἐπιβουλάς (Sulfamides-Penicilline κ.λ.) διὰ νὰ ριφθῶμεν καὶ πάλιν εἰς τὴν προτέραν ζωὴν τῆς ἀκαλασίας. Ὁ σκοπὸς τῆς Χριστιανικῆς Ἰατρικῆς, εἶναι νὰ προλάβῃ νὰ προειδοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον ὃ ὁποῖος ζῆ ὡς εἶν ὃ Θεὸς δὲν εἶχε σχέδιον διὰ τὴν ζωὴν του.

Εἶναι ἔργον τοῦ ἱατροῦ νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅλα του τὰ σφάλματα καὶ νὰ ἀναζητήσῃ ἐπίσης τὰς βαυθτέρας αἰτίας, αἱ ὁποῖαι τὸν ὠδήγησαν εἰς αὐτά, αἰτίας ἠθικῆς, αἰτίας πνευματικῆς. Εἶναι ἔργον τοῦ ἱατροῦ νὰ ἐνεργήσῃ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ πνευματικοῦ διὰ μίαν νέαν διαπαιδαγώγησιν.

Οἱ ἱατροὶ λέγει ὁ Schlemmer, οἱ ὁποῖοι ἀφιερῶθησαν εἰς τὴν κλήσιν των γνωρίζουν καλῶς, ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι δύσκολον, ὅτι ἀπαιτεῖ πολλὴν εὐσπλαχνίαν καὶ ὑπομονήν. Ἡ ὁποία θραύεται συχνάκις ἐμπρὸς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ θεομὰ τοῦ ἄρρωστοῦ καὶ τῆς ἀνικανότητός του νὰ μεταμορφώσῃ τὸν ἑαυτὸν του.

Πρέπει νὰ μάθῃ ὁ ἱατρὸς νὰ ὑπηρετῇ τὸν Θεόν, νὰ θέτῃ τὸ ἰατρικὸν του ἔργον ὑπὸ τὴν διακυβερνήσιν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς του, νὰ ζητῇ ἀπὸ τὸν ἄρρωστον του νὰ μάθῃ νὰ ἀναζητῇ τὰ σφάλματά του εἰλικρινῶς ὅχι μόνον διὰ μέσου τοῦ ψυχναυλοῦ ἀλλὰ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν δόσαν πρέπει νὰ μάθῃ νὰ προσέρχεται.

Νὰ μάθῃ ὁ ἱατρὸς νὰ ὑπηρετῇ τὸν Θεόν καὶ ὅχι «νὰ χρησιμοποιῇ τὸν Θεόν» διὰ τὴν θεραπείαν, ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπαταλματικὴ μόνον ἐφ' ὅσον διαταλεῖ ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἔργον εἶναι καταπονητικὸν δι' ἐκείνον ὃ ὁποῖος θέλει νὰ ἐκπληρώσῃ πλήρως τὴν ἀποστολήν του. Μόνον εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ δύναμεθα νὰ ἀντιλήσωμεν τὸ θάρρος, τὴν ὑπομονήν, τὴν φρόνησιν, τὸ τάκτ καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν, ἢ ὁποῖα μᾶς εἶναι ἀναγκαῖα.

Ὁ ἱατρὸς καὶ εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἄρρωστοῦ θὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὸ δεινὸν μονοπάτι πού θὰ περάσῃ. Καὶ εἴταν αὐτὸς θὰ διαβῇ τὰ σύννεφα, πού οἱ ζῶντες δὲν μποροῦν νὰ περάσουν, θὰ τὸν ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης τοῦ Ὁποίου θὰ παρουσιασθῇ.

Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ συμπέρασματά του θέτει σαφῶς τὸ ἐρώτημα: Εἶναι δυνατόν, ἐν εὐμεθεῖ χριστιανοῦ ἱατροῦ, νὰ χωρίζωμεν εἰς δύο τὴν ζωὴν μας; Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. Οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπρόσβλητοι. Καὶ ὁ ἱατρὸς παρακολουθῶν τὴν δύναν τὸν συνανθρώπου του δεικνύει μόνον νὰ ἀγαπᾷ μὲ μίαν ἀγάπην προ-

σοπικὴν τὸν πλησίον, μίαν ἀγάπην μὲ ἀπάρνησιν τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἡ ἀγάπη ὅμως αὕτη δὲν ἐπιβάλλεται. Ἡ ἀγάπη αὕτη δὲν εἶναι ὃ καρπὸς τῆς ἐξήρας ἐφαρμογῆς, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἡ ἐκφρασίς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Τὴν πηγὴν τῆς θὰ εὐρεθῶμεν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τὴν ὁποῖαν μᾶς ἔδειξε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ εἶναι ἡ μόνη πηγὴ πού δύναται νὰ τροφοδοτήσῃ τὴν καθημερινὴν μας ὄρασιν, νὰ τὴν προσανατολίσῃ, νὰ τὴν ὀδηγήσῃ σύμφωνα μὲ τὸ Ἅγιον θέλημά Του. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ χριστιανοῦ ἱατροῦ θὰ κατευθύνῃ τὴν ἀγάπην.

Ἀιτουργήματα τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἱατροῦ ὅπως τὴν φωτίζει ἡ Πίστις εἶναι μιὰ κλήσις φοβερά, ἡ ὁποία θέλει, ἀπαιτεῖ, τὴν ὑπακοήν. Ἰπακοὴ ὅμως σημαίνει νὰ ἀκούῃ ὁ ἱατρὸς, νὰ προσέχῃ, νὰ προσπαθῇ νὰ καταλάβῃ, νὰ κἀμῃ νὰ σιωποῦν ἀν' ἰδίαι του προλήψεις, τὰ πάθη του, ἢ ὑπερηφάνειά του. Ἰπακοὴ εἶναι νὰ σκέπτεται καὶ νὰ προσεύχεται.

Τὸ ἔργον τοῦ χριστιανοῦ ἱατροῦ εἶναι δύσκολον ἀλλὰ εἴταν τὸ δεχθῶμεν, τὸ θελήσωμεν, βασιζόμεθα πλέον εἰς τὰς δυνάμεις τὰς ὁποίας ὃ Θεὸς θὰ μᾶς δώσῃ διὰ τὸν ὑπηρετήσωμεν.

ΛΟΥΚΑΣ ΑΓΑΠΗΤΟΣ

*

Στὸ βιβλίον του «Ἡ Ἐκπαίδευσις καὶ ἡ Κοινωνία» (Education and the Community), ὃ Ἄγγλος φιλόλογος John L. Hardie M.A. μᾶς παρουσιάζει τὸ καινούργιον σχέδιον γιὰ τὴν διαρρυθμίσει τῆς ἀγγλικῆς ἐκπαιδευτικῆς συμφωνίας μὲ τὴς ἀνάγκας πού ἐδημιούργησαν ἡ νέα ἐποχὴ καὶ ἡ πολεμικὴ περιπέτεια. Ἀξίζει νὰ τὸ προσέξῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ βιβλίον, γιὰτὶ δείχνει φανερά πὸς ἐπὶ τέλους οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ καταλαβαίνουν ὅτι ἡ βᾶσις τῆς δημιουργίας ἐνός καινούργιου κόσμου, πού θ' ἀντικαταστήσῃ τὸν παλιόν, εἶναι ὃ πνευματικὸς παράγων.

Παραθέτομε ἐδῶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ:

«Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ συνεργασία οἰκογένειας καὶ σχολείου». «Ἡ νέα ἀντίληψις σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευσις εἶναι ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ προσοχὴ στὴν προσωπικότητα τοῦ μαθητοῦ καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον πρέπει ὃ διδάσκων ν' ἀναλάβῃ». «Τὰ σύγχρονα σχολεῖα πρέπει νὰ προσανατολισθῶν πρὸς τὸ παιδί καὶ ὅχι πρὸς τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας». «Ἡ ἐκπαίδευσις ὅπως καὶ ἡ ἀγάπη ἐκκινᾷ ἀπ' τὸ σπίτι». «Εἶναι ἀτοπο νὰ ἢ λαμβάνωνται ὑπ' ἄψιν οἱ γνῶμας τῶν γονέων γιὰ ἕνα ζήτημα τόσο οὐδαμοῦ ὅπως ἡ ἀπόφασις γιὰ τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν τους». «Ἐλπίζομε πὸς τὰ νέα σχολεῖα θὰ εἶναι ὃ τόπος ὅπου τὰ παιδιὰ θὰ ἐκπαιδεύωνται μὲ χριστιανικὰς ἀρχὰς γιὰ τὴν ζωὴν ὅπως ἀρμόζει: σὲ μιὰ χριστιανικὴν κοινωνίαν». «Ἡ ἐκπαίδευσις ἐνός ἀνθρώπου διαρκεῖ ὅσο καὶ ἡ ζωὴ του». «Ἰπάρχει ἀνάγκη τεχνικῶν ἐπαγγελμάτων, καὶ ἐφ' ὅσον ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία θεωρεῖται κατώτερη ἀπὸ τὴν διανοητικὴν, μάταια

θὰ περιμένουμε τὴν πρόοδο ποὺ εἶναι ἡ βάσι δχι μόνο γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ ἔθνους ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ δύναμι του.

Τὰ καινούργια λοιπὸν ἐκπαιδευτικὰ σχέδια στὴν Ἀγγλία δίνουν περισσότερη σημασία στὴν προσωπικότητα καὶ στὶς ψυχικὲς ἀνάγκες τῶν παιδιῶν. Ἀλλὰ θέλουν καὶ νὰ ὀργανώσουν τὴν ἐκπαίδευσι ουστηματικώτερα, κάνοντάς τὴν καὶ περισσότερο χρήσιμη γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση τῶν νέων.

Τὸ παιδί πρέπει ν' ἀνταπεξέληθι στὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς, νὰ προσαρμοσθῇ στὸ ἄνιστο κοινωνικὸ σύνολο μὲ τὴν χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ τὴν ἐργασία. Πρὶν ἀπ' τὴν κατώτερη ἐκπαίδευσι ὑπάρχουν τὰ νηπιαγωγεῖα γιὰ παιδάκια ἀπὸ 2-5 ἐτῶν. Στὴ μέση, βλέπομε ἐκτός τῶν κλασικῶν σχολείων (Grammar Schools) — ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ δικὰ μας Γυμνάσια — τὰ τεχνικὰ καὶ τὰ σύγχρονα σχολεῖα (Technical and Modern Schools) ποὺ ἀσχολοῦνται ἐιδικώτερα μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ κατεύθυνσι καὶ τὴν πρακτικὴ μόρφωσι. Ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνωτάτη ἐκπαίδευσι, ἰδίως τὴν τεχνικὴ, ποὺ δίδεται στὰ λεγόμενα Τεχνικὰ Κολλέγια (Technical Colleges), καταβάλλεται προσπάθεια γιὰ μεγαλύτερη ουστηματοποίηση.

Ἰδιαίτερα ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐκπαίδευσης τῶν ἐργαζομένων νέων ποὺ δὲν μποροῦν νὰ διαθέσουν ὥρες γιὰ ἐκπαίδευσι καὶ καταφεύγουν στὶς νυκτερινὲς ὥρες διδασκαλίας. Ὁ καινούργιος νόμος ποὺ ἀναφέρεται στὴ νέα ἐκπαιδευτικὴ διαρρύθμισι, προβλέπει τὴν καθιέρωσι ὑποχρεωτικῆς ἀδείας στοὺς νέους αὐτοὺς ὅταν πρόκειται ν' ἀκολουθήσουν ἀνώτερες σπουδές.

Στὸ τέλος, ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου καταλήγει ὑποδεικνύοντας ἕνα ἄλλο γεγονός ποὺ ἔχει δυσάρεστο ἀντικτυπο στὴν ἐκπαίδευσι. Εἶναι ἡ τάσι γιὰ τὴ θεληματικὴ ἐλάττωσι τῶν γεννηθέντων στὴν Ἀγγλία. «Εἶναι σημαντικό γεγονός» λέγει ὁ σ. «τὸ ὅτι ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἔπαυσε νὰ διατηρῇ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ φυλὴ. Χωρὶς μιὰ ριζικὴ μεταβολὴ στὶς κοινωνικὲς ἀντιλήψεις ποὺ θὰ ἔφερνε ἀξίησι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν... ἡ κοινωνία θ' ἀντιμετώπιση γενικὴ ἐλάττωσι τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐλάττωσι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παιδιῶν ποὺ φοιτοῦν στὰ σχολεῖα». Οἱ γονεῖς ἀξαρτοῦν τὴ γέννησι ἐνὸς παιδιοῦ ἀπὸ τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα τῆς οἰκογενείας, ἀντίθετα ὅμως, τὰ παιδιὰ εἶναι τὸ ζωντανὸ κεφάλαιο τῆς οἰκονομίας τοῦ ἔθνους.

Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν ἀντιμετωπίζεται μόνο μὲ οἰκονομικὰ μέτρα. Χρειάζεται ἀναπροσαρμογὴ ἰδίων.

Γ. Α. Π.

*

The Perennial Philosophy by Aldous Huxley. Philosophia Perennis εἶναι ἡ γνωστὴ φράσις τοῦ Leibniz, μὲ τὴν ὅποιαν ὁ φιλόσοφος ἐχαρακτήρισε τὴν μεταφυσικὴν ἐκείνην ποὺ ἀναγνωρίζει μιὰ πραγματικότητα ποὺ στέκει πάνω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῶν αἰσθησέων.

Μιὰ ἀνθολογία λοιπὸν αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας εἶναι καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ μέσα στὸ ὅποιο ὁ σ. ἐμφανίζει κομμάτια παρμένα ἀπὸ συγγράμματα ἐπιστημόνων, λογοτεχνῶν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν φιλοσοφία Perennis, προσπαθώντας νὰ μελετήσουν τὴν οὐσία τῆς μιᾶς θείας ἐκείνης πραγματικότητας χωρὶς τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ καμιά ἄλλη πνευματικὴ ἢ ὀλικὴ πραγματικότης.

Ὁ χριστιανὸς ἐρευνητής, ποὺ εἶναι σὲ θεοὶ νὰ νοιώσῃ τὴν ἀληθινὴν μεταφυσικὴν, δὲν μπορεῖ, βέβαια, νὰ συμφωνήσῃ πάνω στὸν τρόπο τῆς μεταφυσικῆς ἐρεύνης τῶν διαφόρων, φιλοσόφων καὶ μὴ, ἀλλὰ συγκρίνοντας τὰ διάφορα μεταφυσικὰ συστήματα, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀξία τῆς χριστιανικῆς μεταφυσικῆς.

Δ. Σ.

*

Μὲ τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα, ποὺ ἔχει πολὺς φορὲς ἀπασχολήσῃ τις στήλας τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ (Π. Μελίτη : Γιὰ νὰ μορφωνοῦνται τὰ παιδιὰ μας, τὸμος Γ' σελ. 2. Γ. Φιλικοῦ : Μιὰ Παιδαγωγικὴ σύζητησι, τόμ. Θ' σελ. 46 κ.β.) ἔχουν καταγίνοι ἰδιαίτερα οἱ Ἀγγλοὶ ἐκπαιδευτικοὶ τὸν τελευταῖο καιρὸ. Στὸ βιβλίον τοῦ «Ἡ ἔρευνα στὴν ἐκπαίδευσι» (Research in Education) ὁ καθηγητὴς τῆς παιδαγωγικῆς στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Manchester κ. R.A.C. Oliver ἐκθέτει τὸ ἔχει γίνοι μέχρι σήμερα πάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης στὴν ἐκπαίδευσι. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ ἀναγνωρίσθηκε ἐπίσημα στὴν Ἀγγλία καὶ τὸ 1942 ὀργανώθηκε ἕνα Ἴδρυμα Ἐρευνῶν γιὰ τὴν ἐκπαίδευσι, ποὺ εἰσέλασε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἐκπαιδευτικῶν Ἐρευνῶν στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Οὐαλλία ποὺ ἔχει τὴν ὑποστήριξι τοῦ Ὑπουργεῖου τῆς Παιδείας καὶ διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν Ἴδρυμάτων, ἀρχῶν κτλ.

Ὁ σ. ἐξετάζει ὑστερα διὰ τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἔρευνα αὐτὴ καὶ τις διαφορὰς μεθόδους γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῆς. Πῶς θὰ ἐξακριβωθῇ ὁ χαρακτηρισμὸς κάθε παιδιοῦ, οἱ ἐπαγγελματικὲς τὸν προτιμήσεις καὶ ἱκανότητες, τὰ ἐνδιαφέροντά του γιὰ τὰ διάφορα θέματα διδασκαλίας, ὁ «τύπος» του, ποῖο πρέπει νὰ εἶναι τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας, πῶς θὰ προσαρμοσθοῦν τὰ διάφορα θέματα στὴ σημερινὴ νοοτροπία καὶ στὶς σημερινὲς ἀνάγκες κτλ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σπουδαία προβλήματα ποὺ ἐξετάζονται σύμφωνα μὲ μεθόδους παρμένες ἀπὸ τὴν περὰ καὶ τὴ μελέτη διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν. Τὸ βιβλίον αὐτὸ μπορεῖ νὰ διαβαθῇ μ' ἐνδιαφέρον, ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς βέβαια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθέναν ποὺ ἐνδιαφέρεται νὰ παρακολουθῇ πῶς ἀντιμετωπίζεται τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα.

Γ. Α. Π.

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΟΔΗΓΟΙ*

Πιστεύω βαθῶς ὅτι ἡ μεγάλη Ἀήλωσις περὶ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης περιέχει ἓνα μήνυμα βασικοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἐποχὴν μας. Ἡ γενεὰ μας, διὰ τῆς θαυμαστῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν, ἐδιδάχθη πολλά περὶ τῆς βλῆς. Ἐρχομεν ἀνάγκη νὰ διδαχθῶμεν περισσότερο περὶ

KENNETH J. CONARD

τῶν πνευματικῶν πραγμάτων. Τώρα, περισσότερο παρά ποτὲ ἄλλοτε εἶναι ἡ κατάλληλος στιγμή διὰ νὰ στρέψωμεν τὰς καλλιτέρας δυνάμεις τῆς διανοίας μας, εἰς τὴν πνευματικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ πρὸς ἀπόκτησιν προσωπικῆς πείρας ἐπαφῆς μὲ τὸ πνεῦμα, τὸ ὅποιον κινεῖ τὰ πάντα.

KENNETH J. CONARD

Καθηγητῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard

Εἰλικρινῶς προσυπογράφω ἐν τῇ συνῶφ τῶν Ἀήλωσιν, ἡ ὁποία συνῶδευε τὴν Διακήρυξιν, τὴν ἀψευθυθεῖσαν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1946 καὶ ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, ὡς ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς «Ἀκτίνες».

Ἴσως οὐδέποτε ἄλλοτε ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνεφανίσθη τόσο σοβαρὰ, ὅπως εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἡ ἀπειλή νὰ ἐξαληφθῇ ἡ ἀντιλήψις περὶ τῆς θείας ἀξίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς εὐθύνῃς του νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς συνανθρώπους του.

Μέσα εἰς τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν ἀποθάρρυν-

* Μὲ πολλὴν χαρὰν αἱ «Ἀκτίνες» δημοσιεύουσι καὶ εἰς τὸ τεῦχος αὐτὸ τὰς συνεχιζομένας ἐκδηλώσεις συμμετοχῆς κορυφαίων ἐπιστημόνων τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὴν «Ἀήλωσιν» τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν.

αἰν, αἱ ὁποῖαι προέκυψαν ἀπὸ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, ἐμφανίζεται ὁ πειρασμὸς νὰ ὑποκύψωμεν εἰς πνεῦμα ἠττοπαθείας, τὸ ὅποιον θὰ ἐβυσίαζε τὰς κατακτήσεις μακροχρονίων ἀγώνων ὑπὲρ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀτόμου. Ἐάν ἀκολουθήσωμεν αὐτὸν τὸν δρόμον, αἱ πνευματικαὶ καὶ πολιτιστικαὶ κατακτήσεις θὰ ἔχουν χαθῆ καὶ οἱ ἀγῶνες τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τὴν ἀνάκτησιν των θὰ δύνανται, πιθανῶς, νὰ παραβληθοῦν πρὸς τοὺς τῶν 2.000 παρελθόντων ἐτῶν.

Ἐχει, ἐπομένως, ὑψίστην σημασίαν, ὅσοι πιστεύουν εἰς τὰς ἀρχάς, αἱ ὅποια δεικνυρῶνθησαν διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ προτιμοῦν καὶ δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τὰ παιδιὰ των τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς, νὰ συσπειρωθοῦν ἀδιασπῶτως διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸ κακὸν καὶ, διὰ νὰ δώσουν, μὲ τὴν καθημερινὴν των ζωὴν τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐξυπηρετικότητος.

KARL T. COMPTON

Πρόεδρος τοῦ Τεχνικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Μασσαχουσέτης.

Μὲ βαθεῖαν ἐκτίμησιν ἀνέγνωσα τὴν Ἀήλωσιν. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὴν ἐγκάρδιον συμμετοχὴν μου πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀντιλήψεις τῆς.

Σύγχροους μεταξὺ ἐπιστήμης, εἴτε τῆς μεθόδου τῆς εἴτε τῶν πορισμάτων τῆς, καὶ τῶν βασικῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν δὲν ὑπάρχει. Πράγματι, ὅλον ἐν καὶ περισσότερο ἐπιστήμονες διδάσκουν ὅτι, εἰς τὴν ἀρχομένην νέαν ἐποχὴν, ἕκαστος ὁ ὁποῖος δὲν κάμνει διὰ τοὺς ἄλλους, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κάμουν οἱ ἄλλοι δι' αὐτόν, παραβιάζει ἓνα βασικὸν νόμον τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Ἀκόμη καὶ τὸ «φωτισμένον ἀτομικὸν συμφέρον» δὲν εἶναι ἀρκετὸν. Τὸ ἰδεῶδες τῆς χριστιανικῆς ἀδελφωσύνης εἶναι τώρα βασικὸν διὰ τὴν διατήρησιν καὶ πρόδον τοῦ κόσμου.

EVERETT MOORE BAKER

Dean of students
τοῦ τεχνικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεμοῦ
τοῦ Cambridge τῆς Μασσαχουσέτης.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ
ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Ἐνα πολὺ ἐνδιαφέρον βιβλίον τῆς Barbara Spofford Morgan μὲ τίτλο: Ἀπὸ τὸ νατοκραλισμὸς στὸ θεῖο ἔρχεται νὰ μᾶς δείξῃ πῶς ὁδηγεῖται κανεὶς ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὴν σκοπτικιστικὴν φιλοσοφίαν σὲ κάτι βαθύτερον. Ἡ συγγραφεὺς παρεδέχθη τὴν θρησκείαν γιατί βρῆκε πῶς ὁ ὀλισμὸς, εἰδικὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐντελῶς σύγχρονην ἐπιστημονικὴν ἀνακαλύψιν δὲν δίνει ἀπάντησιν στὴν ἔρευναν τοῦ νοήματος. «Ὅταν προσπαθῇ κανεὶς νὰ βγάλῃ συμπεράσματα ἀπὸ τὴς νέες ἐπιστημονικὰς ἀπόψεις θὰ δῇ ὅτι ὁ υστερριμισμὸς τῆς βλῆς κλονίζεται... Ἄν κανεὶς ἐπιμένῃ στὸν ἀπόλυτο υστερριμισμὸν ἢ πρέπει νὰ πάῃ πενήντα χρόνια πίσω ἢ νὰ παραβῇ τὴς βασικὰς ἀρχὰς

του δόξασμα και να βασισθῆ σὲ ἀναπόδεικτες ὑποθέσεις».

Σ' ἓναν κρίσιμο σὺν τὸν σημερινὸ αἰῶνα, γράφει ἡ εβδομαδιαία ἔκδοσι τῶν «Times» (The Times Weekly Edition), καμμιά χριστιανικὴ ἀλήθεια δὲν εἶναι πρὸς σημαντικὴ ἀπὸ τὸ παραμελημένον δόγμα τῆς ἀκατάλυτης ἀξίας καθῆμενον ἡμετέρας ζωῆς.

Ἡ θεωρία τοῦ ὑπεράνθρωπου καὶ ὑπερατόμου τοῦ Nietzsche ἔφθασε στὴ θεωρία τοῦ ὑπερέθνους πρὸς ἐβύθους τὴν ἀνθρωπότητα στὴν ἀβλήτητα καὶ τὴν καταστροφὴ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων. Στὸν Χριστιανισμὸ φυσικὰ δὲν ὑπάρχει θεοὶ γιὰ κάτι ὅμοιο μὲ τὸν ὑπεράνθρωπο. Τὸ ἄτομο ἔχει ἀπειρὴ ἀξία γιὰτὶ εἶναι ἀνθρώπινο καὶ ὅλες οἱ ψυχῆς ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀξία.

Τὸ πρῶτον καὶ μεγαλύτερον σκαλοπάτι πρὸς τὴν ἀνάεωσι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀνάκτησι τῆς ἐννοίας πρὸς τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν. Καὶ τὸ πρῶτον εἶναι νὰ καταλάβῃ ὁ ἄνθρωπος τὴ δική του ἀξία καὶ ἀποστολή. Αὐτὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς τρόπος πρὸς ὁδὴν σὲ τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, σὲ τὸ θεόν.

Τὰ γεγονότα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος δείχνουν φανερά ὅτι ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξι δὲν ἐξισώνεται μὲ πρόσοδο τοῦ πολιτισμοῦ, γράφει σὲ καινούργιο τοῦ βιβλίου «Ἡ φιλοσοφία φρουρός τῆς πολιτείας» ὁ Edouard Krakowski. Ἐν πρόκειται νὰ ἐπιζήσῃ ὁ πολιτισμὸς μας, αὐτὸ, χωρὶς ἄλλο, δὲν θὰ γίνῃ μόνον μὲ πρόσοδο στίς φυσικὰς ἐπισημὰς ἀλλὰ μὲ τὴν ἀνάεωσι τῆς παραμελημένης πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ βίου. Ὅσοι ἀπ' αὐτὸ ἡ φιλοσοφία καλεῖται νὰ μὴν ἀρκεῖται στὴν ἀκαδημαϊκὴν τῆς ἀπομόνωσης ἀλλὰ νὰ κυττάξῃ γενικὰς ἀπόψεις τοῦ κόσμου πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἰκανὸν νὰ εἶπῃ τί πρέπει νὰ πράξῃ καὶ πῶς νὰ τὸ πράξῃ.

Ὁ Καρδινάλιος Griffin τὴν ἡμέρα πρὸς ἀνοίγει σὲ Λονδίνο μίαν ἔκθεσι γιὰ τὴν βοήθεια τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας ὡργανωμένη ἀπὸ τὴν Metropolitan Catholic Teachers' Association εἶπε ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἀπὸ δάσκαλον πρὸς δὲν πιστεύει σ' αὐτὸ πρὸς διδάσκει. Καὶ συνέχισε: «Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς ἕνας δάσκαλος μπορεῖ νὰ τολμήσῃ νὰ διδάξῃ θρησκείαν ἂν δὲν ἔχῃ ὀρισμένους θρησκευτικὰς πεποιθήσεις καὶ δὲν τὶς ἐφαρμόζει. Ὅποιοσδήποτε Κοινοβουλευτικὸς Νόμος, ὅσο τέλειος καὶ ἂν εἴναι, εἶναι ἀχρηστος ἂν ὁ δάσκαλος δὲν ἔχῃ Πίστι καὶ δὲν ζῇ αὐτὴ τὴν Πίστι. Ἀλλὰ ἡ Πίστι καὶ ἡ συνεπὴς ζωὴ δὲν εἶναι ἀπαραίτητη μόνον στὰ θρησκευτικὰ ἀλλὰ σὲ ὅλα τὰ μαθήματα. Μερικὰς φορὰς ἰσχυρίστηκαν ὅτι ὅταν ὁ δάσκαλος ἐδίδασκε μαθηματικὰ ἢ ἄλλην θετικὴν

ἐπιστήμη δὲν ἦταν ἀναγκαῖον νὰ εἶναι πιστὸς. Αὐτὴ εἶναι μίαν μεγάλην πλάνην. Ὁ δάσκαλος ἐφαρμόζει ἐπίδρασι σὲ τὸ παιδί ἀκόμα καὶ ὅταν ἀναπτύσσῃ ἓνα θέμα σὺν τὰ μαθηματικὰ. Τὸ παιδί ὑφίσταται τὴν καλὴ ἢ κακὴ ἐπίδρασι τοῦ δασκάλου σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ μαθήματος. Ὁ δάσκαλος μπορεῖ, ἀκόμα καὶ σὲ ἓνα μάθημα μαθηματικῶν, νὰ δώσῃ σὲ τὸ παιδί ὅτις ἀρχὰς δικαιοσύνης.

Στὸ ἐπιστημονικὸ πεδίον ἦταν προφανὲς πῶς σημασία εἶχε ἡ ἰκανότης τοῦ δασκάλου νὰ κἀνῃ τὴ διάκρισι μεταξὺ μίαν ἀπλῆς θεωρίας καὶ ἓνος ἀποδεδειγμένου γεγονότος. Ἡ ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὔτε μπορεῖ νὰ ἐπιστήμη νὰ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν Πίστι. Ἐνα παιδί μπορεῖ σὲ διάφορα θέματα νὰ εἶναι λαμπρὸ, ἀλλὰ, ἂν ἀγνοῇ τὸ σκοπὸ τῆς ὑπάρξεώς του, θὰ ἔχῃ μίαν ζωὴν ἀχρηστὴ καὶ ἀκαρπῆ.

Ὁ Ε. F. Caldin, διδάσκαλος τῆς Χημείας σὲ Πανεπιστήμιον τοῦ Leeds σὲ ἓνα ἄρθρον τοῦ πρὸς δημοσιεύεται σὲ Ἐκπαιδευτικὸν παράρτημα τῶν Times (The Times Educational Supplement) μὲ τίτλον: Ἡ Ἐκπαίδευσι τοῦ Ἐπιστήμονος (The Education of a Scientist) γράφει ὅτι πολλοὶ πρὸς ἀσκολοῦνται μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐπιστημῶν σὲ Πανεπιστήμια ἔχουν ἀνησυχίαν μὲ τὶς περιορισμένους ἀπόψεις πρὸς ἕνας πολὺν μεγάλον ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦς πτυχιούχους. Εἶναι φανερό, συνεχίζει, πῶς ἂν οἱ ἐπιστήμονές μας εἶναι μόνον ἡμιμαθεῖς εἰδικοί, ὅχι μόνον θὰ ἀποτύχουν νὰ συμβάλλουν θετικὰ σὲ τὸν πολιτισμὸν μας, ἀλλὰ θὰ τὸν θέσουν εἰς κίνδυνον. Τὸ πρόβλημα τῆς γενικῆς μορφώσεως τῶν ἐπιστημῶν δὲν εἶναι ζήτημα μεθόδων, ἀλλὰ σκοπῶν.

Χρειαζοῦνται μίαν φιλελευθέρην μὲρφοσιν, δηλαδὴ μίαν μὲρφοσιν πρὸς νὰ ἀφήνῃ τὸν νεὸν καὶ τὴν νεάν σὲ σχηματίζουσαν μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς θεοσεῖας τῆς καὶ τοῦ προσωρισμοῦ τῆς καὶ νὰ κατευθύνῃ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνάλογον μ' αὐτὴ τὴν ἀποψιν. Ἐνας μορφωμένος ἄνθρωπος χρειαζοῦνται νὰ ἔχῃ σὲ σχηματισμένους ἀπόψεις γιὰ τὶς τρεῖς μεγάλας πραγματικότητες τῆς φύσι, τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ θεόν. Μὲ μόνην τὴ φυσικὴν ἐπιστήμη δὲν μποροῦμε νὰ φθάσωμε στὴν φιλελευθέρην ἐκπαίδευσιν. Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος δὲν ἐφαρμόζεται παγκόσμιαν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστήμης εἶναι περιορισμένον, ἀπὸ ἡ ἐπιστήμη δὲν δίνει σὲ τὸν ἄνθρωπον ὅλες τὶς ἐννοίας πρὸς θέλει — τὶς μεγάλας ἐννοίας τῆς προσωπικότητος καὶ ἄλλας — καὶ τοῦ δίνει μόνον ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν μέθοδον τῆς οὐράσεως.

Τέλος ὁ Caldin πρότεσιν διαφόρους τρόπους πρὸς θὰ συντελέσουν σὲ νὰ δώσουν σὲ τὴν ἐπιστήμην μίαν γενικὴν μὲρφοσιν καὶ καταλήγει: Ἐπάρχει ὅμως μίαν βασικὴν ἀνάγκην γιὰ μίαν σύγχρονην σύνθεσιν, γιὰ μίαν νέα ἐλοκλήρωσιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν συμπερασμάτων τῆς μὲ σύγχρονους ὅρους ἐπάνον τὸ ὑπόδειγμα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Οἱ ἐπιστήμονες, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸν πολιτισμὸ μας, πρέπει νὰ κατανοήσουν τὶς πνευματικὲς τοῦ ἀνάγκης καὶ προϋποθέσεις.

*

Τὸ συμβουλευτικὸ ἐκπαιδευτικὸ κέντρο γιὰ τὴν Ἀγγλία ἀφιερώνει ἕνα ἐκτεταμένον ἄρθρον γιὰ τὴ συνεργασία οἰκογενεῖας καὶ σχολείου. Ἐκεῖ περιέχονται ἀξιόλογες ἐκθέσεις γιὰ τὸ τί μπόρουν νὰ ἐπιτύχουν ἕξη σχολεῖα πού βρίσκονται σὲ διάφορα σημεῖα καὶ σὲ διαφορετικὲς συνθήκες.

Οἱ δασκάλοι ἐνὸς σχολείου ἀναφέρουν ὅτι ἡ ἔνωση γονέων καὶ δασκάλων πού ἰδρύθηκε τὸ 1942, ἀνεπτύχθη σὲ τέτοιο βαθμὸ πού ἔγινε ἕνα ζωτικὸ τμήμα τῆς σχολικῆς κοινότητος. Ἀπὸ ἕνα ἄλλο διευκρινίσθη ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἔνωση γονέων - δασκάλων «δὲν εἶναι μόνον ἕνα ἀχώριστο τμήμα τῆς ζωῆς κάδου σχολείου ἀλλὰ καὶ ὁ κυριώτερος παράγοντής ἐφηβικῆς ἐκπαιδεύσεως.

*

Ἀπὸ ἕνα συνέδριον πού ἔγινε στὸ Λονδίνο γιὰ τὴν Χριστιανικὴ θέσι στὴν διδασκαλία περὶ τῶν φύλων (sex education) βγήκανε τὰ ἀκόλουθα δύο βασικὰ συμπεράσματα:

Ἐκεῖ ὁ κύριος παράγων στὴν διδασκαλία περὶ τῶν φύλων εἶναι αὐτὴ γίνεσθαι στὸ σπίτι ἢ στὸ σχολεῖο, εἶναι κυρίως οἱ πεποιθήσεις τοῦ δασκάλου καὶ τῶν γονέων. Ἡ διδασκαλία τοῦ Sexus ὅπως καὶ κάθε διδασκαλία πού ἔχει γιὰ σκοπὸ τὴν εὐτυχιωμένες καὶ ἠγιατὲς ἀτομικὲς σχέσεις, πρέπει, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ, νὰ μὴν εἶναι τὸ ἔργον μίαν τάξεως ἢ ἐνὸς δασκάλου, ἀλλὰ τοῦ σχολείου στὸ σύνολό του.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου Alan Moncrieff, εἶπε μὲ βεβαιότητα ὅτι χρειάζεται μίαν εὐρύτερα ἀντίληψιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Sexus βασισμένη στὴν συνεργασία τῶν δασκάλων, τῶν γονέων, τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν κληρικῶν.

Αὐτὴ ἡ ἀποφῆ ἦταν βασισμένη στὴν πεποίθησι ὅτι ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ φύλου, ὡς ἕνα ἀπαραίτητο μέρος τῆς ὅλης ἀναπτύξεως τοῦ παιδιοῦ, εἶναι μίαν πραγματικὴ προσπάθεια διδασκαλίας τῆς ὅλης τέχνης τῆς ζωῆς.

*

Στὸ περιοδικὸ «American Scientist» εἶχε δημοσιευθῆ μίαν βιβλιοκρισίαν, γραμμένη ἀπὸ κάποιον Dr Hutchinson. Δὲν ἐνδιαφέρει τὸ τί βιβλίον, ὅπως ἡ κριτικὴ, ἀλλὰ μίαν παράγραφον, ἔδωκε αὐτὸς ὁ Dr Hutchinson τάδε μὲ τὴν θρησκευτικὴν ζωὴ: «Ὁ συγγραφεὺς, ἔγραψε, ἀντιμετωπίζει τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα μὲ θάρρος, χωρὶς ντροπὴς — πρᾶγμα πού εἶναι ἐξαιρετικὰ σπάνιον, ἀκόμη καὶ γιὰ ἐπιστήμονες καὶ μορφωμένους. Γιατὶ ἡ θρησκεία εἶναι συλλογὴ κάποιων «πιστεύων» τῆς προκομμένης γενεᾶς πού μερικὸι μὴν ἔχοντες τίποτε καλύτερον νὰ κάμουν, τ' ἀνόψωσαν σὲ εἰδωλα καὶ βρῆκαν ἔτσι κάποιον διέξοδο. Ὁ πιστὸς ἄνθρωπος εἶναι ἕνας ἀποτυχημένος τύπος» ἔλεγε ὁ κ. Hutchinson, μὲ τὸ

συνηθισμένον ὄρος χρόνων περασμένων, πού ἐξησφαλίζαν κάθε ἀουδοσία.

Αὐτὴ τὴν φορά ὁμοίως, τὰ πράγματα δὲν ἐπῆγαν τόσο ἀπλᾶ. Βρήθη ἕνας ἀναγνώστης τοῦ «American Scientist» πού διάβασε τὴ βιβλιοκρισίαν, νὰ ἀνῆκῃ στὴν κατηγορίαν τῶν περιφριμένων «ἀποτυχημένων» δηλαδὴ τῶν πιστῶν χριστιανῶν. Ἦταν ὁ Robert Aitken, καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας καὶ διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπίου τοῦ Lick (Καλλιφορνιας). Ὁ καθηγητὴς Aitken εἶναι ἄλλωστε γνωστὸς στοὺς ἀναγνώστες τῶν «Ακτίνων», ἀπὸ τὸ θερμὸ χριστιανικὸ μῆνυμά του γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ πού ἐδημοσιεύθηκε στὸ τέλος τοῦ Ἰανουαρίου. Ὁ διαπραγῆς αὐτὸς ἐπιστήμων, μόλις ἐδιάβασε τὰ λόγια τοῦ κ. Hutchinson, αἰσθάνθηκε τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν εὐθύνην «πού ἔχει κάβα μορφωμένος», νὰ μὴν ἀφύσῃ χωρὶς ἀπάντησιν ἕνα τέτοιο δημοσίευμα. Ἔστειλε λοιπὸν μίαν ἀπάντησιν, πού ἐδημοσιεύθηκε στὸ ἐπόμενον φύλλον τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ.

Στὴν ἀρχὴ λέει στὸ γράμμα, δοκίμασε ἕνα ἐξάφνιασμα: «Γιὰ στάσου μίαν στιγμὴ, σκέψθηκε, νὰ ἰδοῦμε τί θέλει νὰ πῇ ὁ κύριος αὐτός». Ἀλλὰ γρήγορα ἔβηκε στὸ συμπέρασμα, πὼς δὲν εἶχε μπροστὰ του μίαν σοβαρὴ προσωπικὴ γνώμη, ἀλλὰ μίαν ἀνοησίαν, ἀπὸ καίνας πού ἐσφουρίζουν δοσιπρόχειρα μιλῶν γιὰ παρόμοια σοβαρὰ θέματα. Ἀρχίζει, λοιπὸν, ὁ καθηγητὴς Aitken πρῶτα-πρῶτα ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του καὶ λέει πὼς καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι «πιστὸς ἄνθρωπος», καὶ ὅτι εἶχε τὴν τιμὴ νὰ εἶναι γνωστὸς σ' ὄλους δοσιτὸν συναναστρέφονται, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀκριβῶς τὸν πιστὸν χριστιανῶν, χωρὶς αὐτὸ νὰ τοὺς ἐμποδίζῃ νὰ τὸν σέβονται ὡς ἄνθρωπον καὶ ὡς ἐπιστήμονα. Ἀρχίζει κατόπιν ἕναν ἀμείλικτον κατάλογο ἀληθινὰ κορυφαίων ἀπροσώπων τῆς πραγματικῆς ἐπιτυχίας στὴ ζωὴ, πού εἶναι ταυτοχρόνως καὶ πιστοὶ χριστιανοὶ καὶ ὕστερα ἀπὸ κάθε τέτοια ὁμάδα ἐρωτᾷ: «Μήπως αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀποτυχημένοι;». Κι' ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος, φαίδρα: «Μὴ μὲ κάνετε νὰ γελῶ!»

Εἶναι τέτοιοις ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων, τὴν ἡ ζωντανία τῆς ἀλήθειας πού προβάλλει ὡς ἀπάντησιν τοῦ καθηγητοῦ Aitken — πραγματικὸς καταπέλτης — ὥστε ὁ ἀναγνώστης διερωτᾷται «πού θὰ πῆγαινε νὰ κρυφθῇ» ὕστερ' ἀπ' αὐτὴν ὁ «ἐκ τὸν προχθέρου» ἡδιστῆς τῶν πιὸ διαλεχτῶν ἀκριβῶς στοιχείων τῆς σύγχρονης κοινωνίας. Ὁ καθηγητὴς Aitken μάλιστα, στὸ τέλος τῆς ἀπαντήσεώς του, προχωροῦσε, μὲ τὸ δίκην του, καὶ παραπέρα. Ἔλεγε πὼς «ὑπάρχουν, ἀσφαλῶς σήμερον, στὴν Ἀμερικὴ ἀρκετὲς χιλιάδες πιστῶν ἐπιστημόνων πού διαδίδουν τὸ περιοδικὸ «American Scientist» καὶ πού ἔχουν ἀρκετὰς δυνατότητας νὰ προσανατολίσουν τὸν ἑαυτὸ τους ὡς ἕνα κατὰ ὄλοκληρωμένον μέσον στὸ σῶμα» καὶ γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ καλοῦσε τὸν ἐκδότῃ τοῦ περιοδικοῦ σὲ ἀπολογία, πὼς ἄφρον, νὰ δημοσιευθῇ, ἕνα τέτοιο ἄρθρον. Ὅσο γιὰ τὸν συγγραφεὴ τοῦ ἄρθρου, τὸν παρακαλοῦσε, ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ, νὰ κρατήσῃ τὶς ἰδέες του γιὰ τὸν ἑαυτὸ του...

Θέλεις και τή συνέχεια; Είναι χαρακτηρι-
στική: Στο ίδιο κίολας τῆς τοῦ «American
Scientist» ὑστερ' ἀπό τό γράμμα τοῦ καθηγη-
τοῦ Aitken, ὁ συγγραφεύς τῆς βιβλιοκρισίας
ἀπολογεῖται ὅτι τό ἄρθρο του δέν εἶχε καθόλου
ἀντιθροσκοπικό σκοπό, ὅτι τίποτε δέν εἶναι μα-
κρότερα ἀπό τό σκέφει τοῦ Dr Hutchinson,
ὅσο τό νά ὑποστηρίξῃ ὅποιαδήποτε ἀντιθροσκο-
πική θέσι, κλπ. κλπ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΛΠΙΔΟΦΟΡΟΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

'Αγαπητέ κ. Διευθυντά

Ἡ «μεγάλη και βαθεῖα μεταβολή» τήν ὅποιαν
παραινρεῖ ἐπί τῆς νέας γενεᾶς ὁ ἀγαπητός ἐπι-
στολογράφος σας Σέργιος Παῦλος, μαζί με τό-
σους ἄλλους, τόν τελευταῖον καιρόν, εἶναι κάτι
πού διαπιστοῦται εἰς κάθε γωνίαν τῆς δεσνοπα-
θοῦσης ἀπό τήν ἀποστασίαν ἑλληνικῆς γῆς.

Ἡ Ἑλληνική ἐπαρχία, πού ἔζησε κάπως πα-
ρισσότερον ἀπό τήν πόλιν, τόν πόνον τοῦ σημε-
ρινοῦ δράματος και πού τόν ζῆ ἀκόμη εἰς πολλὰ
μέρη «ἀνοίγει τά ὄτια» εἰς τήν φωνήν τῶν και-
ρῶν, πού ἀποδεικνύονται πραγματική και σω-
τήριος «παιδεία Κυρίου» δι' ὅλους, ὅσοι βλέπουν
μέ τό φῶς τῆς αἰωνιότητος.

Με τήν εὐχαίρια τῆς ἐπαφῆς μου με τόν λαόν
και με τόν στρατόν τῆς Λακωνίας, ὁκτώ μηνῶν
ἔφρα, εἶχα τήν εὐτυχίαν νά κάμω μερικῶς ἐξαι-
ρητικά ἐλπιδοφόρους διαπιστώσεις, πού ἀξίζει
νά γίνουν γνωσταί εὐρότερον.

Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ πρόοδος, πού ἐσημειώ-
σαν τό χρόνο αὐτό τά Κατηχητικά Σχολεῖα εἰς
τήν Σπάρτην. Χρόνια εἶχε νά γίνῃ συστηματική
πνευματική ἐργασία διά τήν νέαν γενεάν εἰς τά
μέρη αὐτά. Παρά ταῦτα στήν χριστιανικό λόγο
πού ἔπασ ἐφέτος σάν ἄρσά ἀπ' τόν οὐρανόν
στόν κατάξερο τόπο, τά κατηχητόπουλα τῆς
Σπάρτης, μαθηταί και μαθητριά ἀπό ἑλας τάς
τάξεις τοῦ Γυμνασίου, τά ἐργαζόμενα κορίτσια
τῆς πόλεως καθὼς ἐπίσης και τά προσφυγόπουλα
τῆς περιοχῆς ἔτρεξαν με τόν πόθο τοῦ διψασμέ-
νου ἑλαφιοῦ γιά νά πιοῦν ἀπό τό «ἕδερ τό
ζῶν».

Ὅσοι χαρᾶς και ἐλπίδος ἦταν τό θέαμα τῶν
παιδιῶν αὐτῶν, πού διέδιδαν με ἐνθουσιασμό τό
χριστιανικόν ἔντυπον μέσα στήν πόλιν και στό
χωριό. Τό χριστιανικόν ἔντυπον ἔπινε μίαν
καταπληκτικὴν γιά τή Σπάρτη κυκλοφορία μέ-
σα σέ μικρό χρονικό διάστημα και ὁ ἀέρας τῆς
ὑγείας ἐρύσθη ζωογόνος μέσα στίς καρδιές μι-
κρῶν και μεγάλων.

Τό κήρυγμα, πού ἔγινε στήν ὑπαιθρο, ἠκού-
σθη με ἰδικτέραν ἀνακούφισιν ἀπό τόν πονεμέ-
νο λαό, ὅπως και στήν πόλιν. Ἡ δοκιμασία πού
περᾶν τό ἔθνος ἔχει λεπτύνει τίς καρδιές, πού
τίς εἶχε μαράνει ἄλλοτε τό πέρασμα τοῦ λίθα
τῆς ἀρνύσεως.

Ὁ στρατός, ἐξ ἄλλου, ἀποτελεῖ ἄλλο ἐνθου-
σιαστικό και ἐλπιδοφόρο γιά τούς καιρούς, πού

διερχόμεθα, φαινόμενο γιά τήν ποιότητα τῶν
ἀνθρώπων. Ἐχει και αὐτός ὅποσση τή μεταβο-
λή του. Τόν καινούργιο τόνο, τό χριστιανικό τό-
νο, τόν βλέπει καθαρά σέ πολλὰς ἐκδηλώσεις
του. Τά χριστιανικά ἔντυπα, πού ἔρχονται εἰτε
ἀπό τήν θρησκευτικὴν ἡμεροσῖα τοῦ στρατοῦ,
εἰτε ἀπό τήν «Χριστιανικὴν Φοιτητικὴν Ἐνω-
σιν», εἰτε και ἀπό ἄλλας παρομοίας πηγᾶς, δια-
βάζονται με ἐξαιρετική εὐχαρίστησι, ὅχι σάν
ἀνάγνωσμα, γιά νά περᾶν ἡ ὥρα, ἀλλά σάν κεί-
μενα καθοδηγητικά ἀπό τούς νέους αὐτούς, πού
με τήν ἰδια εὐχαρίστησιν δέχονται κάθε λόγο,
πού τούς προσφέρεται ἀπό τό βιβλίον τῆς Ζωῆς.

Ἐκδηλῆ εἶναι ἡ παρουσία τῆς χριστιανικῆς
πνοῆς ἀκόμη και στόν ἐγγῶριο τόπο, ὅπως και
στό ραδιόφωνο. Ἀπό τῶν στηλῶν τῶν τοπικῶν
ἐφημερίδων βλέπουν συχνά τό φῶς τῆς δημο-
σιότητος, ἄρθρα, ποτιομένα ἀπό τό χριστιανικό
πνεῦμα, ἄρθρα πού καλοῦν στήν ὑγεία και στό
Φῶς. Ἀπό δέ τὸ ραδιοφωνικό σταθμοῦ Σπάρ-
της ἐξεφωνήθησαν κατά καιροῦς ὑπό ἀνωτέρων
και κατωτέρων ἀξίκων ὁμιλίαι, πού ἀποπνεύν
τόν καλμό τῆς ἀπό τήν τέφρα τῶν ἐρείπων τοῦ
σπαρχαμοῦ ἀναγεννημένης χριστιανικῆς Ἑλλάδος.

Ὅλες αὐτῆς οἱ ἐλπιδοφόρες διαπιστώσεις, μα-
ζὺ με τόσες ἄλλες σ' ἑλα τά διαμνημόματα τῆς
χώρας, ἀποτελοῦν τό τραγοῦδι τῆς νέας ζωῆς.
Και εἶναι οἱ καρδιές μας, οἱ καρδιές ὄλων ὄσοι
ἀληθινά πονοῦν τόν τόπο, πού τραγοῦδοῦν τό
τραγοῦδι αὐτό, στό ἀνοιξιάνικο τοῦτο πρῶτό,
τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς χώρας μας.

Με ἀγάπην

Σ Τ.Γ. 909 Ἰούλιος 1948

Δ. ΚΑΤΣΗΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Β. Ἄμ. Δρυ. Ρέθυμον, Εἰσαριστοῦμεν
και συχαίρομεν.— κ. Κ. Μ. ε. λ. Ἐν τ α ὕ θ α. Τά
Ἰάκρουα ἀξίολογα, Ἄλλα θά μείντε ἀράγε εἰς τό
δάκρυα;—σ τ ρ α. Ἄ ρ. Τ. 445 Φ. Φ. Ε. Συχα-
ρητήρια διά τό «Φῶς Ζητήμα». Σύντομα θά δώστε
κατι καλόν. Προσπαθήστε νά τραγοῦδησῃτε κάτι
πού νά εἶναι βιωμᾶ σας. Ἐτοι θά φθάσῃτε οἰνά-οἰνά
εἰς μίαν προσωπικὴν ἐκφρασιν.— κ. Διο ν. Ποταμ.
Δικηγόρον, Ἐν τ α ὕ θ α. Τό ζήτημα τῆς θέσεως,
εἰς τήν ὅποιαν περίπου ὤμιλησεν ὁ ἀπ. Παῦλος εἰς
τάς Ἀθήνας, ἔχει ἦδη ἀπό τῆς ἐποχῆς τῶν Πατέ-
ρων τεθῆ. Ἦσον ὄμως αὐτοῖ (Χρυσόστομος, Θεοφύ-
λακτος), ὄσον και διαπρεπεῖς νεώτεροι εἰδικοί ἐπι-
στήμονες (W. Ramsay, Curtius κ. ἄ.) καταλήθουν εἰς
τό συμπέρασμα ὅτι τό «Ἄρειος Πάγος» τῶν στ. 19
και 22 τοῦ ἰζ' κεφ. τῶν Πράξεων δέν σημαίνει τήν
τοποθεσίαν ἦτοι τόν λόφον τοῦ Ἄρεως, ἀλλά τό
σῶμα, τό δικαστήριον τῶν Ἄρειοπαγιδῶν.— κ. Κ. κ. κ.
Σ κ ε π α σ τ ὀ - Κ α λ α β ὀ τ ὶ ω ν Ἄφο, λοιπόν,
ὄπάρχουν ἀκόμη τέτοιοι καθηγηταί ἐπιμένοντες εἰς
τόν ὀλιγομόν, τῶσον τό καλλίτερον διά τούς χριστι-
ανούς μαθητάς, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν νά τούς ἐλάθωσιν
— με τήν ζωῆν τῶν, προ πάντῶν — πρὸς τήν Ἀλη-
θειαν.— κ. Δ. Κ. α. σ. Πά τ ρ α. Ἡ τεχνική σας
ἀρετᾶ καλή. Εἶναι τοῦτοίς, ἐξ ἐπέφωρος νοήματος τό
ποημᾶ σας ἔνα ἰσχνόν. Κατάξτε τήν ζωτανὴν
πραγματικότητα γῶρα σας. Τὸν ἀγῶνα τῶν χρι-
στιανικῶν.— Β. Εὐ ὀ α γ. Πα π. Φοι τ. Κό ρ ι ν ὀ θ ο ν.
Μᾶς συνεκίνησεν ἡ ἐπιστολή σας και ἡ συνεργασία
σας. Ἀπό τήν δοκιμασίαν σας νά ἀντλήσῃτε δύνα-
μιν. Στήριμᾶ σας ἡ Πίστις. Καί ἀπό τό κρεβάτι
τοῦ πόνου, πολλά ἡμπορεῖτε νά κάμτε. Μῆ μείντε
ψυχικῶς μόνη. Προσέξτε και τήν τεχνικήν σας.
Ποῦ και πού δᾶ οἱ στίχοι σας εἶναι ἐγκεφαλικοί.—

κ. Χ. Χ. Π. Πτολεμαΐδα. Τό «Στὴ νεότητὸ τοῦ Χριστοῦ» φαίνεται ἀρκετὰ καλόν. Ἐμπνέσθε ἀπὸ τὴν σημερινὴν Χριστιανικὴν πραγματικότητά καὶ αὐτὸ εἶναι καλόν.—κ. Μ. Μ. Β. Κύπρον. Ἡ «Πίστη» ἴσως δημοσιεύσῃ. Ἀποφύγετε κατὰ τὸ δυνατόν τὰς συνθέτους λέξεις. Προσεγείσατε τὴν ἔμπνευσίν σας εἰς τὴν Χριστιανικὴν πραγματικότητά, ἢ ὅποια εἶναι συνεχὴς ἀγών.—κ. Μ. Τ. Χριστιαν. Θεσσαλονίκη. Λυπούμεθα, ἀλλὰ τὸ ὄφος μὲ τὸ ὅποιον γραφῆται τὴν ἐπιστολήν σας εἶναι ἐντελῶς ἀπαραδέκτον. Ὅταν μάλιστα, ὁμολογῆ κανεὶς τὴν ἐδημοσίευσίν κατὰ τοῦ ἔξεν τὸν τιμᾶ μία κάποια ταπεινότερα συμπεριφορὰ θὰ ἦτο ἀναγκαία συνέπεια τῆς εὐκρινείας τῆς ὁμολογίας. Τὸ ἄρθρον πού εὑρίσκατε μικρόν, δὲν ἔχει ἕκτασιον τριῶν σελίδων, ὅπως γράφετε, ἀλλὰ ὀκτώ! Κάποια ἀριθμητικὴ καὶ κάποια καλὴ πίστις, κάποια σεμνότης θεοῦ εἶναι μεταξύ τῶν ἀπαραιτητῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ ἐκ τῶν ὅμων τοῦ Χριστιανοῦ. Εἶναι ὄνομα τὸ ὅστιον ἐπιβάλλει μερικὸς ὁπορώσεσι!—κ. Δ. Στάμ. Ἐνταῦθα. Εὑρίσκασθε εἰς τὸν καλόν ὁδόν. Συνεχίσατε. Ἐκφράσατε ὅτι σεὶς ὁ ἴδιος ἐξήσατε. Μιλήσατε ἀπὸ τὴν καρδίαν σας. κ. Ι. Μ. Ἐνταῦθα. Διὰ τὸ βιβλίον τοῦ τοῦ ἴσως δοθῆ προσεχῶς ἐκδοαίρα.—κ. Μ. Π. Πάτρας. Τὸ βιβλίον ἐλήφθη καθὸς καὶ ἡ συνεργασία σας.—κ. Ε. Μ. Τραν. Ἐνταῦθα. Πράστα, παρακαλοῦμεν ἀπὸ τὴν γραφείαν μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7-8 μ.μ.—κ. Τ. Μ. Ἐνταῦθα. Ἡ προσπάθειά σας εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εἶναι καλὴ. Θέλει ἀκούσθαι πολλὰ δουλειά.—κ. Μ. Π. Ροστερ. Ἐνταῦθα. Ἐλήφθη. Αἱ ἀπόψεις σας διεβιβάσθησαν ἀρμεδίως.—κ. Ε. Ο. Πα. Ἐνταῦθα. Τὸ πρῶτον σας «Οἱ θεοὶ» ἔχει κατὰ τὴν ψυχρότητα τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν «θεῶν». Πάντως ἔχετε ἰκανότητα. Ἐργασθεὶτε προσέξετε τὴν τεχνικὴν σας. κ. Δ. Κλειτὰ. Λαμβάνω συγχαρητήρια διὰ τὴν σκέψιν σας καὶ τὴν συνεργασίαν σας. Ἀλλὰ διὰτὶ τὸσον ἔκτενας τὸ ποίημά σας! Ἀποφύγετε τὰ μακροκότιστα ποίηματα ἀπειτοῦν πείραν καὶ ἰκανότητα δχι συνήθει. Ἐκφράζεσθε περισσότερο ἀπλά. Διὰτὶ τὸσον ἐγκυφωτικὸς ἔδω καὶ ἔκει! Προσεξέτε καὶ τὴν τεχνικὴν σας.—δ. Μ. Ἄργ. Χίον. Ἡ «Χάρις» ἔχει ἄκοκτο ποιητικὰ στοιχεῖα. Πολλὰ αἰθερίον, δῶς, δὲν εἶναι τὸ ποίημά σας; Θέλομεν κατὰ ἀγωνιστικόν. Ὅχι στασιάζον ποιητὴς δὲν τὰ βλέπει ὅλα ὄρατα καὶ παραβέσια! Ἀγωνίζεται, δῶς νὰ τὰ μεταμορφώσῃ.—κ. Χ. Χρ. Ἐρσηκίον. Τὸ ποίημά σας ἔστιν μεταξύ τῶν. Τὸ «Συνεπὸς τῆς ψυχῆς» κολλίτερον Μὴ γράσεται μόνον συνέντα ἀπειτοῦν ἀπειτοῦν τεχνικῶν. Πάντως διακρίνομεν ἰκανότητα ποιητικῶν. Προσπαθήσατε νὰ ἐκφράσατε κατὰ εὐαισθητικώτερον. Καὶ ἔναγγραφέσαι.—κ. Δ. Γεωργ. Μ. ε. σ. ο. λ. γ. γ. Ἐνδιαφέρομαι αἰ ἀπόψεις σας. Πάντως εἶπαι τῶν ζητημάτων τούτων ὄπαρουν πολλοὶ πλευραὶ.—κ. Στ. Βασ. Παλυδενδρί. Ἄττικῆς. Ὄρατον τὸ ποίημά σας. Ἐχετε ἰκανότητα. Ἀδύρμητος. Εὐκρινεῖς. Προσεξέτε τὴν τεχνικὴν σας. Καὶ τὴν ὁμοιογραφίαν, φυσικά.—κ. Α. Β. Καβάλαν. Ἐνδιαφέρομαι ἢ ἐπιστολήν σας καὶ ἀξιόλογοι αἱ συνεργασίαι σας. Καίτοι εἶπα νὰ ἀξιοποιήσατε τὰς ἰκανότητάς σας. Διαβάσατε. Ὅρα γινώσεται πνευματικὸν τὸν μέσα σας κόσμον. Φυσικὰ γρηγορεῖται διὰβάσα, ὠνδῶς τῆς τεχνικῆς κ.τ.λ. Ἄλλ' ὅλα αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ «Ἐν τοῦ ὅποιου ἔστι γρηφά». Καὶ ταῦτα εἶναι ὁ ἀγών ὁ πνευματικὸς.—κ. Ἰω. Πύρ. Βάλτην Χαλκιδικῆς. Σὰς συγχαίρομεν διὰ τὴν σκέψιν σας. Ἐχετε ποιητικὴν ἰκανότητα, αἱ ὅποιαι θὰ ὀρμάσουσιν, βέβαια, σιγά-

σιγά. Διαβάσατε. Καλλιεργηθεὶτε πνευματικὰ.—κ. Αν. Π. Γ. Πατρας. Μὲ χράν ἐλάβομεν ἐπιστολήν καὶ συνεργασίας. Αἱ δυσκολαὶ θι ὀπερικηθοῦν, φθνεὶ νὰ ἔχωμεν ἐμείς πίστιν. Εὐχαριστῶς παρατηροῦμεν τὴν ποιητικὴν σας ἐξέλιξιν.—κ. Αν. Ε. Υ. Χρηστ. Πειραιᾶ. Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς μεταφράσεις ἀλλὰ τοιαύτη ἐργασία προὔθεταί καλύτερα κατάρτιον. Ὑπάρχουν τῶσοι ἄλλοι τρόποι νὰ βοηθήσῃ κανεὶς εἰς μίαν συγχρονὴν Χριστιανικὴν προσπάθειαν!—κ. Σ. Νιν. Τρίκ. κάλα. Ἀξιόλογον τὸ ποίημά σας. Καὶ τώρα πού ἔκτανται τὴν ἀρχὴν, πρέπει νὰ συνεχίσαστε. Περιμένομεν, λοιπόν.—

κ. Δ. Δάλλαν. Δερβένιον. Μὲ τὰς 15.000 ἐξοφλεῖ ἢ συνδρομὴ τοῦ 1948.—κ. Δημ. Παπαδόπουλον. Ἄνω Διμηνιὸ Κορ. Μὲ τὰς 30.000 ἐτακτοποιήθησαν συνδρομαὶ σας 1947 καὶ 1948.—κ. Ἰ. Δρένιον Μάζι. Ἄλιαρτον. Μὲ τὰς 30.000 ἐξοφλεῖται μέχρι τέλους 1948.—κ. Ν. Κουριάμπανη. Κόκκινον. Μ. ε. σ. α. δ. β. γ. 15.000 ὀπελογοῦσθαι διὰ τὸ 1949.—Αἰδ. σ. α. θ. Ποδάραν. Κάρυστον. Μὲ τὰς 20.000 ἐξοφλήθη καὶ τὸ 1949.—Δίδα Ἄφρ. Νάκη Νεμέαν. Συνδρομὴ τοῦ 1948 ἐλήφθη. Τὸ βιβλίον σας ἐστάλη.—κ. Χ. Χατζηχρηστοῦ Νέαν Μαδύτον Χαλκιδικῆς. Τὸ τεχὴ ἀπὸ τοῦ ἴανουαρίου σας ἐστάθησαν. Διὰ ἐξοφλήσιν τοῦ 1948 ὀπελογοῦσθαι 10.000.—Στρ. Ν. Μαρμαράκην 973 Ν. Κ. Β. Ε. Ι. 903. Ἡ μεταβολὴ εἶνε.—κ. Πέτρ. Κοκούνην, Δριμῶν Γριχ. Ἐτησίαν συνδρομὴ ἐλήφθη. Ὁ κ. Γ. Εὐθυμίου ἔχει ἐξοφλήσει τὸ 1948.—Μοναχόν κ. Λαχανῶν Κορώνην. Μὲ τὰς 15.000 ἐξοφλήθη τὸ 1949. κ. Μ. Μιμηαν. Ν. Ἐρ. Κηφισίας.—κ. Β. Παρπούλαν. Ἀμυνταῖον Φλωρ.—κ. Ἄντ. Παπαδάκην, Ζαρὸν Ἡρακλείου.—Ἰερ. Μ. Ἄγ. Λαύρας, Καλάβρυτα.—κ. Μάριον Σωτηρίου, Βραχάτι Κορ.—κ. Ν. Γουμαρῶν. Ἐνταῦθα.—κ. Γ. Δ. Στεφάνου, Γιαννουλεῖκα Λυγουριίου.—κ. Α. Φραγκιάδκην, Καστέλλι Κρήτ.—Ἄρχ. Χρ. Πέππαν, Ἄνδρον.—Ἄρχ. Ἰεζ. Καλαϊτζήν, Ἡλείον.—Αἰδ. κ. Χρ. Ραγκούση, Παρόν.—κ. Χρ. Γκιάν Κουπαρ, Ψαχνῶν.—Καν. Ἐλ. Παπαβασιλείου, Κουμπέ Ρεθ.—Καν. Κούλαν Φατοῦρου, Λυκοποριά.—Καν. Καλλ. Μαυροματῆ Καρθ. Χίου.—Καν. Ἄνναν Γεωργουλή, Κορώνην Μ. ε. σ.—Καν. Παν. Παυλέα, Πλάτα Καλαμῶν.—Καν. Αἰκατ. Κασωμενᾶκη, Κοράκης, Χανίων.—Καν. Μαρτῖαν Μουστάκου, Νομιστῆ Καλαμῶν.—Καν. Μαρ. Χερουβεῖμ, Παρόν.—Καν. Αἰμ. Δημητρακοπούλου, Ἀμαλιάδα.—Κον. Ἀργυρῶν τὴν Συρούπολον, Μυτιλήνην.—Ἡ ἐτησίαν συνδρομὴν σας ἐλήφθη. Εὐχαριστοῦμεν.—κ. Κ. Κασιόφην Θήβας.—Θ. Κοντέαν, Ἀμυνταῖον Φλ.—κ. Χρ. Κουτλήν καὶ Ἄντ. Γεωργίου, Μάκρην Φθιῶτ.—κ. Εὐάγ. Μάνθον Σ. Ε. Α. Σύρου.—κ. Π. Ἀνδριόπουλον Ροβιάτσον Ἡλείας.—κ. Ν. Γούρην, Βουνὸ Χίου.—κ. Ν. Βουτυρᾶν καὶ Κ. Περίθου Κέαν.—κ. Γ. Κλουδῶν Ἄλφα Κερκόρας.—Καν. Δέσπ. Σκόκου Καρθ. Χίου.—Καν. Σταμ. Τσελεκῆ Ρόδον.—Καν. Μαρτῖαν Σταμού Ἄνδρον.—κ. Π. Χατζῆν Γούβιον.—Ἡ ἐξαμηνιαία συνδρομὴν σας ἐλήφθη. Εὐχαριστοῦμεν.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» — Ἐκδοεὶς Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρότου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023—Θεσσαλονίκη: Ἄγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Ταγματοῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67.—Γπεύθυνο: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Ποικίλης 5 Ἀθήναι.—Ἐτησίαν συνδρομὴν 300.000, ἐξωτερικῶν δολλ. 3.—Προῖτα, τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τυπ. «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α. Ε. (Τεχνικὴ Διεύθυνσις Ι. Μ. Σναζίκη).